

College van Beroep voor het bedrijfsleven start landbouwproject

mr. H.A. Verbakel – van Bommel

Op 1 februari jl. heeft het College van Beroep voor het bedrijfsleven via een persbericht medegedeeld dat zij van start is gegaan met het landbouwproject. In 2018 zullen in dit project 500 landbouwwzaken worden afgedaan. Het CBb krijgt hiervoor bijstand van de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State en enkele andere gerechten.

Voor dit project is gekozen in verband met de grote instroom van landbouwwzaken bij het CBb. In 2015 werd in Nederland het stelsel van betalingsrechten geïntroduceerd (Uitvoeringsregeling rechtstreekse betalingen GLB). Landbouwers konden in 2015 een aanvraag indienen voor toekenning en uitbetaling van deze rechten. Het spreekt voor zich dat als de rechten worden toegekend vervolgens jaarlijks een aanvraag tot uitbetaling van deze rechten wordt ingediend.

Veel besluiten omtrent toekenning van de (initiële) betalingsrechten zijn in 2015 door de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) genomen. Als tegen dergelijke besluiten bezwaar is aangetekend, heeft veelal uitspraak op bezwaar in 2016 plaatsgevonden.

Nog dagelijks worden uitspraken gepubliceerd van het CBb die betrekking hebben op procedures waar in 2016 beroep is aangetekend tegen uitspraken op bezwaar. In de volgende uitgave van dit tijdschrift zullen we overigens een aantal (princiële) uitspraken van het CBb publiceren.

Het is jammer dat er veel tijd verstrijkt tussen het nemen van het besluit op de aanvraag tot toekenning van de betalingsrechten c.q. rechtstreekse betalingen (en/of uitbetaling daarvan) en de uitspraak van het CBb. Het betreft namelijk regelmatig principiële zaken waarover het CBb zijn licht moet laten schijnen. Denk hierbij onder andere aan de uitspraak van het CBb van 11 juli 2017 over de vraag wanneer natuurterrein al dan niet subsidiabel is. Deze uitspraak is gepubliceerd in dit tijdschrift en geannoteerd door prof. mr. D.W. Bruil (*TvAR* 2017, 5897). In art. 2.10, tweede lid onder a, van de Uitvoeringsregeling is bepaald dat de typering die provincies vaststellen in hun natuurbeheerplan bepaalt of sprake is van een subsidiabele oppervlakte grond of niet. Kort samengevat heeft het CBb in deze zaak echter geoordeeld dat het natuurbeheerplan een ongeschikt middel vormt om te bepalen of landbouwareaal overwegend voor niet-landbouwactiviteiten wordt gebruikt. Art. 2.10, tweede lid onder a, van de Uitvoeringsregeling kan dan ook volgens het CBb de toets aan het verbod van willekeur niet doorstaan en is om die reden onverbindend.

Alle ingediende aanvragen om toekenning en uitbetaling van betalingsrechten op grond van natuurterreinen in de jaren 2015, 2016 en 2017 zijn beoordeeld op basis van genoemd art. 2.10 en het toepasselijke provinciale Natuurbeheerplan. Achteraf dus onterecht. Naar aanleiding van de uitspraak van het CBb heeft RVO onlangs medegedeeld dat vergelijkbare zaken die onherroepelijk zijn geworden niet worden 'opengebroken'. Dit kan erg zuur zijn voor de betrokken landbouwers. Zeker omdat RVO landbouwers begin 2017 er schriftelijk (!) op heeft gewezen dat als zij natuurterreinen, die op basis van een het Provinciale Natuurbeheerplan een niet-subsidiabele code hadden, tóch zouden opgeven als subsidiabele landbouwgrond, dit kortingen (sancties) teweeg zou brengen. Achteraf beschouwd is het dus mogelijk dat de desbetreffende gronden op basis van het natuurbeheerplan een niet-subsidiabele code hadden, maar feitelijk wél overwegend voor de landbouw werden gebruikt en dus als subsidiabel kunnen worden aangemerkt. Als men echter gehoor heeft gegeven aan de waarschuwing van RVO om voor deze percelen géén subsidie aan te vragen, is het besluit dienaangaande onherroepelijk geworden en vist men achter het net.

Als sneller duidelijkheid was gekomen over de (on)verbindendheid van art. 2.10, tweede lid onder a, van de Uitvoeringsregeling was het wellicht niet zo ver gekomen. Het is dan ook positief voor de rechtszekerheid, en dus voor alle betrokkenen, dat het CBb het initiatief heeft genomen om zich te laten bijstaan door de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State, de Centrale Raad van Beroep en de rechtbank Amsterdam. Naar ik heb begrepen zal de meervoudige kamer in zaken de lijnen uitzetten, zodat vergelijkbare zaken in enkelvoudige zittingen kunnen worden afgedaan.

De ondersteuning van het CBb zal voorlopig geen overbodige luxe zijn, aangezien minister Schouten (LNV) heeft aangekondigd dat landbouwers waarbij onregelmatigheden zijn geconstateerd in het Identificatie & Registratiesysteem (I&R) voor runderen mogelijk nog geconfronteerd worden met de zogenoemde randvoorwaardenkorting in het kader van de GLB-inkomenssteun. Deze korting betreft een appellabel besluit en als deze wordt toegepast zal dit zeker gaan leiden tot nieuwe procedures.

Het CBb is dus nog lang niet uitgesproken ...

Kan een uitsluitingsclausule aan een verdelingshandeling van een nalatenschap verbonden worden?

prof. mr. T.J. Mellema - Kranenburg¹

Veelal zal het bij de vererving van een agrarische onderneming de bedoeling zijn dat het eigen kind met uitzondering van het schoonkind de onderneming verkrijgt. Dat kan eenvoudig bewerkstelligd worden door in het testament waarin de vererving wordt bepaald een uitsluitingsclausule op te nemen. Sinds 1 januari 2018 is dat zelfs niet meer nodig waar het na 1 januari 2018 gehuwden betreft. Vooralsnog zal dat laatste slechts een minderheid van gevallen betreffen.

Waar het dus de vóór 1 januari 2018 gehuwden betreft is een uitsluitingsclausule nog nodig. In de situatie die leidde tot de uitspraak van de Hoge Raad van 8 september 2017, ECLI:NL:HR:2017:2274, was door erflater echter geen testament gemaakt en was er derhalve ook geen uitsluitingsclausule.

In de verdelingsakte tussen moeder en zoon, de beide erfgenamen, werd zoon overbedeeld. Moeder schonk hem een deel van de waarde van de nalatenschap van vader. Moeder verbond aan de overbedeling van zoon een uitsluitingsclausule, die dus niet voortvloeide uit een testament van vader. Is dat mogelijk en wat is in dit verband de betekenis van art. 3:186 lid 2 BW, waarin bepaald wordt dat wat een deelgenoot verkrijgt, hij onder dezelfde titel houdt als waaronder de deelgenoten dit tezamen vóór de verdeling hielden.

1. De feiten

Op 17 juni 1985 is vader overleden. Hij liet als erfgenamen achter zijn echtgenote en zijn zoon (verder te noemen: de man). Vader had niet bij testament over zijn nalatenschap beschikt.

Vader en moeder waren in gemeenschap van goederen gehuwd. Tot de door het overlijden van de vader ontbonden huwelijksgemeenschap behoorden een woning en een perceel landbouwgrond (verder te noemen: de woning).

De nalatenschap van vader bestaat uit de helft van de ontbonden huwelijksgemeenschap.

Bij notariële akte van verdeling van 1 oktober 1992 is de woning aan de man toegedeeld.

In dezelfde akte hebben de man en zijn moeder verklaard dat de man in verband daarmee is overbedeeld met een bedrag van fl. 61.479,00,-, dat de daarmee overeenkomende schuld van de man wordt omgezet in een geldlening en dat die schuld door de moeder wordt kwijgescholden. Ten aanzien van de kwijtschelding is de volgende bepaling opgenomen:

'Gemeld kwijtescholden bedrag, zomede de inkomsten en wederbeleggingen daarvan zullen nimmer vallen in enige vermogensrechtelijke

gemeenschap waarin de verkrijger is of ooit zal zijn gehuwd en zal evenmin deel uitmaken van enige verrekening krachtens huwelijksvoorwaarden of samenlevingscontract.'

De man huwt op 16 mei 1994 in gemeenschap van goederen met de vrouw. De moeder is in 2010 overleden.

In het onderhavige geding heeft de vrouw de rechtbank verzocht tussen partijen de echtscheiding van het in 1994 gesloten huwelijk uit te spreken.

De man heeft verzocht de verdeling van de gemeenschap van goederen aldus vast te stellen dat de woning wordt toegedeeld aan de man tegen betaling door de man aan de vrouw van een bedrag wegens overbedeling van € 49.750,00 (dat is de helft van een kwart van de waarde van de woning).

2. De uitspraken

De rechtbank heeft de echtscheiding tussen partij en uitgesproken, bepaald dat de woning aan de man wordt toebedeeld en de man wegens overbedeling veroordeeld tot betaling aan de vrouw van een bedrag van € 181.617,69 (de helft van de overwaarde van de woning).

In hoger beroep heeft de man het hof primair verzocht te bepalen dat de woning geen deel uitmaakt van de huwelijksgemeenschap (en dus privévermogen van de man is) en subsidiair als de woning wel

1. Prof. mr. T.J. Mellema - Kranenburg is hoogleraar Familievermogensrecht Universiteit Leiden en notaris bij Verhees Notarissen.

in de gemeenschap valt, verzocht de woning aan hem toe te delen tegen betaling aan de vrouw van de helft van een kwart van de waarde van de woning.

Het hof heeft de beschikking van de rechtbank vernietigd wat betreft het door de man aan de vrouw te betalen bedrag en de man veroordeeld tot betaling aan de vrouw van een bedrag van € 159.117,69 (de helft van de overwaarde van de woning). Daartoe heeft het hof (in zijn tussenbeschikking) als volgt overwogen:

'Vast staat dat de woning tot de huwelijksgoedengemeenschap van de ouders van de man behoorde. Vast staat eveneens dat de vader van de man is overleden zonder bij testament over zijn nalatenschap te hebben beschikt en dat de man en zijn moeder, op grond van het wettelijk versterkerrecht, de enige erfgenamen waren, ieder voor een deel. De nalatenschap van de vader maakte de helft uit van de onverdeelde gemeenschap van goederen van de vader en de moeder, tot welke gemeenschap ook de woning behoorde. Door het overlijden van zijn vader is de man tezamen met zijn moeder gerechtigd geworden tot die onverdeelde ontbonden gemeenschap en de daartoe behorende nalatenschap van zijn vader. Daarmee is de titel van verkrijging van het aandeel van de man en dat van zijn moeder daarin er een krachtens erfrecht. Deze verkrijging is ongeclausuleerd nu de vader van de man is overleden zonder bij testament over zijn nalatenschap te hebben beschikt en er derhalve geen uitsluitingsclausule op die verkrijging van toepassing is. De daarop volgende verdeling tussen de man en zijn moeder en hetgeen te dien aanzien tussen hem en zijn moeder is overeengekomen maakt dit niet anders. Immers ingevolge artikel 3:186 lid 2 Burgerlijk Wetboek (verder: BW) houdt een deelgenoot hetgeen hij verkrijgt onder dezelfde titel als waaronder de deelgenoten dit tezamen vóór de verdeling hielden. Ook na de verdeling houdt de man derhalve de woning ten titel van erfrecht, zonder dat daarop een uitsluitingsclausule van toepassing is. Reeds hierom is het hof van oordeel dat de woning niet is verkregen onder uitsluitingsclausule en daarom voor het geheel tot de ontbonden gemeenschap van goederen van de man en de vrouw behoort. Het primaire verzoek van de man zal dan ook worden afgewezen. Dit ware anders geweest als de man en zijn moeder eerst de ontbonden gemeenschap van goederen van de ouders van de man hadden verdeeld en daarbij de woning zouden hebben toegedeeld aan de moeder, die deze vervolgens - onder uitsluitingsclausule - zou hebben toegedeeld aan de man. Het door de man aangehaalde arrest Erven Bal (HR 19/3/1982, NJ 1983/250) en de daarop nadien gebaseerde rechtspraak ziet dan ook niet op een situatie als de onderhavige. Het subsidiaire verzoek is hetzelfde lot beschoren als het primaire verzoek (...).'

De man gaat tegen de beslissing van het hof in cassatie. Het gaat daar met name om de vraag welk deel van de woning onder uitsluitingsclausule door de man is verkregen en dus niet in de gemeenschap van goederen valt. De Hoge Raad geeft hierbij een uitleg van art. 3:186 lid 1 BW:

'Art. 3:186 lid 1 BW, dat ook geldt bij de verdeling van een nalatenschap, bepaalt dat voor de overgang van het aan ieder van de deelgenoten toegedeelde ene levering is vereist op dezelfde wijze als voor overdracht van het desbetreffende goed is voorgeschreven. Dat is, wat betreft de verdeling van een nalatenschap, anders dan onder het tot 1992 geldende recht. Ingevolge art. 1129 (oud) BW werd de erfgenaam die een goed kreeg toebedeeld, geacht dit goed rechtstreeks (dus met wegdenken van de verkrijging door de gezamenlijke erfgenamen) in zijn geheel van de erflater te hebben verkregen, zonder dat daartoe een afzonderlijke leveringshandeling nodig was (vgl. HR 11 mei 1984, ECLI:NR:HR:1984:AG4810, NJ 1985/527 (Vier Huizen)).

De verdeling van een nalatenschap is onder het huidige recht (zoals elke verdeling) een rechtshandeling van de gezamenlijke erfgenamen (deelgenoten) die tot levering verplicht. In die rechtshandeling kan mede een andere rechtshandeling besloten liggen, zoals een schenking van een deelgenoot aan een andere deelgenoot, aan welke schenking de voorwaarde kan worden verbonden dat hetgeen wordt verkregen, buiten enige huwelijksgemeenschap zal vallen (art. 3:38 lid 1 BW en art. 1:94 lid 2, onder a, BW). Art. 3:186 lid 2 BW staat daaraan niet in de weg.

Dat is niet anders indien het de verdeling betreft van een nalatenschap waaraan de erflater geen uitsluitingsclausule heeft verbonden. Die bepaling houdt immers niet meer in dan dat een deelgenoot hetgeen hij (door verdeling en levering) verkrijgt, gaat houden onder dezelfde titel (waaronder begrepen: titels, zie voor een voorbeeld Parl. Gesch. Boek 3 (Inv. 3, 5 en 6), p.1298) als waaronder de deelgenoten dit tezamen vóór de verdeling hielden.

Het oordeel van het hof dat art. 3:186 lid 2 BW tot gevolg heeft dat de man wordt geacht de woning in zijn geheel krachtens erfopvolging te hebben verkregen zonder dat daarop - bij gebreke van een testament van de vader - een uitsluitingsclausule van toepassing was, en dat om die reden geen rechtsgevolg kan toekomen aan de uitsluitingsclausule die de moeder aan haar schenking heeft verbonden, geeft, gelet op het voorgaande, blijk van een onjuiste rechtsopvatting. Hetzelfde geldt voor het oordeel dat zodanig rechtsgevolg slechts bewerkstelligd had kunnen worden door de woning eerst in het kader van de verdeling van de ontbonden huwelijksgemeenschap aan de moeder toe te delen. De onderdelen 2.3 en 2.4 slagen.'

De Hoge Raad is dus van oordeel dat in de verdelingshandeling zelf, ook weer een andere

rechtshandeling besloten kan liggen, in dit geval een schenking, waaraan een uitsluitingsclausule verbonden kan zijn. Deze uitsluitingsclausule is dan niet aan de gehele toedeling verbonden, maar slechts aan het gedeelte waarin de overbedeling, de schenking derhalve, is besloten. De Hoge Raad overweegt tenslotte nog met het oog op de procedure na verwijzing, als volgt:

'Indien, zoals de man in hoger beroep onder verwijzing naar HR 1 mei 2015, ECLI:NL:HR:2015:1199, NJ 2015/378, heeft betoogd en hij in onderdeel 2.2 bepleit, de akte aldus moet worden uitgelegd dat sprake is van een samenstel van rechtshandelingen dat ertoe strekte de tegenprestatie voor de verkrijging van het aandeel van de moeder in de woning ten laste van het door de man van haar onder uitsluitingsclausule verkregen vermogen te laten komen, leidt (analoge toepassing van) art. 1:124 lid 2 (oud) BW ertoe dat de woning buiten de huwelijksgemeenschap van de man en de vrouw is gebleven. In dat geval kan de vrouw aanspraak maken op een vergoeding aan de huwelijksgemeenschap ter zake van het aandeel in de woning dat de man zonder uitsluitingsclausule uit de nalatenschap van zijn vader heeft verkregen.'

3. De duiding van het arrest

Het onderhavige arrest is van veel belang voor de praktijk. Met name in de echtscheidingspraktijk is er zeer vaak strijd over de vraag welke goederen in de huwelijksgemeenschap vallen. Wanneer er sprake is van gehuwd zijn in gemeenschap van goederen gold als hoofdregel dat in geval van echtscheiding alles door de helft gedeeld moest worden (art.1:100 BW). Dus als er alleen een bedrijf was, dan had de andere echtgenoot in beginsel recht op de helft van het bedrijf. Daarop wordt een uitzondering gemaakt wanneer goederen onder uitsluitingsclausule verkregen zijn. Dat is met name het geval als goederen op grond van een testament verkregen zijn. Vrijwel altijd is aan een testamentaire verkrijging een uitsluitingsclausule verbonden op grond waarvan goederen privé aan de verkrijger blijven behoren en niet in de gemeenschap vallen. Dus als het bedrijf onder uitsluitingsclausule verkregen is, hoeft er bij een onverhoopte echtscheiding niet gedeeld te worden. Op zichzelf is dat duidelijk, maar er zijn twee problemen aan verbonden. In de eerste plaats dient de echtgenoot die onder uitsluitingsclausule verkregen heeft een goede administratie bij te houden van wat onder uitsluitingsclausule verkregen is. En niet alleen dat, maar ook wat door één van beide echtgenoten eventueel in het onder uitsluitingsclausule verkregen geïnvesteed is. Een voorbeeld: Marie heeft een boerderij geërfd onder uitsluitingsclausule. Jan heeft in de boerderij geïnvesteed door de stal met eigen vermogen op te knappen. Valt de stal ook onder de uitsluitingsclausule?

Daarbij komen we onmiddellijk bij het tweede probleem: wat gebeurt er met de werking van de uitsluitingsclausule als uitgesloten vermogen vermengd wordt met gemeenschapsvermogen of privévermogen van de andere echtgenoot. Dus als Jan een geldlegaat heeft geërfd onder uitsluitingsclausule en dat gestort heeft op de gemeenschappelijke rekening is dat vermengd met het saldo op de rekening. Waar ziet de uitsluitingsclausule nu op?

Dit laatste punt werd door de Hoge Raad in het slot van zijn arrest behandeld in een soort obiter dictum. Eerst zal ik echter ingaan op de hoofdvraag in dit arrest: Kan aan een verdelingshandeling die gebaseerd is op een verkrijging krachtens versterkerrecht (dus zonder dat er een testament gemaakt is) een uitsluitingsclausule verbonden worden?

4. Art.3:186 lid 2 BW en de uitsluitingsclausule

Zoals uit het bovenstaande blijkt was er tussen moeder en zoon een verdeling van de nalatenschap (volgens oude erfrecht) overeengekomen waarbij zoon was overbedeeld. Deze overbedeling werd zoals in de praktijk vaker gebeurt, omgezet in schuld van zoon aan moeder. Tot zover nog niets bijzonders. Moeder had vervolgens de schuld aan zoon kwijtscholden, een schenking dus (art.7:186 BW). Deze kwijtschelding is een zelfstandige rechtshandeling, die op zichzelf los stond van de verdeling van de nalatenschap van vader. Aan deze kwijtschelding had moeder een uitsluitingsclausule verbonden. Dat is naar mijn mening ook zeer goed mogelijk, omdat hier sprake was van een schenking. Op zichzelf staat de verkrijging van de woning en de landbouwgrond los van de kwijtschelding van de schuld door moeder aan de zoon. Zeker, zoon heeft op grond van art.3:186 lid 2 BW de woning plus grond krachtens erfrecht verkregen. Aan de schenking van moeder, de kwijtschelding, zit echter de uitsluitingsclausule verbonden. Dus enerzijds is er de verdeling van de gemeenschap met daarin de nalatenschap van vader (zonder uitsluitingsclausule), anderzijds de schenking van moeder waarbij zij een deel van haar aandeel in de gemeenschap om niet afstaat aan zoon (met uitsluitingsclausule).

5. Het obiter dictum van de Hoge Raad

Van belang is nog de slotbeschouwing van de Hoge Raad. De Hoge Raad stelt dat als de verdelingsakte zou moeten worden uitgelegd dat sprake is van een samenstel van rechtshandelingen [TM: verdeling en kwijtschelding] dat ertoe strekte de tegenprestatie voor de verkrijging van het aandeel van de moeder in de woning ten laste van het door de man van haar onder uitsluitingsclausule staande vermogen te laten komen, (analoge) toepassing van art.1:124 lid 2 (oud) BW ertoe leidt dat de woning buiten de gemeenschap van de man en de vrouw is gebleven. Dat zou betekenen dat de waarde van het deel van de woning dat door de moeder aan de zoon kwijt-

gescholden is meer bedraagt dan de helft van de waarde van de woning die in de gemeenschap gevallen is. In dat geval valt de gehele woning buiten de huwelijksgemeenschap. In de gemeenschap valt dan de waarde (minder dan de helft van de waarde van de woning) waarop de uitsluitingsclausule niet ziet, dus hetgeen uit de nalatenschap van vader afkomstig is. De vrouw heeft dan een vordering betreffende de helft van de waarde die in de gemeenschap valt en waarop de uitsluitingsclausule niet ziet.

6. Praktische betekenis van dit arrest

Nu per 1 januari jl. de beperkte gemeenschap van goederen het wettelijk stelsel van huwelijksgoederenrecht is, zullen we in de toekomst steeds meer met (wettelijke) uitgesloten vermogen geconfronteerd worden. Immers, op grond van de nieuwe wet zullen erfenissen en schenkingen in beginsel privé blijven.

Eenzijds zal het in zaken als de onderhavige eenvoudiger worden: ook al zijn er geen huwelijkse voorwaarden noch een testament: aan elke verkrijging krachtens erfrecht zal op grond van de wet een uitsluitingsclausule verbonden zijn.

Maar nog jarenlang zullen er huwelijken zijn die onder het oude regime van de algehele gemeenschap van goederen vallen.

Dit arrest leert dat ook al is er geen testament er toch een bevoordelingshandeling in de verdeling gelegen kan zijn waaraan weer wel een uitsluitingsclausule verbonden kan zijn.

Daarnaast geldt zowel voor het huidige als het oude (huwelijksvermogens)recht dat het zeer belangrijk is te administreren welke waarde/welk percentage van een goed onder uitsluitingsclausule verkregen is en wat (welke waarde) ook naderhand in het goed geïnvesteerd is. Alleen dan zal de uitsluitingsclausule ten volle tot haar recht komen.

Wijzigingen van het recht betreffende het faunabeheer in de Wet natuurbescherming: De aangeschoten jager het haasje

mr. ing. C.F. van Helvoirt¹

Met de inwerkingtreding van de Wet natuurbescherming op 1 januari 2017 is het jachtrecht, zoals dat voorheen was geregeld in de Flora- en faunawet, op enkele onderdelen gewijzigd, aangescherpt en waar nodig verduidelijkt. In deze bijdrage zal worden ingegaan op de laatste wijzigingen in het jachtrecht.

1. Inleiding

De titel van deze bijdrage suggereert dat de jager bij de totstandkoming van de Wet natuurbescherming onder vuur heeft gelegen; hij is daarbij aangeschoten. Faunabeheer is in Nederland nog immer toegestaan, maar is (ook) met de laatste wetwijziging minder vanzelfsprekend geworden. In het maatschappelijk debat gaat het steeds minder over het aan banden leggen van de plezierjacht (het voor het plezier doden van dieren). Die discussie is (gelukkig) naar de achtergrond verdwenen, omdat het de jager anno nu met name te doen is om het bemachtigen van een ultiem stukje scharrelvlees; 'meer scharrel is er niet'. Wel heeft de wetgever erin voorzien om het maatschappelijk debat meer te kanaliseren en zelfs te verankeren in de wet.

Om een goed begrip te krijgen van de huidige stand van het recht en welke belangen hebben gespeeld bij de diverse wijzigingen, is het van belang ook kort de geschiedenis te schetsen van de ontwikkelingen in het jachtrecht sinds Napoleon. Daarna zal het faunabeheer zoals dat er nu uitziet worden behandeld. Een van de wijzigingen betreft de verbreding van het toezicht op de jacht, waarbij de wetgever uitdrukkelijk ervoor heeft gekozen de burger daarin meer te betrekken en daarin ook een rol te geven.

2. Historie van het jachtrecht in Nederland

Tot de Wet van 1852 'Regeling der Jagt en Visscherij', hing het recht om te mogen jagen niet samen met het eigendomsrecht. Er was sprake van een 'Algemeen of publiek jagtveld'. Dit recht sloot aan bij de heerlijke jachtrechten als een vorstelijk recht (of regaal recht), zoals men die kende tot de Frans-Bataafse tijd (1795 – 1813). Bij 'Wet op het stuk der jagt en visscherij' van 1814², werd het systeem van het oude jachtrecht weer nieuw leven ingeblazen; dus dat van vóór de Frans-Bataafse tijd. De handhaving van de regeling was vrij eenvoudig. Overtreding ervan was een overtreding gericht tegen de soeverein, wat op zichzelf onmiddellijk strafbaar was. Het door betaling van premies verkregen recht om te jagen op de 'publieke jagt', besloeg aldus art. 15 van de wet uit 1814, alle wildernissen, bossen, duinen, heidegronden en andere landen, waarvan de jacht niet aan de soeverein was gereserveerd of door de eigenaar van de grond aan zichzelf was voorbehouden als geregistreerde 'privative jagt' en in het veld als zodanig was afgepaald. Gerechtigd tot de jacht waren dus degenen die daarvoor voor die tijd forse bedragen betaalden. In de vaststelling van de premies werd onderscheid gemaakt tussen 'gequalificeerden' en 'ongequalificeerden'. Gequalificeerden waren alle leden van riddermatige geslachten en erkende edelen, maar ook militaire officieren en groot grondbezitters. Zo betaalden ge-

1. Mr. ing. C.F. van Helvoirt is als advocaat werkzaam bij Vangoud Advocaten voor Vastgoed en Overheid te Arnhem, kees@vangoud.nl. Deze bijdrage is een bewerking van de presentatie 'De aangeschoten jager', die is gegeven op de Actualiteitendag van het Instituut Agrarisch recht op 12 januari 2018.

2. Concept-wet van 20 juni 1814, vastgesteld (gearresteerd) in de vergadering van 11 juli 1814; Kamerstuk Staten-Generaal 1814-1815 (zonder nummer) Missive van Z. K. H. met eene concept-wet over de jagt en visscherij (20 juni 1814).

qualificeerden voor de jacht in de provincie f. 40,00 en ongequalificeerden f. 60,00.

In die tijd was jacht met name voorbehouden aan de edelen. Voor de borging van de jacht voorzag de wet uit 1814 ook in een regeling tot de bestrijding van voor de jacht schadelijke dieren. Op basis van art. 46 van de Wet van 1814 konden gequalificeerden een bijdrage ontvangen voor het doden van bijvoorbeeld een wolf (die dus kennelijk op dat moment nog wel van nature in Nederland voorkwamen) ad f. 25,00.

Bij wet van 1852 werd het algemene jachtveld opgeheven en ging het jachtrecht samenhangen met de eigendom van de grond. Daarmee kwam het jachtrecht als een regaal recht te vervallen, wat onmiddellijk tot het probleem leidde dat de regeling moeilijk te handhaven was, onder andere tegen stroperij. Er was bij stroperij slechts sprake van een inbreuk op een eigendomsrecht, wat enkel civielrechtelijk te handhaven was. Vanwege de wens van de wetgever om stroperij ook strafrechtelijk te kunnen handhaven is daarvoor in 1857 de wet gewijzigd.

Tot 1923 heeft deze wet standgehouden. Omdat de belangen van de landbouw onvoldoende beschermd waren, is in 1923 de Jachtwet inwerking getreden, waarbij juist het belang van de landbouw een prominentere rol heeft gekregen. Spanningen tussen landbouw en jacht kwamen met name in de tweede helft van de 19de eeuw tot een hoogtepunt. Aan het eind van de 19de eeuw werd voor het eerst de schade aan landbouw als argument gebruikt om tot aangepaste jachtregelgeving te komen. Zie in dit verband een krantenartikel uit 1891³ en de parlementaire stukken die hebben geleid tot de Jachtwet van 1923⁴. In die Jachtwet is voor het eerst voorzien in de mogelijkheid tot ontheffing ten behoeve van afschot ter voorkoming of beperking van schade. Ook voorziet die Jachtwet voor het eerst in een wettelijke grondslag voor schadevergoeding, waarbij overigens niet de Staat, maar de eigenaar of gebruiksgerechtigde aansprakelijk is voor aan landbouwgewassen toegebrachte faunaschade.⁵

Naast het te beschermen belang van de landbouw is na 1923 ook meer aandacht gekomen voor de bescherming van planten- en diersoorten in diverse andere wetten en wijzigingen van de Jachtwet (bijvoorbeeld die van 1954). Vanwege de behoefte om de diverse wettelijke regelingen op elkaar af te stemmen is op 1 april 2002 de Flora- en faunawet inwerking getreden. Hoofddoel van de Flora- en faunawet was het beschermen van dier- en plantensoorten. Daartoe voorzag de Flora- en faunawet in een algemeen verbod om dieren te doden. Als uitzondering op dit algemeen verbod waren voor de jacht, het beheer van populaties en de bestrijden van schadelijke dieren specifieke regels opgenomen.

3. Jacht in Nederland anno nu

Ook onder de Wet natuurbescherming zijn er algemene verboden tot het opzettelijk verstoren, vangen en doden van vogels⁶, dieren genoemd in internationale verdragen⁷ en dieren genoemd in Bijlage A achter de Wet natuurbescherming.⁸ Het element 'opzettelijk' in de verbodsbepaling is een van de veranderingen ten opzichte van de Flora- en faunawet. In de Flora- en faunawet was dit element niet opgenomen in de algemene verboden. Daardoor was het zonder opzet aanrijden of het per ongeluk vangen van een beschermde dier al strafbaar.

Net als onder de Flora- en faunawet zijn jacht, het beheer van populaties en de bestrijding van schade uitzonderingen op het algemene verbod om te vangen en te doden zijn.

4. Jacht

Onder jacht moet worden verstaan het vangen en doden van wild ter uitoefening van de jacht. Het uitoefenen van de jacht is het gebruikmaken van het recht om te mogen jagen. Het recht om te jagen is een met de grond samenhangend recht om de op die grond levende en in de wet benoemde dieren te doden ten behoeve van de consumptie. Wat mij betreft dus het recht om wild te oogsten.

De bepaling waarin de jacht als uitzondering wordt geregeld is art. 3.20, eerste lid, Wnb, waarin het volgende is bepaald:

Het is de 'jachthouder (...) toegestaan in zijn jachtveld wild te vangen, te doden en te veront-rusten, en met het oog daarop op te sporen ter uitoefening van de jacht (...)' [onderstr.: CFvH]

Onder jachthouder wordt aldus art. 1.1 Wnb (de definitiebepaling) verstaan, 'degene die krachtens artikel 3.23 gerechtigd is tot het uitoefenen van de jacht in een veld.' Art. 3.23 Wnb bepaalt wie gerechtigd tot de jacht zijn. Dat zijn de eigenaar, de erfpachter of vruchtgebruiker van de grond, de pachter, tenzij de verpachter het jachtrecht zich heeft voorbehouden (wat meestal het geval is) en de jachthuuder. De laatste betreft dus de huurder van het sinds 1852 met de grond samenhangende jachtrecht. Deze jachtgerechtigde moet dus vervolgens ook beschikken over een jachtveld. Wat een jachtveld is, is nader gedefinieerd in art. 3.12 Besluit natuurbescherming (hierna ook: Bnb). Het moet per jachthouder gaan om een aaneengesloten oppervlakte van tenminste 40 hectare, waarbij op iedere plek van het jachtveld een cirkel met een straal van 150 meter kan worden geprojecteerd. Ook is bepaald welke gronden niet tot het jachtveld mogen worden gerekend. Te denken valt aan verharde wegen, begraafplaatsen en bebouwde kommen. Een eventu-

3. De Standaard, 'Onze jachtwet', 13 januari 1891.

4. Memorie van toelichting bij de Jachtwet, Tweede Kamer, 1920-1921, 238, nr. 3.

5. Art. 58 Jachtwet 1923.

6. Art. 3.1 Wnb.

7. Art. 3.5 Wnb.

8. Art. 3.10 Wnb.

eel in het betreffende jachtveld aanwezige water, kan wel worden betrokken in de berekening van de oppervlakte van het jachtveld. De oppervlakte-eis voor een jachtveld geldt in alle gevallen, waar een geweer wordt gebruikt voor het doden van dieren. De eisen voor de omvang van een jachtveld gelden dus ook voor de schadebestrijding en het populatie-beheer.⁹

In art. 1.1 Wnb is jacht als volgt gedefinieerd:

Jacht is het ‘bemachtigen, opzettelijk doden of met het oog daarop opsporen van wild (...), alsmede het doen van pogingen daartoe, (...)’ Maar wat is wild? De diersoorten die volgens de Wet natuurbescherming als wild zijn geoormerkt, staan genoemd in art. 3.20, tweede lid, Wnb.

Het eerste lid bepaalt dus dat het de jachthouder is toegestaan in zijn jachtveld wild te vangen en te doden ter uitoefening van de jacht.

In het tweede lid staat beschreven wat wild is. Wild (...) zijn in het wild levende dieren van de volgende soorten:

- a. fazant (*Phasianus colchicus*);
- b. wilde eend (*Anas platyrhynchos*);
- c. houtduif (*Columba palumbus*);
- d. haas (*Lepus Europaeus*);
- e. konijn (*Oryctolagus cuniculus*).

Een verschil met de Flora- en faunawet is dat tot 1 januari 2017 de patrijs ook tot het wild werd gerekend. Maar vanwege de slechte stand van de patrijs, is de jacht op de patrijs onder de Flora- en faunawet nooit geopend geweest. Het niet meer opnemen in de wet als bejaagbare wildsoort is dan ook logisch te noemen.

5. Redelijke wildstand

Vanzelfsprekend is het de jachthouder verboden is om zijn jachtveld volledig leeg te oogsten. In art. 3.20, derde lid, Wnb is daartoe een plicht opgenomen voor de jachthouder om een redelijke wildstand te handhaven. Art. 3.20, derde lid, Wnb luidt als volgt:

‘De jachthouder doet datgene wat een goed jachthouder betaamt om een redelijke stand van de in zijn jachtveld aanwezige wild (...) te handhaven, dan wel, bij het ontbreken daarvan, te bereiken, en om schade door in zijn jachtveld aanwezig wild te voorkomen.’

Deze bepaling heeft bij de behandeling ervan in de Eerste Kamer tot vragen geleid, die toenmalig staatssecretaris van Economische Zaken Van Dam in zijn brief van 6 juli 2016 heeft beantwoord.¹⁰ Hij antwoordde op de vraag van de Groen Links-fractie wie uiteindelijk beslist over de kwantiteit en kwaliteit van een redelijke wildstand het volgende:

‘De jachthouder dient, (...) te bepalen wat in zijn jachtveld nodig is om een redelijke wildstand te handhaven. Hij is wettelijk verplicht daarvoor zorg te dragen (artikel 3.20, derde lid, van de Wet natuurbescherming) en kan daarop worden aangesproken. Laatste kan strafrechtelijk, omdat overtreding van deze verplichting een economisch delict is, bestuursrechtelijk, via oplegging van een last onder bestuursdwang of dwangsom, en civielrechtelijk door degene die schade lijdt door het wild dat aanwezig is op het jachtveld van de jachthouder (artikel 3.20, derde lid).’

Dit is niet nieuw ten opzichte van de Flora- en faunawet. Maar wat wel nieuw is, is dat de jachthouder met ingang van 1 januari 2017 verplicht is zijn afschotgegevens digitaal te verwerken in het Faunaregistratiesysteem, aan de hand waarvan ook gemonitord wordt of nog sprake is van een redelijke wildstand, met een rol voor de burger op het houden van toezicht op de redelijke wildstand.

6. Schadebestrijding

Bij schadebestrijding gaat het om het treffen van maatregelen door een grondgebruiker (eigenaar of pachter) tegen de dieren die daarop schade veroorzaken aan bijvoorbeeld gewassen. Te denken valt aan de bestrijding van ganzen die forse schade aanrichten aan graslanden.

In verband met de bestrijding van deze schade voorziet art. 3.15 Wnb in een regeling, waarbij vogels en dieren kunnen worden aangewezen die niet in hun voortbestaan worden bedreigd of dat gevaar lopen, en die in het gehele land schade veroorzaken, dat die mogen worden gedood. Het moet dan gaan om schade aan landbouwgewassen, vee, de visserij of schade aan flora of fauna en natuurlijke habitats.

Enkele voorbeelden:

- De Canadese gans veroorzaakt veel vraatschade aan gras en graan in de winter, en aan gras, graan en groenten in het voorjaar en de zomer.
- De houtduif, kauw en zwarte kraai veroorzaken vraatschade, pikschade, krabschade en schade door vervuiling aan maïs, graan, verschillende soorten groenten en fruit, bloemen en zaaibeden in de bosbouw.
- De kauw en zwarte kraai veroorzaken daarnaast ook schade door het vreten van kuikens en jonge vogels.
- Konijnen veroorzaken vraat- en graafschade aan allerhande teelten; daarnaast brengen zij ziekten over op tamme konijnen.
- De schade die vossen veroorzaken bestaat uit predatie van kippen, ganzen, eenden, konijnen en lammeren in buitenrennen; daarnaast brengen zij ziekten over, zoals hondsdoelheid en de vossenlintworm. De belangrijkste door de vos veroorzaakte schade betreft evenwel de fauna. Predatie door vossen van weidevogels heeft een negatieve invloed op de populatieontwikkeling van deze vogels. De stand van de weidevogels,

9. Besluit natuurbescherming, Nota van toelichting, Stb. 2016, nr. 383, p. 84.

10. Brief staatssecretaris Van Dam aan Eerste Kamer, d.d. 6 juli 2016, kenmerk DGAN-NB / 16099093.

met name die van de grutto, is in Nederland al zeer kwetsbaar en gaat de laatste jaren sterk achteruit.

7. Populatiebeheer

Bij populatiebeheer gaat het om een planmatige en langdurige aanpak om de omvang van een populatie van een dier te reguleren, vanwege schade aan of bedreiging van een publiek belang. De kernbepaling wat betreft het populatiebeheer is art. 3.17 Wnb. Daarin is geregeld dat gedeputeerde staten om de omvang van een populatie te reguleren ontheffing kunnen verlenen van de verbodsbepalingen om vogels en dieren te doden, indien dit in het belang is van:

- de volksgezondheid of de openbare veiligheid;
- de veiligheid van het luchtverkeer;
- ter voorkoming van belangrijke schade aan gewassen, vee, bossen, visserij of wateren;
- ter bescherming van flora en fauna en de instandhouding van de natuurlijke habitats.

Een sprekend voorbeeld is uiteraard de vliegveiligheid rond bijvoorbeeld Schiphol. Vanwege het risico op 'bird-strikes' zijn ganzen rondom Schiphol, absoluut onwenselijk.

Reeënbeheer heeft onder meer de verkeersveiligheid als achtergrond. Bij een te hoog aantal reeën voor een leefgebied worden reeën (zowel geiten als bokken) door de sterkeren verstoten en gaan die zwervend op zoek naar een geschikt, minder bevolkt leefgebied. Op die reis komen vaak verkeersslachtoffers voor.

8. Oude wijn in nieuwe zakken?

'What's new' onder de Wet natuurbescherming ten opzichte van de Flora- en faunawet? Nou, eigenlijk niet zoveel... Het systeem van de Flora- en faunawet is bijna ongewijzigd overgenomen in de Wet natuurbescherming. Zoals in de inleiding reeds is opgemerkt is het jachtrecht op sommige onderdelen wel aangescherpt. Deze aangescherpte onderdelen hebben gevolgen voor de jachthouders. Maar waar gaat het om?

In art. 3.12 Wnb is het volgende bepaald:

'(...) Het duurzaam beheer van populaties van in het wild levende dieren, de bestrijding van schadeveroorzakende dieren door grondgebruikers en de uitoefening van de jacht geschieden overeenkomstig het faunabeheerplan.(...)'

Het faunabeheerplan wordt vastgesteld door de faunabeheereenheid en vervolgens ter goedkeuring voorgelegd aan gedeputeerde staten. Faunabeheereenheden zijn verenigingen of stichtingen die voor hun werkgebied belast zijn met op het opstellen van de faunabeheerplannen. Het werkgebied wordt vastgesteld door Provinciale Staten van de betreffende provincie of provincies, waarbinnen het werkgebied is gelegen.

Op basis van art. 3.12 Wnb moeten er in faunabeheerplannen regels worden opgenomen over de welke wijze waarop uitvoering aan de jacht wordt gegeven. In eerste instantie was het de bedoeling van de wetgever om ook voor de bejaagbare diersoorten afschotplannen op te nemen in het faunabeheerplannen, maar vanwege een ongewenste toename van de regeldruk is (op de valreep) afgezien van het afschotplan. Afwijkend van de Flora- en faunawet is de jachthouder nu verplicht om dat wat wordt geoogst, ook te registreren bij de faunabeheereenheid (art. 3.13, eerste lid, Wnb).

Deze afschotgegevens worden vervolgens samen met de schattingen, trends en tellingen gebruikt voor het opstellen van het faunabeheerplan. Waar het faunabeheerplan in de Flora- en faunawet enkel dienst deed als basis voor het verlenen van ontheffingen door de provincies in het kader van het populatiebeheer, heeft het faunabeheerplan nu ook voor de jacht een meer prominente rol. Met deze gegevens wordt getoetst of er sprake is van een redelijke wildstand en of de jachthouder voldoet aan zijn wettelijke verplichting om de redelijke wildstand te handhaven en desnoods te verbeteren.

9. Bevoegdheidsverdeling

De achtergrond van het 'upgraden' van het faunabeheerplan is te lezen in de Memorie van toelichting bij het wetsvoorstel van de nieuwe wet. Daarin valt het volgende te lezen:

*'In de Flora- en faunawet is een planmatige en gebiedsgerichte aanpak van het beheer geïntroduceerd, in de vorm van faunabeheereenheden, faunabeheerplannen en daarop gebaseerde provinciale ontheffingen. In het onderhavige wetsvoorstel wordt deze aanpak verbreed naar de vrijstelling voor schadebestrijding en het afschot in het kader van de jacht. Met een planmatige en gebiedsgerichte aanpak wordt geborgd dat alle inspanningen in het kader van schadebestrijding, beheer en jacht op elkaar worden afgestemd en ten dienste staan van het gebied waarin die inspanningen worden verricht. Daarbij is verzekerd dat recht wordt gedaan aan de specifieke omstandigheden in het betrokken gebied en aan de gevoelens en verwachtingen van de bewoners van de streek, vanuit hun betrokkenheid bij en beleefde verantwoordelijkheid voor hun directe leefomgeving en het beheer daarvan. Verbondenheid met de streek leidt ook tot weerwoord vanuit de streek ingeval van onzorgvuldig handelen.'*¹¹
[onderstr.: CFvH]

De jager moet zich dus ten overstaan van zijn medeburgers verantwoorden. Niet ondenkbaar is dat dit

11. Kamerstukken II 2011/12, 33 348, nr. 3, p. 163.

tot meer discussies zal leiden. Ik licht dit als volgt toe.

Op grond van art. 3.13, tweede lid, Wnb is het voor de faunabeheereenheden verplicht om alle gegevens openbaar te maken. Aan de hand van deze openbare gegevens zal door eenieder worden beoordeeld of nog sprake is van een redelijke wildstand. Maar bij gebreke aan een omschrijving van wat onder een redelijke wildstand dient te worden verstaan, zal dit aanleiding geven tot verschillen van inzicht. Mij dunkt dat het ook onmogelijk is te beschrijven wat een redelijke wildstand in het concrete geval is. Dit is niet te vatten in een definitie en is bovenal per diersoort niet in cijfers of normen vast te leggen.

Het is de vraag of het wettelijk verankeren van een toezichthoudende rol voor de burger het gewenste resultaat heeft. Met het borgen van een redelijke wildstand is iedereen gebaat; ook de jachthouder van het betreffende veld. Waar het om gaat, is dat een redelijke wildstand niet op basis van gevoelens die leven in de directe leefomgeving en streek kan worden vastgesteld. Iets wat de wetgever met de hiervoor onderstreepte opmerking in de memorie van toelichting bij de Wet natuurbescherming wel lijkt te beogen. Dit terwijl het toezicht op de naleving van de faunabeheerplannen reeds op een andere wijze in de Wet natuurbescherming is geborgd. De faunabeheereenheid moet bij het opstellen van de faunabeheereenheid de wildbeheereenheden horen over de inhoud van het vast te stellen faunabeheerplan. In art. 3.14 Wnb is de verplichting voor jachthouders opgenomen om lid te worden van een wildbeheereenheid. Deze plicht bestond onder de Flora- en faunawet niet. Wildbeheereenheden zijn verenigingen, waarvan jachthouders dus verplicht lid zijn. Overigens is het doel van een wildbeheereenheid is de uitvoering van het faunabeheerplan en het bevorderen dat een duurzaam beheer van populaties, bestrijding van schade en jacht worden uitgevoerd. De samenstelling van het bestuur van de faunabeheereenheid is in het wetgevingsproces onderwerp van discussie geweest. Vanuit de wens dat het bestuur van faunabeheereenheden evenwichtig moeten zijn samengesteld en de faunabeheerplannen niet enkel wordt vormgegeven naar de belangen van één specifieke groep, is in art. 3.12, tweede lid, Wet natuurbescherming geregeld dat in de besturen van de faunabeheereenheden ook dierenwelzijnsorganisaties zijn vertegenwoordigd. De toezichthoudende rol die de burger daarop aanvullend heeft, biedt weinig meerwaarde. Met de vertegenwoordiging van de dierenwelzijnsorganisaties in de besturen van de faunabeheereenheden is het belang van de borging van een goed faunabeheer in de directe leefomgeving van de betreffende burger voldoende gewaarborgd. Bovendien geldt dat de jachthouder op basis van de wet verplicht is om alle gegevens te verstrekken die nodig zijn voor het opstellen en uitvoeren van de ge-upgrade faunabeheerplannen.

10. Bijvoeren van in het wild levende dieren

Wat niet gewijzigd is ten opzichte van de Flora- en faunawet, maar wel in de parlementaire geschiedenis betreffende de Wet natuurbescherming duidelijker aan de orde is gesteld, is het verbod om in het wild levende dieren te voeren ter bevordering van de wildstand. Dit verbod was eerder geregeld in art. 37, tweede lid, Ffw. Art. 53, eerste lid aanhef en onder sub 1, Ffw maakte dit verbod echter onduidelijk. In die bepaling was het verboden om binnen een straal van 200 meter ten opzichte van een voerplek te jagen. Velen, waaronder ook opsporingsambtenaren, lazen in dit artikel dat het dus wel is toegestaan om te jagen op een grotere afstand dan 200 meter. In strafzaken met betrekking tot de eendenjacht – waar op grote schaal wordt gevoerd ter bevordering van de wildstand – niet het voeren het probleem was, maar dat binnen een afstand van 200 meter ten opzichte van een voerplek werd gejaagd. Herhaaldelijk is met succes aangevoerd dat onvoldoende wettig en overtuigend was bewezen dat binnen de 200 meter zou zijn gejaagd. Dit terwijl het voeren op zichzelf in die concrete gevallen strafrechtelijk verwijtbaar zou zijn geweest.

Bij de behandeling van de Wet natuurbescherming is over het voeren opgemerkt, dat voeren enkel geoorloofd is om wild te lokken, zodat het wild bijvoorbeeld voor het publiek zichtbaar wordt. Het gaat dan om hoeveelheden die onvoldoende zijn om daadwerkelijk als bijvoer voor de dieren te kunnen dienen, waardoor de populatie in gunstige zin wordt beïnvloed.¹² Voor het overige blijft overeind dat het op grond van art. 3.22 Wnb verboden is om in het wild levende dieren bij te voeren.

11. Een belangwekkende verschil; *Schrappen nietigheidsbeding beperken schadebestrijding*

Een verschil ten opzichte van het oude jachtrecht is dat de regeling uit art. 65, zevende lid, 7 Ffw is geschrapt. In de Flora- en Faunawet was bepaald dat een grondgebruiker niet mocht worden beperkt in het treffen van maatregelen ter bestrijding van (mogelijke) schade aan zijn landbouwgewassen. Een afspraak die dat recht belemmerde, was nietig. Dit nietigheidsbeding is niet teruggekeerd in de Wet natuurbescherming. Hierdoor is het bijvoorbeeld voor de verpachter toegestaan, om met de pachter af te spreken dat hij in bepaalde gevallen geen gebruik zal maken van een vrijstelling voor schadebestrijding. De achtergrond hiervan is te vinden in de memorie van toelichting bij de Wet natuurbescherming:

12. Besluit natuurbescherming, Nota van toelichting, *Stb.* 2016, 383, p. 147.

(...) In vergelijking met de Flora- en faunawet bevat het onderhavige wetsvoorstel ten aanzien van de onderhavige vrijstelling voor schadebestrijding niet meer de bepaling dat elk beding dat de grondgebruiker belet gebruik te maken van zijn rechten op grond van een vrijstelling voor schadebestrijding, nietig is. Verschillende organisaties hebben kritiek geuit op dit zogenoemde nietigheidsbeding (O.m. Staatsbosbeheer en de Federatie Particulier Grondbezit). Zo zou deze bepaling het aangaan van overeenkomsten tussen terreinbeherende organisaties en agrariërs voor het beheer van natuurgebieden bemoeilijken, omdat schadebestrijding vanuit ecologische overwegingen daar niet altijd gewenst is. Daar staat tegenover dat andere organisaties vrezen dat grondgebruikers in deze gevallen niet zullen kunnen optreden tegen schade en eventuele onvoorziene schade zelf zullen moeten dragen (O.m. LTO-Nederland, de Platteland Alliantie Nederland en de Nederlandse Organisatie voor Jacht en Grondbeheer). Het is volgens het kabinet aan de grondgebruiker om in de overeenkomst tot gebruik van de grond een lagere prijs te bedingen indien hij uit hoofde van die overeenkomst in bepaalde gevallen geen gebruik zal kunnen maken van een vrijstelling voor schadebestrijding. Voorts heeft – in het geval van de pachtovereenkomst – de pachter aanspraak op een vermindering van de pacht prijs als hij ten gevolge van buitengewone omstandigheden de opbrengst van zijn bedrijf aanzienlijk minder is geweest dan bij het aangaan van de pachtovereenkomst te verwachten was (artikel 330 van Boek 7 van het Burgerlijk Wetboek).¹³

12. Afsluiting

Aan het begin van mijn bijdrage merkte ik al op dat de jacht nog immer is toegestaan, maar dat die steeds minder vanzelfsprekend is. Daar waar het de jachthouder onder de Flora- en faunawet was toegestaan in zijn jachtveld een stukje wild te bemachtigen, moet hij over dat afschot nu verantwoording afleggen. Dat burgers moeten worden betrokken in het beheer van hun leefomgeving en daarmee ook het faunabeheer is toe te juichen. Maar of de directe bemoeienis van die burger met de jacht zo noodzakelijk en fortuinlijk is, is de vraag. De tijd zal het leren of de burger en, zo ja, hoe intensief die burger deze rol gaat vervullen. Voorop staat dat het toezicht op de naleving en uitvoering van het faunabeheerplan voldoende is geregeld, waarbij aan de denkbare stakeholders een rol is toegedacht.

13. *Kamerstukken II* 2011/12, 33 348, nr. 3, p. 168.

De afschaffing van de landbouwregeling in de omzetbelasting

H. van den Berg RB, mr. ing. H.J. van den Kerkhof RB, mr. A. Verduijn RB¹

In de Fiscale Kroniek 2017, gepubliceerd in TvAR 2018, nr. 1 is al kort ingegaan op de afschaffing van de landbouwregeling voor de omzetbelasting. In dit artikel willen wij de belangrijkste gevolgen van die afschaffing bespreken en ingaan op de praktische gevolgen voor ondernemers van overgang van de landbouwregeling naar de normale regeling voor de omzetbelasting.

Hierna zullen wij de volgende indeling aanhouden:

1. De regeling, evaluaties en afschaffing
2. Herziening omzetbelasting bij overgang van landbouwregeling naar de normale regeling
3. Vervallen post b-13 van tabel I

1. De regeling, evaluaties en afschaffing

Al vanaf de invoering van de Wet op de omzetbelasting 1968 maakt Nederland gebruik van de mogelijkheid in de Europese btw-richtlijn om landbouwers vrij te stellen van de verplichte afdracht van omzetbelasting over de vergoeding voor door hen verrichte leveringen en diensten.² Tot 1 januari 2018 luidde lid 1 van art. 27 van de wet:

'1. Landbouwers, veehouders, tuinbouwers en bosbouwers zijn geen omzetbelasting verschuldigd, voor zover hun prestaties bestaan uit:
a. leveringen van goederen, vermeld in tabel I, onderdeel a, welke zij in hun vermelde hoedanigheid hebben voortgebracht of geteeld;
b. diensten welke naar hun aard bijdragen tot de agrarische productie en welke zij met gebruikmaking van hun normale uitrusting en personeel verrichten;
c. leveringen van gebruikte bedrijfsmiddelen en andere in het bedrijf gebruikte goederen.'

Het ontbreken van 'belaste' omzet leidt er binnen het systeem van de wet toe dat landbouwers (etc.) ook geen recht hebben op aftrek van de aan hen in rekening gebrachte omzetbelasting bij kosten en investeringen. Daardoor dreigt in beginsel de omzetbelasting binnen de bedrijfskolom te cumuleren in de kostprijs en dat is strijdig met het heffings-

systeem: de omzetbelasting moet binnen dat systeem drukken bij de eindafnemer.

Op meerdere manieren wordt de cumulatie van omzetbelasting voorkomen of beperkt.

Zo vallen veel leveringen en diensten door landbouwers onder het lage tarief (6%) van Tabel I behorende bij de Wet op de omzetbelasting 1968, onderdeel a en b. In onderdeel b worden hiertoe onder post 13 ten behoeve van landbouwers een aantal typische diensten vernoemd, die belast zijn tegen het verlaagde tarief (tabel I, post b-13, zie onderdeel 3. hierna). De belangrijkste manier om cumulatie tegen te gaan betreft echter het *landbouwforfait* uit lid 4 van art. 27 van de wet: afnemers van de diensten en leveringen door landbouwers mogen 5,4% van de aan hen door de landbouwer in rekening gebrachte vergoeding in aftrek brengen in hun aangiften omzetbelasting. Deze 5,4% is macro gezien in principe gelijk aan de gemiddelde voordruk die bij de landbouwers, die deelnemen aan de landbouwregeling, 'blijft hangen' door het ontbreken van recht op aftrek.

Lid 6 van art. 27 van de wet hield de mogelijkheid open dat landbouwers ervoor konden opteren om te worden aangemerkt als 'normale' ondernemers voor de omzetbelasting. Werd een dergelijk optieverzoek ingediend dan gold dit voor een periode van minimaal 5 jaar.

Deze optie voor de normale regeling was voor veel landbouwers voordelig als zij substantiële investeringen deden. Door de optie konden zij dan immers de aan hen in rekening gebrachte omzetbelasting onmiddellijk in aftrek brengen en terugkrijgen.

Ook de wijziging van het lage tarief voor bepaalde kosten, zoals meststoffen en bestrijdingsmiddelen heeft in het verleden geleid tot een golf aan opties voor het opteren voor de normale regeling. Daardoor zijn een groot aantal akkerbouwers en tuinbouwers al als normale ondernemers voor de omzetbelasting geregistreerd. Dit geldt ook voor de

1. H. van den Berg RB is specialist omzetbelasting bij Countus accountants + adviseurs, mr. ing. H.J. van den Kerkhof RB is hoofd vaktechniek belastingadvies ABAB Belastingadviseurs en Juristen B.V. en mr. A. Verduijn RB is senior belastingadviseur en Hoofd Vaktechniek Fiscaal Juridisch bij Countus accountants + adviseurs.
2. Thans: art. 299 btw-richtlijn.

melkveehouderij. Ondanks dat er in het verleden een groot aantal ondernemers heeft geopteerd voor de omzetbelasting waren er in 2017 naar schatting nog ongeveer 21.000 landbouwers die van de landbouwregeling gebruik maakten. Dit betreft met name bedrijven waarbij de verwachting is dat deze uiteindelijk zullen worden beëindigd en waar de investeringen derhalve beperkt zijn.

In 2008 heeft het Landbouw Economisch Instituut (LEI) de landbouwregeling voor het eerst geëvalueerd. In het rapport wordt opgemerkt dat in 2005 nog 45% van de landbouwers onder de landbouwregeling valt. Het budgettaire beslag van de regeling bedroeg toen ongeveer 30 miljoen euro.³

In 2016 verschijnt vervolgens het Interdepartementaal Beleidsonderzoek Agro-, visserij-, en voedselketens.⁴

In beide rapporten wordt geconcludeerd dat de landbouwregeling onvoldoende bijdraagt aan de beleidsdoelen van art. 6 van de begroting van het Ministerie van Economische Zaken, te weten concurrerende, duurzame en veilige agro-, visserij- en voedselketens. Meer specifiek wordt in het rapport uit 2008 opgemerkt dat het oorspronkelijke argument van mogelijk concurrentienadeel ten opzichte van ondernemers in de andere EU-landen kennelijk niet meer speelt nu al zoveel landbouwers opteren voor de normale regeling. Daarnaast is het praktische argument van beperking van administratieve lasten voor landbouwers ook niet langer valide: de meeste landbouwers kiezen inmiddels zelf voor het op zich nemen van de verplichtingen voor de omzetbelasting en meer in het algemeen kunnen landbouwers in het heden zonder meer een goede administratie bijhouden.

Dit alles leidde ertoe dat in de begroting van het Ministerie van Economische Zaken in 2016 afschaffing van de landbouwregeling ingaande 1 januari 2018 werd aangekondigd. Een motie om van dit voornemen af te zien, werd in het najaar verworpen.⁵

Op Prinsjesdag 2017 werd, als onderdeel van het Belastingplan 2018, het 'Wetsvoorstel afschaffing van de btw-landbouwregeling' ingediend.⁶

2. Herziening omzetbelasting bij overgang van landbouwregeling naar de normale regeling

Administratieve gevolgen

De overgang van de landbouwregeling naar de normale regeling voor de omzetbelasting hoeft volgens

de regering relatief weinig problemen op te leveren voor de agrarische ondernemer. De agrarische ondernemer is tegenwoordig verplicht tot zoveel complexe administratieve handelingen dat de verplichting tot het doen van een aangifte omzetbelasting hierbij niet als onoverkomelijk kan worden bestempeld. Daarnaast is de regering van oordeel dat de agrarische ondernemer zich al meer dan een jaar op de wetwijziging heeft kunnen voorbereiden. In september 2016 is bij de miljoenennota 2017 immers de mogelijke afschaffing van de landbouwregeling al aangekondigd. Dat de overheid hierbij heeft volstaan met het opnemen van welgeteld één regel in die miljoenennota wordt buiten beschouwing gelaten.

Vanaf 1 januari 2018 moeten alle land-, tuin- en bosbouwers alsmede veehouders (hierna: landbouwers) een tarief van 6% of 21% btw over de door hen geleverde producten en diensten afdragen. Daar staat tegenover dat zij de voordruk omzetbelasting op de inkoop voortaan in aftrek mogen brengen. Dat dit leidt tot extra administratieve handelingen is duidelijk. Echter, van enige complexiteit kan volgens de wetgever nauwelijks sprake zijn.

Herziening

Naar onze opvatting wordt te eenvoudig voorbijgegaan aan de herzieningsregeling, die in dit kader een belangrijke rol speelt. Men kan met name niet voorbijgaan aan het jaar waarin de landbouwers, die tot 31 december 2017 gebruikt maakten van de landbouwregeling, verplicht moeten omschakelen naar de normale regeling voor omzetbelasting. Het fenomeen herziening omzetbelasting is op zichzelf niet onbekend, omdat ook vóór de afschaffing van de landbouwregeling vaak al landbouwers de overstap maakten van de landbouwregeling naar de reguliere regeling voor de omzetbelasting ('opteelden').

Deze keuze werd doorgaans gemaakt op een moment dat er een omvangrijke investering in de onderneming plaatsvond, waarbij een aanzienlijk bedrag aan voordruk omzetbelasting kon worden teruggevraagd. Dat er op dat moment extra kosten moesten worden gemaakt om de herzieningsregeling bij de overgang te berekenen en af te wikkelen woog in dat geval niet op tegen de voordelen van het opteren voor de reguliere regeling voor de omzetbelasting.

Bij een verplichte overgang ligt dit voor de betreffende ondernemers genuanceerder. Dit laat echter onverlet dat bij de overgang van de landbouwregeling naar omzetbelasting aandacht moet worden besteed aan de herziening omzetbelasting.

De toepassing van de herziening omzetbelasting is een belangrijk onderdeel bij de invulling van het neutraliteitsbeginsel. Uitgangspunt van het neutraliteitsbeginsel is dat er geen voordruk aan omzetbelasting resteert bij de landbouwer die zijn producten ná 1 januari 2018 met omzetbelasting moet leveren. Dit betekent dat alle voordruk omzetbelasting die op 31 december 2017 op de nog niet verbruikte of geleverde producten drukt op basis van art. 15 lid 4 Wet OB 1968 kan worden teruggevraagd.

3. Evaluatie van de landbouwregeling in de omzetbelasting, LEI, november 2017, *Kamerstukken* 2008/09, nr. 31 727, nr. 1.

4. IBO Agro-, visserij-, en voedselketens, *Kamerstukken II* 2014/15, nr. 30 991, nr. 25.

5. Motie Dijkgraaff, *Kamerstukken II* 2016/17, 34 550 XIII, nr.101.

6. Wetsvoorstel 34 787.

Echter de consequenties zijn nog groter, omdat ook de voordruk omzetbelasting in producten en diensten die in het productieproces zijn verbruikt en die op de geteelde landbouwproducten of in het vlees-vee drukken, moeten kunnen worden herzien. Daarnaast kan de voordruk op investeringen die nog niet of niet geheel zijn verbruikt, worden herzien op grond van art. 15 lid 6 Wet OB 1968 juncto art. 11 t/m 14 Uitvoeringsbeschikking OB 1968.

Goedkeuring 'opgegane' goederen en diensten

De wetgever heeft dit vraagstuk onderkend en in het Besluit Omzetbelasting Landbouw een afzonderlijk passage opgenomen⁷. Naast de normale herziening op investeringen stelt de wetgever ter zake van in de productie opgegane, niet meer als zodanig aanwezige goederen en/of diensten:

'Een bijzonder geval vormen goederen en/of diensten die opgaan in de landbouwproducten. Deze goederen en diensten zijn als zodanig op 1 januari 2018 niet meer aanwezig omdat ze vóór 1 januari 2018 zijn aangewend voor het telen of voortbrengen van landbouwproducten die na die datum zullen worden geleverd. Voorbeelden zijn zaden, meststoffen, dieren bestemd voor de productie van vlees en veevoeder dat aan die dieren is verstrekt. De btw die aan de landbouwer in rekening is gebracht bij de aanschaf van deze goederen en/of diensten komt alsnog voor aftrek in aanmerking wanneer de bedoelde goederen en/of diensten zijn opgegaan in landbouwproducten die belast met btw worden geleverd'.

Concreet betekent dit dat alle voordruk omzetbelasting met betrekking tot leveringen en/of diensten van vóór 31 december 2017 dan wel landbouwproducten die ná 31 december 2017 worden geleverd alsnog uit de administratie van 2017 en in bepaalde gevallen zelfs uit administratie 2016 moeten worden gehaald. In theorie lijkt dit eenvoudig. Echter in de praktijk stelt dit de ondernemer voor de nodige administratieve hoofdbreken.

Stel een veehouder heeft op 1 januari 2018 40 stuks vleesvee. In 2016 heeft de veehouder 30 stuks en in 2017 25 stuks kalveren aangekocht. Van de 30 stuks die in 2016 zijn gekocht, is in 2017 de helft verkocht. Alle deze dieren hebben voer verbruikt, verder zijn er diverse andere kosten gemaakt waarop voordruk omzetbelasting drukt. Hoe bepaalt de veehouder nu hoeveel voordruk er op 1 januari 2018 op de aanwezige dieren drukt?

Categorieën

Uit een analyse blijkt dat er minimaal vijf categorieën te onderscheiden zijn waarop de herziening omzetbelasting van toepassing is.

1. De nog niet verbruikte producten die op 1 januari 2018 in voorraad liggen. Hierbij moet men met name denken aan nog in de voersilo's aanwezige veevoerders, meststoffen en zaden die in voorraad liggen en/of de nog niet verbruikte diesel in de voorraadtank.
2. De producten op het land (veldinventaris). Hierbij moet men met name denken aan producten als prei, spruitkool en dergelijke of producten in de boom- of sierteelt die op 31 december 2017 nog als gewas in de grond staan.
3. Het verbruiksvee zoals het vleesvee, -varkens of -kuikens.
4. De geoogste landbouw- of fruitteeltproducten die al dan niet bij derden zijn opgeslagen. Denk hierbij aan aardappelen, knolselderij, uien, e.d.
5. Daarnaast heeft de landbouwer nog te maken met herziening van de voordruk omzetbelasting die drukt op roerende en onroerende bedrijfsmiddelen. In de praktijk gaat het hier doorgaans over machines en werktuigen die een herzieningstermijn kennen van vier jaar na het jaar van ingebruikname respectievelijk bedrijfsgebouwen die een herzieningstermijn kennen van negen jaar na het jaar van ingebruikname.

Naar onze mening zou hierbij ook de herziening met betrekking tot de omzetbelasting die drukt op gebruiksvee moeten worden meegenomen. Deze valt volgens de staatssecretaris van Financiën buiten de boot, omdat het vraagstuk over toepassing van herziening van de voordruk op dit bedrijfsmiddel nog onder de rechter ligt.⁸ Op dit onderdeel komen we in de volgende paragraaf terug. Dit vraagstuk speelt overigens niet alleen bij gebruiksvee, maar komt ook terug bij de boomopstanden in de fruitteelt en in de aspergeteelt, e.d.

Normbedragen

Met betrekking tot het berekenen van de in de productie opgegane, niet meer als zodanig aanwezige goederen en/of diensten zijn wij van mening dat de wetgever c.q. de Belastingdienst aan een voor de praktijk aanvaardbare praktische oplossing moet meewerken.

Voor het berekenen van de normbedragen c.q. de OB-percentages bij verbruiksvee zou men aan kunnen sluiten bij de landelijke landbouwnormen (IB) zoals deze op 2 januari 2018 voor het jaar 2017 door de Belastingdienst zijn gepubliceerd. Deze normbedragen moeten weliswaar worden geschoond van de doorberekende kosten van onroerende en roerende zaken die onder de herzieningsregeling in de zin van art. 11 t/m 14 uitvoeringsbeschikking OB 1968 vallen, maar zijn uitermate geschikt als uitgangspunt. De samenstellers van deze normbedragen weten exact hoe de opbouw van de normbedragen is vastgesteld en kunnen derhalve aangeven

7. Besluit Omzetbelasting. Landbouw van 22 december 2017.

8. Hof 's-Hertogenbosch van 19 oktober 2017, nr. 16/00275, ECLI:NL:GHSHE:2017:4577.

hoeveel voordruk er per dier c.q. landbouwproduct drukt.

Met toepassing van een dergelijke werkwijze ontstaat er een gezamenlijke win-win-win-situatie voor zowel de landbouwer, de accountant als de Belastingdienst. Een ieder weet door deze werkwijze vooraf hoe de herziene btw moet worden berekend, zodat achteraf geen verschil van mening ontstaat en correcties tot een minimum beperkt kunnen blijven. Deze werkwijze zou men zoveel mogelijk door kunnen trekken naar de veldinventaris en nog niet genormeerde landbouwproducten die op 31 december 2017 in opslag liggen.

Bij de bovenstaand geschetste werkwijze resteren alleen de nog niet verbruikte producten die op 31 december 2017 in voorraad liggen. Ten aanzien van deze producten is het relatief eenvoudig om de facturen te lichten en de voordruk btw per eenheid aanwezig product vast te stellen.

Aldus kan bij het samenstellen van de jaarstukken over 2017 vrij eenvoudig worden vastgesteld hoeveel voordruk omzetbelasting er op alle producten drukt, waarna het totaal aan herziene omzetbelasting op aangifte kan worden teruggevraagd.

Tijdig verzoek teruggaaf

Bij deze werkwijze moet echter nog een belangrijk aandachtspunt in ogenschouw worden genomen. De wetgever stelt dat de omzetbelasting die aan de landbouwer in rekening wordt gebracht bij aanschaf van deze goederen en/of diensten als nog voor aftrek in aanmerking komt, indien de bedoelde goederen en/of diensten zijn opgegaan in landbouwproducten die belast met omzetbelasting worden geleverd. Deze omzetbelasting moet echter uiterlijk worden teruggevraagd zodra de landbouwer de producten voor belaste prestaties gaat gebruiken.⁹ Met andere woorden: de landbouwer die in het eerste kwartaal van 2018 vleesvee verkoopt, moet in het eerste kwartaal ook de voordruk omzetbelasting terugvragen met betrekking tot dat vee. Hetzelfde geldt ook voor de geteelde landbouwproducten die zijn opgeslagen of de veldinventaris. Dit probleem kan worden omzeild door gebruik te maken van de mogelijkheid tot het doen van een jaaraangifte omzetbelasting.¹⁰ Deze mogelijkheid stond tot begin februari 2018 open. Naar wij hebben begrepen is massaal gebruik gemaakt van deze optie. Het doen van een jaaraangifte verschaft de landbouwer de tijd om pas begin 2019 de eerste aangifte omzetbelasting in te dienen.

Gebruiksvee

Naast de herziening van de voordruk omzetbelasting op het zogenoemde verbruiksvee zou er in het kader van het neutraliteitsbeginsel ook een herziening moeten worden toegepast op het gebruiksvee dat als bedrijfsmiddel op 31 december 2017 op de balans is opgenomen.

In casu is het onbegrijpelijk dat de voordruk omzetbelasting die op het gebruiksvee drukt niet aan de ondernemer op verzoek geheel of gedeeltelijk wordt terugbetaald. Dit terwijl de ondernemer vanaf 1 januari 2018 over de geproduceerde melk en aan het einde van het productieproces over de verkoopprijs van het dier wel omzetbelasting moet afdragen.

Gerechtshof's-Hertogenbosch 19 oktober 2017

De wetgever vindt steun voor zijn standpunt in de redenering van het Gerechtshof 's-Hertogenbosch. Het hof stelt dat in het geval er sprake is van productievee (bedrijfsmiddel) er gedurende de opfokfase geen sprake is van vervaardigen en dat alle producten en/of diensten gedurende die periode opgaan in het betreffende bedrijfsmiddel en op 31 december 2017 zijn verbruikt. Derhalve komen deze volgens het hof niet meer voor herziening in aanmerking. In de voornoemde procedure betrof het de omzetbelasting die was begrepen in de op optiedatum aanwezige, zelf voortgebrachte melkkoeien (zogenoemd gebruiksvee). Het hof heeft in tegenstelling tot de rechtbank geoordeeld dat bij de optie om de landbouwregeling niet langer toe te passen deze omzetbelasting niet kan worden herzien.

De redenering die het gerechtshof onder haar motivering voor haar standpunt legt is de volgende.¹¹ Het hof stelt voorop dat de werkzaamheden die de melkveehouder heeft (laten) verricht(en) teneinde een kalf tot melkkoe op te fokken, niet tot gevolg kunnen hebben dat er een nieuw vervaardigde roerende zaak wordt opgeleverd. Dieren kunnen immers, gelet op de bijzondere plaats die zij innemen binnen de categorie lichamelijke zaken, niet worden aangemerkt als „materialen” en het voeren en verzorgen van deze dieren kan ook als dit hen geschikt maakt voor een specifiek gebruik dat in de lijn van een biologisch proces ligt, niet worden beschouwd als de vervaardiging, uit materialen, van een goed dat tevoren niet bestond. Verder is het hof van oordeel dat volgens de in het maatschappelijk verkeer gangbare opvattingen de functie van een melkkoe niet wezenlijk verschilt van de functie van een melkkoe in wording. Dat een melkkoe in staat is melk te geven betreft een nieuwe functie van hetzelfde goed, dat niet zozeer verband houdt met de „materialen” die daarvoor aan belanghebbende zijn verstrekt, maar het gevolg is van het biologische proces. Het hof sluit voor haar redenering aan bij de uitspraak van Dressuurstal Jespers¹², waarbij de vraag aan de orde werd gesteld of bij het africhten van een paard een nieuw goed wordt vervaardigd. Het hof ziet zich voor de vraag gesteld op welk tijdstip de opfokkosten door belanghebbende worden gebruikt, of anders gezegd: of art. 15, vierde lid, tweede volzin, van de Wet ook van toepassing is met betrekking tot de omzetbelasting die aan belanghebbende in rekening is gebracht ter zake van

9. Kamerstuk 34787, 2017/18, nr. 7, nota van wijziging.

10. Kamerstuk 34785, 2017/18, nr. 58, Motie van het lid Bruins c.s.

11. Hof 's-Hertogenbosch van 19 oktober 2017, nr. 16/00275, ECLI:NL:GHSHE:2017:4577.

12. Beschikking Hof van Justitie van 1 juni 2006, C-233/05, ECLI:EU:C:2006:367.

de opfokkosten, die na de geboorte van het kalf door belanghebbende zijn afgenomen.

Het hof stelt hierbij voorop dat tot de opfokkosten behorende – door belanghebbende ingekochte - leveringen en diensten prestaties zijn op het gebied van voer en zorg, zonder welke het kalf (uiteindelijk) zou komen te overlijden. Het hof is derhalve van oordeel dat belanghebbende deze prestaties betreft teneinde het jongvee in goede staat te houden. Dat het voer behulpzaam is in het biologische proces, waarbij een kalf zich ontwikkelt tot melkkoe, heeft naar het oordeel van het Hof niet tot gevolg dat de opfokkosten als zodanig worden betrokken teneinde wijzigingen aan een bedrijfsmiddel aan te brengen. Het hof is op die grond van oordeel dat de melkveehouder de prestaties verbruikt voor de toepassing van art. 15 van de Wet op het moment dat deze aan het jongvee worden toegediend, zodat voor een correctie op de voet van art. 15, vierde lid, tweede volzin, van de Wet geen plaats is.

Het hof overweegt dat de leveringen en diensten die de opfokkosten vormen goederen en/of diensten betreffen die reeds vóór de optiedatum zijn aangewend. Ook staat vast dat een kalf dat tot het jongvee behoort niet kwalificeert als een bedrijfsmiddel, maar dat het wel als zodanig zal kwalificeren als het is uitgegroeid tot melkkoe. Voor wat betreft de goedkeuring onder het kopje 'In de productie opgegane, niet meer als zodanig aanwezige, goederen en/of diensten' is het hof van oordeel dat dit onderdeel inderdaad strekt tot het 'omzetbelasting schoon' maken van landbouwproducten die na optiedatum worden geleverd. Het kalf dat tot het jongvee behoort, groeit echter uit tot bedrijfsmiddel, dat binnen het bedrijf van belanghebbende zal worden gebruikt en waarop herzieningsregels als bedoeld in art. 15 van de Wet en art. 11 tot en met art. 14a van de Uitvoeringsbeschikking omzetbelasting 1968 (hierna: Uitvoeringsbeschikking OB) van toepassing zullen zijn, en wordt in eerste instantie dus niet door belanghebbende aan een derde geleverd. Derhalve is in dit geval geen sprake van de in de goedkeuring omschreven situatie.

Gezien het feit dat deze casus nog ter beoordeling aan de Hoge Raad voorligt, willen wij in dit stadium niet met tegenargumenten ingaan op de overwegingen van het hof. Wij volstaan met de opmerking dat het opmerkelijk is dat in het geval het jongvee aan een derde wordt geleverd voor het afkalven de voordruk omzetbelasting in de ogen het hof wel kan worden herzien op grond van art. 15 van de Wet, maar dat dit niet het geval is indien het jongvee binnen het eigen bedrijf voor de melkproductie wordt ingezet.

Wij sluiten ons wat dat betreft dan ook graag aan bij de opvatting van de rechtbank¹³ die in een dergelijk geval wel ruimte ziet voor een teruggaaf van de omzetbelasting.

13. Rechtbank Zeeland-West-Brabant van 2 maart 2016, ECLI:NL:RBZWB:2016:1239.

Naar onze mening had de wetgever in casu haar eigen verantwoordelijkheid moeten nemen en zich bij de verplichte overgang van de landbouwregeling naar de normale regeling voor de omzetbelasting voor het vraagstuk van de herziening op gebruiksvee niet moeten verschuilen achter het feit dat de vraag bij vrijwillig opteren nog onder de rechter ligt. Onder deze omstandigheid is immers iedere melkveehouder c.q. zeugenhouder die zijn rechten veilig wil stellen genoodzaakt om bezwaar tegen de eigen aangifte aan te tekenen. In mindere mate gaat ditzelfde ook op bij fruittelers en bijvoorbeeld aspergetelers. Ook hier is sprake van een fase waaraan aan de plant nog producten (meststoffen, bestrijdingsmiddelen) en/of diensten worden toegevoegd alvorens deze planten in productie komen. Het feit dat wij met betrekking tot dit vraagstuk de nadruk leggen op de herziening van omzetbelasting op gebruiksvee vloeit mede voort uit het feit dat de wetgever het niet noodzakelijk heeft geacht om het wetsvoorstel met betrekking tot herziening omzetbelasting op duurzame diensten¹⁴ met enige voortvarendheid af te ronden.

De invoering van dit wetsvoorstel had een groot deel van de onrechtvaardigheid in de overgangsregeling in verband met de afschaffing van de landbouwregeling kunnen wegnemen.

3. Vervallen post b-13 van tabel I

Een beperkt aantal posten in tabel I bij de Wet OB 1968 is met ingang van 2018 vervallen. Deze tabelposten hebben betrekking op leveringen en diensten die (nagenoeg) uitsluitend aan landbouwers worden geleverd. Deze posten zijn indertijd om technische redenen in genoemde Tabel I opgenomen. Door een geringe aanpassing van die Tabel I werd indertijd namelijk bereikt dat de gemiddelde voordruk in de landbouw, en daarmee de hoogte van het landbouwforfait, gelijk werd aan het verlaagde btw-tarief. Hiermee werd beoogd mogelijke concurrentievervalsingen weg te nemen bij rechtstreekse leveringen aan particulieren en bij leveringen tussen landbouwers onderling.

Op grond van art. 98 van btw-Richtlijn mocht Nederland het verlaagde tarief toepassen op bepaalde diensten die aan landbouwers (btw-plichtig of landbouwregelaar) worden verricht.¹⁵

Nu de landbouwregeling is vervallen worden alle agrarische ondernemers zoals veehouders, landbouwers, tuinbouwers en bosbouwers verplicht de normale btw-regeling te gebruiken. Zij krijgen hiermee recht op aftrek van voorbelasting. Hierdoor vervalt de reden van het met het lage tarief belasten van bepaalde diensten door loonwerkers, accountants en instellingen voor keuring en onderzoek verricht ten behoeve van landbouwers. Alleen dit

14. Kamerstuk 34787, 2017/18, nr. 6. Nota naar aanleiding van het verslag.

15. Onderdeel 11 van Bijlage III behorende bij art. 98 btw-richtlijn.

gegeven is voor de wetgever blijkbaar aanleiding geweest om met name post b-13 van tabel I te laten vervallen, want een verplichte koppeling tussen het toepassen van de landbouwregeling (art. 299 btw-richtlijn) en de toepassing van het verlaagde tarief is niet aanwezig in de btw-richtlijn.

Vervallen goedkeuringen

Met het vervallen van de landbouwregeling vervallen ook goedkeuringen die zijn gegeven in het Besluit Omzetbelasting Landbouw van 20 december 2013.¹⁶ Zo werd goedgekeurd dat in alle gevallen waarin sprake is van het beheer van bossen, zonder dat de beheerder daarvoor als ondernemer in de zin van art. 7 van de Wet OB kan worden aangemerkt, die beheerder met betrekking tot het beheer van het desbetreffende bos als bosbouwer wordt aangemerkt. Door deze goedkeuring was het mogelijk dat loonwerkers etc. hun diensten aan bosbouwers in alle gevallen konden belasten met 6% btw. De bosbouwer en andere kleine landbouwers moeten in 2018 beoordelen of zij kunnen worden aangemerkt als ondernemer in de zin van de btw. Tot 1 januari werden zij, als al sprake was van ondernemerschap, geacht gebruik te maken van de landbouwregeling. Bij bosbouwers en onder andere paarden- en schaphouders is daarover onduidelijkheid ontstaan.

Goedkeuring hengstenhouderij

Een andere vervallen goedkeuring die vragen oproept betreft de goedkeuring dat hengstenhouders voor al hun inseminatiediensten het verlaagde tarief mochten toepassen, ook als de eigenaar van het paard geen landbouwer was. Tot 1 januari werd het standpunt ingenomen dat het sperma opging in de inseminatiedienst. Hierdoor viel het sperma feitelijk onder het lage tarief van de inseminatiedienst. De inseminatiedienst is nu belast met 21% btw. De levering van sperma valt niet in alle gevallen onder het lage tarief. Voor de (melk) veehouderij leidt dit doorgaans niet tot grote problemen. De afnemer is nagenoeg altijd een ondernemer met aftrekrecht. In de hengstenhouderij is het echter de vraag of het te leveren sperma opgaat in de inseminatiedienst. De levering van het sperma overtreft in kostprijs vele malen de kosten van een inseminatiedienst. De gedachte komt dan op dat de (inseminatie)dienst in een dergelijk geval opgaat in de levering (van het sperma). Is de levering van sperma voor het fokken van paarden belast met 6% of 21%? Mogelijk is het lage tarief alleen van toepassing als het sperma wordt gebruikt voor het fokken van slachtpaarden of voor gebruik in de landbouw. De teksten van post a-4 van tabel I onderdeel b en d luiden:

'b) andere dan de onder a vallende dieren die kennelijk zijn bestemd voor de voortbrenging of de productie van de in post 1 bedoelde voedingsmiddelen of die kennelijk zijn bestemd voor gebruik

in de landbouw, alsmede dieren die kennelijk zijn bestemd voor het fokken van die dieren.

d) goederen die kennelijk zijn bestemd voor de voortplanting van de onder a en b vallende dieren;'

Het is de vraag of op basis van deze formulering kan worden geconcludeerd dat sperma gebruikt voor het fokken van sportpaarden, belast kan worden met 6%. Het lage tarief is van toepassing op het fokken van dieren bestemd voor landbouwgebruik en voor de voedselproductie. De goedkeuring om de levering van dekhengsten en fokmerries te belasten met 6% btw betekent niet zonder meer dat de levering van sperma aan eigenaren van fokmerries ook belast is met 6% btw als sport- of hobbydieren worden gefokt. Door het vervallen van de tabelpost kan geen beroep meer worden gedaan op goedkeuringen en beleid naar aanleiding van deze tabelpost.

Argumentatie vervallen post b-13

Het vervallen van post b-13 van Tabel I heeft voor bepaalde groepen zeker nadelige gevolgen. Die hadden naar onze mening voorkomen kunnen worden door de post te handhaven, nu handhaving volgens de btw-richtlijn is toegestaan omdat de in de post opgenomen diensten gewoonlijk aan landbouwers worden verleend. Werden als argumenten voor het intrekken van de landbouwregeling aangevoerd dat de regeling nog slechts door een beperkt aantal landbouwers werd toegepast, dat de reden om de regeling toe te passen, administratieve vereenvoudiging, is achterhaald en dat de regeling niet bijdraagt aan de vergroeningsdoelstellingen van het kabinet naar onze mening geldt dit niet voor het vervallen van Tabel I, post b-13. Bovendien is naar onze mening sprake van inconsequent handelen met het handhaven van de goedkeuring opgenomen in post b-16 van Tabel I. Goedgekeurd wordt dat prestaties die als gevolg van het Stenholmen-arrest vanaf 1 april 2004 aan het algemene btw-tarief zijn onderworpen, vooralsnog belast blijven met het verlaagde tarief. De diensten die onder deze goedkeuring vallen, betreffen het opfokken van dieren, het opkweken van planten, groente, e.d. en het zodanig trainen van een dier dat op basis van het arrest van 17 december 1997 een nieuw goed ontstaat.¹⁷ De goedkeuring ziet eveneens op diensten die normaal gesproken door en aan agrariërs worden verricht.

4. Slot

Omdat veel land-, tuin- en bosbouwers al opteerden voor het aangemerkt worden als 'normale' ondernemer voor de omzetbelasting, is de impact van de intrekking van de regeling beperkt. Wel is het wat zuur dat juist de kleinere, vaak wat oudere ondernemers zonder bedrijfsopvolger alsnog met de

16. Besluit van 20 december 2013, nr. BLKB 2013/2253M.

17. HR 17 december 1997, nr. 32 593.

'rompslomp' van de omzetbelastingverplichtingen geconfronteerd worden.

In het kielzog van de intrekking van de regeling zelf vragen de herziening van aftrek en de wijzigingen in de tariefsfeer aandacht. Ook het intrekken van een groot aantal beleidsmatige goedkeuringen roept hier en daar nieuwe onduidelijkheden op.

Met name in de paardensector -die toch al een gecompliceerde positie heeft in de omzetbelasting- doet de intrekking het nodige stof opwaaien.

Reactie op artikel 'Fosfaatrechten en pacht; een eerste verkenning'

ing. F. A. van Lynden¹

In het *Tijdschrift voor Agrarisch Recht* van januari 2018 geven mr. H.A. Verbakel - van Bommel en mr. G.M.F. Sijnders een visie op de wijze waarop civielrechtelijke aanspraken op fosfaatrechten in pachtsituaties verdeeld zouden kunnen worden. Ongetwijfeld is het laatste woord hiermee nog niet gezegd en een woord van dank aan de schrijvers voor het openen van de discussie is op zijn plaats. Het artikel betreft slechts een eerste verkenning, die uitnodigt tot een reactie. In deze reactie beperk ik mij tot het becomingtariëren van enkele denklijnen en (prille) gedachten van de schrijvers.

Allereerst valt op dat schrijvers concluderen dat fosfaatrechten – anders dan bij het melkquotum het geval was – niet samenhangen met grond maar met een bedrijf, en dus samenhangen met grond en gebouwen. Hoewel daar wellicht wel wat voor valt te zeggen, gaat RVO pragmatisch om met de begripsomschrijving 'bedrijf' zoals omschreven in de Meststoffenwet. Vanuit de praktijk is mij bekend dat RVO bij de overdracht en splitsing van bedrijven ook alleen percelen grond zonder bijbehorende gebouwen voor de toekenning van fosfaatrechten als 'bedrijf' kwalificeerde. Daarmee kunnen vraagtekens worden geplaatst bij de verregaande conclusie van schrijvers dat civielrechtelijke aanspraken op fosfaatrechten niet alleen met grond maar ook altijd met gebouwen samenhangen.

Een fosfaatrecht is een productierecht dat het recht verschaft een bepaalde hoeveelheid fosfaat (lees: mest) te produceren. Melkquotum werd destijds toegekend aan de percelen die hadden bijgedragen aan de totstandkoming van het quotum. Onmiskenbaar is dat grond heeft bijgedragen aan zowel het melkquotum als de fosfaatrechten. Wellicht zijn er hele intensieve bedrijven waartoe nauwelijks grond behoort, maar dergelijke bedrijven waren er ook ten tijde van de invoering van de melkquotering. Praktisch gezien is duidelijk dat geproduceerde mest slechts tijdelijk in (mestkelders onder) gebouwen kan worden opgeslagen maar zijn definitieve bestemming uiteindelijk toch op of in de grond zal (moeten) vinden. Ook om die (praktische) reden ligt een samenhang met grond meer voor de hand.

Ik waag te betwijfelen of het een weloverwogen en verstandige keuze is geweest fosfaatrechten bij de invoering niet (meteen) grondgebonden te maken, maar feit is dat de regering daar (nog) niet voor heeft gekozen. Met het latere besluit van de Tweede Kamer geen generieke korting toe te passen op grondgebonden bedrijven, is al wel een belangrijke stap in die richting gezet.

Desondanks concluderen schrijvers dat fosfaatrechten met grond en gebouwen samenhangen. De redenering dat het voor de hand zou hebben gelegen fosfaatrechten op 50/50 basis over grond en gebouwen te verdelen omdat '*de rechtspraak inzake productierechten en pacht en een sterke voorkeur heeft voor ronde percentages*', gaat mij te kort door de bocht. Een 50/50 verdeling gaat ook volledig voorbij aan de grote verschillen in het vermogensaandeel dat grond respectievelijk gebouwen per bedrijf vertegenwoordigen. In geval van verpachte hoeves is het bovendien zo dat meestal een deel van de gebouwen eigendom is van verpachter en een deel (economische eigendom is) van pachter.

Zou de conclusie dat de civielrechtelijke aanspraak op fosfaatrecht verdeeld moet worden over grond en gebouwen gerechtvaardigd blijken, ligt een verdeling van deze aanspraken op basis van de daadwerkelijke vermogenswaarde die in beslag wordt genomen door de waarde van grond en gebouwen meer voor de hand. Daarmee is meer maatwerk mogelijk en om ingewikkelde discussies te voorkomen lijkt het niet onredelijk de WOZ waarde van de gebouwen en de fiscale normwaarde van grond dan als uitgangspunt te nemen.

Schrijvers maken in hun artikel ook melding van het amendement Ouwehand waarmee werd beoogd fosfaatrechten niet toe te kennen op basis van het aantal gehouden stuks melkvee op 2 juli 2015, maar op grond van het aantal hectares landbouwgrond van een bedrijf en een hoeveelheid fosfaat per hectare. Het is teleurstellend en in het licht van de (milieu)doelstellingen die met de invoering van het stelsel van fosfaatrechten beoogd zijn zelfs onbegrijpelijk dat het amendement door de staatssecretaris sterk is ontraden en door de Kamer werd verworpen. In relatie hiermee wordt in paragraaf 3.3 beschreven dat de staatssecretaris het begrip grondgebondenheid in zijn reactie op het amende-

1. Frans van Lynden is rentmeester NVR te Hemmen.

ment in twee verschillende betekenissen gebruikt en verwacht. Het is opvallend dat schrijvers vervolgens de conclusie lijken te trekken dat de staatssecretaris met zijn (verwarde) reactie zou hebben willen aangeven dat fosfaatrechten niet met grond zouden samenhangen. In paragraaf 3.5 geven schrijvers overigens zelf aan dat de staatssecretaris volgens hen met zijn uitspraken niet heeft beoogd civielrechtelijke uitspraken te doen en lijken schrijvers op hun eigen conclusie terug te komen. Zoals schrijvers zelf constateren kan dit dus niet als argument gebruikt worden in de discussie over de aanspraak op fosfaatrechten.

Wordt vervolgd!

Pacht en fosfaatrechten; een eerste reactie

ir. P.J. van der Eijk en drs. J.G. Meijer¹

In het *Tijdschrift voor Agrarisch Recht* van januari 2018 treffen we een artikel aan geschreven door mr. H.A. Verbakel-van Bommel en mr. G.M.F. Snijders onder de titel Fosfaatrechten en pacht een eerste verkenning. In deze verkenning stellen zij dat tussen pachters en verpachters een discussie ontstaan is over wie van hen tot de met het pachtobject samenhangende fosfaatrechten gerechtigd is. Zoals van goede juristen verwacht mag worden hebben zij de voorgeschiedenis diepgaand juridisch geanalyseerd. Met enige kwade wil kan men in deze probleemstelling echter ook een vooringenomenheid van de schrijvers lezen. Wij zullen namelijk betogen dat de fosfaatrechten niet samenhangen met enig pachtobject maar een zelfstandig recht vormen.

Verder zullen wij betogen dat iedere vergelijking met welk ander eerder ontstaan recht en gedeeltelijk vergane rechten zoals de melkquotering, het suikerquotum of de varkensrechten zonder grond is.

Tenslotte zullen wij betogen dat de schrijvers opnieuw hebben laten zien dat recht geen wetenschap is maar een geleerdheid die zonder duidelijke wetgeving van een wetgever die deze taak serieus opvat, niet meer is dan het uiten van meningen, het opzetten van doelredeneringen met een suggestief karakter op basis van vermeende analogieën.

1. En toen... schiep de Staatsecretaris de fosfaatrechten

Met ingang van 1 april 2015 is het melkquotum afgeschaft. Er was vreugde in de gehele Nederlandse melkveehouderij. Men zou onbepaald kunnen produceren en marktanalisten voorspelden de melkveehouderij een goede toekomst. Toen het moment daar was, de melkquotering hield op met bestaan, de rechten tot het mogen produceren van melk daaraan gekoppeld eveneens was een uitbreidingsgolf het gevolg. Meer stallen met meer melkvee. Ondanks dat LTO de toenmalige Staatsecretaris van Landbouw, mevr. Dijkzma verzekerd had dat alles binnen de milieuperken zou blijven lukte dat niet. Ingrijpen werd uiteindelijk noodzakelijk geacht. Niet om de melkstroom opnieuw in te dammen maar om de meststroom te kunnen beheersen. De

fosfaatrechten die vervolgens werden gecreëerd zijn rechten die de houder van die rechten toestaan om te mogen vervuilen. Ze zijn in die zin wellicht op dit punt nog beter te vergelijken met CO₂ rechten dan met andere agrarische productierechten.

De toekenning van die rechten heeft plaats gevonden op basis van de op de peildatum aanwezige aantallen vervuilingseenheden/rundvee op het rundveebedrijf. De hoeveelheid grond? Niet relevant. De stallen? Niet relevant. De eigendom van grond of gebouwen? Niet relevant. Wie de dieren heeft krijgt de rechten. Dat is het enige relevante element. Nu wordt het lastig. De wetgever is niet zo helder dat hier voor de advieswereld geen brood in zit. Op vraag van het CDA om duidelijkheid: Aan wie de fosfaatrechten toevallen als een pachter van grond fosfaatrechten verkoopt? Kan de verpachter hier mogelijk een deel van opeisen? Volgt het antwoord van de Staatsecretaris dat de fosfaatrechten worden toegekend aan de houder van het melkvee. Deze kan besluiten deze rechten over te dragen. Daarbij speelt het geen rol of de houder van de dieren eigenaar of pachter van de grond is. Verbakel en Snijders zijn van mening dat de vraag van het CDA niet wordt beantwoord. Of je deze mening wilt delen of niet, het antwoord geeft wel helderheid over de positie van de rechten en geeft aan dat het eigendom van deze rechten bij de veehouder ligt. Immers de rechten zijn aan de houder van het vee toegekend en de veehouder is zelfstandig bevoegd deze over te dragen aan een derde. Aangenomen zou hier moeten worden dat bezit als volkomen titel geldt. Dat daarbij zijn positie als pachter of eigenaar van grond niet relevant is wordt door de Staatsecretaris expliciet aangegeven.

Over het doel van de Staatsecretaris kan ook geen misverstand bestaan. De fosfaatrechten zijn een beheersinstrument dat vooral een milieudoel dient. Het binden van de rechten aan vee is een volumemaatregel. Niet van de hoeveelheid melk, maar de hoeveel uitgerekende mest van rundvee, melkgevend of niet, is het sleutelbegrip. De veehouder is degene die het moet gaan doen. Het is zijn gereedschap bij het management van zijn bedrijf. De suggestie dat het stelsel van de fosfaatrechten een opvolger is van de melkquotering en dat daarom de rechtspraak omtrent de melkquota moet worden doorgetrokken, is vooral een aantrekkelijk idee voor hen die hun toekomstige deel van de waarde van de melkrechten in rook zien opgaan, maar is zeker niet voor de hand liggend.

1. Piet van der Eijk en Hans Meijer zijn resp. voorzitter en vicevoorzitter van de BLHB (Bond van Landpachters).

Wij zijn hier op een vers en onontgonnen terrein aangekomen.

2. Met de eigen mening als kompas op weg door niemandsland

Verbakel en Snijders proberen vooral hun weg te vinden in dit niemandsland door zich af te vragen waarbij aan te haken valt en zo de onbekende wereld te verklaren van uit dat wat men wel kent. Waarom dit een gezaghebbende werkwijze zou zijn blijft in het duister. Het laat vooral zien dat als de wetgever niet helder is de jurist gaat lijken op dat wat vroeger door Kremlin Watchers werd gedaan in relatie tot de machtsverhoudingen in de voormalige USSR. Wie staat waar bij de 1 mei parade was een belangrijke vraag. Dat wat je niet weet proberen te verklaren op basis van wat je dacht te weten en dat dan zo overtuigend mogelijk proberen te presenteren daarbij het autoriteitsargument niet schuwende.

Op de vraag of verpachters rechten kunnen doen gelden op de fosfaatrechten kiezen Verbakel en Snijders ervoor de rechtspraak inzake de melkquotering als vertrekpunt te nemen. Dat doen zij omdat zo de redenering kan worden gestart dat door het ter beschikking stellen van stallen en grond de fosfaatrechten hebben kunnen ontstaan. Dit is altijd al een vreemde redenering geweest. Het is alsof een verhuurder van een woning, verhuurd aan iemand die meespeelt in de postcode loterij, een deel van de prijs in geval van winst claimt omdat hij via het ter beschikking stellen van de woning met de winnende postcode het mogelijk heeft gemaakt dat de huurder een prijs heeft kunnen winnen.

Waarom geen aansluiting gezocht bij de jurisprudentie over de toeslagrechten, thans betalingsrechten. Volgens de auteurs omdat deze jurisprudentie het Europees recht diende te volgen. Een fundamenteel juridische beschouwing op dit punt ontbreekt. Volgens ons zou met evenveel recht gesteld kunnen worden dat de melkquotumjurisprudentie met de kennis van nu in strijd is met Europese regelgeving en een historische vergissing is geweest die de melkvee­sector heel veel geld heeft gekost.

De pachter betaalt pacht. Dat is de tegenprestatie voor het ter beschikkingstellen van grond en gebouwen en die pacht is (te) hoog en daar zou de verpachter al heel blij mee moeten zijn.

3. Het doel is bij vertrek al bekend

De door Verbakel en Snijders gekozen weg moet leiden naar het door hen vooraf gekozen doel, te weten een deling van de waarde van de fosfaatrechten tussen pachter en verpachter.

Verbakel en Snijders ontkennen niet dat een directe koppeling tussen fosfaatrechten en grond ontbreekt. Evenmin achten zij het voor de hand liggen dat een pachter van los land bij het einde van de pacht aan de verpachter een hoeveelheid fosfaatrechten ter beschikking zou moeten stellen. Toch

putten Verbakel en Snijders zich uit om een mening te formuleren die de verpachter de illusie verschaft dat de fosfaatrechten uit de hand van de rechtmatige eigenaar, de veehouder, te wrikken zijn.

Door naar analogie te redeneren komen Verbakel en Snijders met de constructie dat de fosfaatrechten samenhangen met bedrijven en dat gebouwen daarvan een centraal element vormen. Dit maakt het 'logischer' dat fosfaatrechten moeten overgaan indien bij het einde van de pacht een gebouw wordt opgeleverd dan in het geval de overeenkomst een perceel landbouwgrond betrof. Hoe deze logica precies in elkaar steekt is voor de lezer niet evident.

Zij vinden dat in geval van een bedrijfsbeëindiging van een geheel pachtbedrijf de verpachter in staat moet zijn een eigen bedrijf te beginnen en dat daartoe ook de fosfaatrechten dienen te worden overgedragen omdat deze situatie gelijk te stellen zou zijn met een bedrijfsoverdracht in de zin van de meststoffenwet. Deze mening wordt verder niet onderbouwd. Wij zijn hier op het terrein van de totale subjectiviteit aangekomen. Verbakel en Snijders hebben uitaard recht op hun mening.

Zij gaan op de zelfde voet verder door een hypothetische pachtrechter op te voeren die in het geval dat hij of zij zou oordelen dat fosfaatrechten met gepachte gebouwen zijn gaan samenhangen en bij het einde van de pacht moeten worden opgeleverd het zomaar zou kunnen dat deze zou beslissen, op basis van de redelijkheid en de billijkheid, dat de verpachter een vergoeding schuldig is aan de pachter voor de overgedragen rechten en dat daarbij wordt teruggevallen op de rechtspraak inzake melkquota. De redelijkheid en de billijkheid is te beschouwen als de zwakke schakel in het recht. In feite gaat het hier dan altijd om dat wat de rechter van dienst redelijk acht. Rechterlijke willekeur dat uiteindelijk het gezag van de wet aantast. Verstandige rechters zijn uiterst spaarzaam met het van stal halen van de redelijkheid en de billijkheid en zeker waar het toepassen van de wet voor de hand ligt.

Waar moet de redelijkheid en billijkheid dan toe leiden? Tot een 50-50 deling. Waarom deze verdeling? Omdat de rechter er in het verleden blij van heeft geven van ronde getallen te houden, zeggen Verbakel en Snijders

Verbakel en Snijders hebben veel 'mitsen en aannames' nodig om tot een gewenst resultaat te komen. Maar het is gelukt, we zijn aan het eind van de 'verkenning' gekomen.

4. Conclusie

Wat Verbakel en Snijders vooral overtuigend hebben laten zien is dat juristen en theologen veel gemeen hebben. Zij houden zich vooral bezig met het duiden van dat wat het opperwezen, de kerkvaders, de wetgever of de jurisprudentie zou hebben bedoeld en menen dat zij op basis van hun gezag als kenner en duider van de teksten gezaghebbende uitspraken over dat wat niet gekend kan worden te mogen doen. Geen wetenschap maar geleerdheid. Feitelijk zijn het niet meer dan meningen, geleerde

meningen, maar meningen. Zij hebben opnieuw laten zien dat daar waar de wetgever in gebreke blijft iedereen op volstrekt eigen wijze zijn gang kan gaan. En laten we de eerlijke vraag maar stellen. Zou iemand zich druk gemaakt hebben over fosfaatrechten als de Staatsecretaris de wijsheid zou hebben gehad de verhandelbaarheid van deze rechten uit te sluiten?

Nawoord bij de reacties van Van Lynden, en Meijer en Van der Eijk

mr. G.M.F. Snijders en mr. H.A. Verbakel – van Bommel

Met onze eerste verkenning van het onderwerp ‘fosfaatrechten en pacht’ hebben wij een gedachtewisseling willen uitlokken, in de hoop dat er – direct of na verloop van tijd – reacties zouden ontstaan die de rechtspraak verder zouden kunnen brengen. Sinds de publicatie ervan werden twee reacties op ons artikel ontvangen.

Van Lynden pleit voor een samenhang van fosfaatrechten met grond. Indien echter zou worden gekozen voor een samenhang met grond en gebouwen, dan vindt de auteur een fifty-fifty-verdeling te rigide. Dat is inderdaad een punt van discussie. In ons artikel wezen wij er al op dat, in geval van een verdeling van aanspraken, een keuze moet worden gemaakt tussen enerzijds een eenvoudige hoofdregel die in de praktijk als onrechtvaardig kan worden ervaren, en anderzijds een rechtvaardige rekenregel respectievelijk maatwerk waarbij van eenvoud geen sprake is. Van Lynden stelt een compromis tussen rechtvaardigheid en eenvoud voor, door een eventuele verdeling van aanspraken op fosfaatrechten over grond en gebouwen te laten plaatsvinden aan de hand van objectieve waarden. Het is aan het Pachthof, en eventueel in hoogste instantie aan de Hoge Raad, om de uiteindelijke beslissing over een en ander te nemen.

Ook is discussie mogelijk over de conclusie die wij trokken uit (onder meer) de visie van de staatssecretaris op het amendement Ouwehand. Uit bedoelde visie en een brief aan de Tweede Kamer leidden wij af dat fosfaatrechten volgens de staatssecretaris geheel los staan van grond. Als dat zo is, zo luidde onze conclusie, dan ligt het niet voor de hand dat een pachter van losse grond zijn verpachter bij het eindigen van zijn pachtovereenkomst met de oplevering van de grond een hoeveelheid fosfaatrechten ter beschikking zou moeten stellen. Ook andere opvattingen zijn verdedigbaar. Bovendien is de visie van een staatssecretaris in dit soort zaken niet van doorslaggevende betekenis.

Bij Meijer en Van der Eijk is het een stuk lastiger om de boodschap van hun betoog te achterhalen. Zij lijken een theoretische discussie te willen voeren over de wijze waarop juristen in het algemeen en wij in het bijzonder artikelen schrijven, en over de vraag of dat wetenschappelijke dan wel geleerde werkzaamheden zijn. In dat kader hebben zij opgeworpen dat in het duister is gebleven waarom de

door ons gevolgde analyse-methode een gezaghebbende werkwijze zou zijn. Laten wij er dit over zeggen. Wij volgden een methodiek die wij, gelet op de omstandigheden, voor de hand vonden liggen. Met de fosfaatrechten is een nieuw productierecht in het leven geroepen. In verband hiermee gingen wij om te beginnen na hoe de Nederlandse rechtspraak inzake reeds bestaande productierechten zich de afgelopen dertig jaar heeft ontwikkeld. Voorts keken wij naar de tekst van de wet, de parlementaire geschiedenis en de literatuur. Daar lijkt ons niet zo heel veel op tegen, maar andere methoden sluiten wij niet uit.

Wij concludeerden dat het Pachthof pachters en verpachters aanspraken heeft toegekend met gebruikmaking van betrekkelijk ronde percentages, waarbij de ‘fifty-fifty-verdeling’ centraal staat.

Dit blijkt het punt te zijn waar de schoen bij Meijer en Van der Eijk in feite wringt. De boodschap van de beide auteurs luidt, dat zij de redenering van het hof die tot deze verdeling heeft geleid altijd al een vreemde hebben gevonden. In verband hiermee hadden zij liever gezien dat wij aansluiting hadden gezocht bij de jurisprudentie over de toeslagrechten, thans betalingsrechten. In dat verband hadden wij dan in een fundamentele juridische beschouwing tot de conclusie moeten komen dat de Nederlandse rechtspraak inzake pacht en melkquota met de kennis van nu in strijd is met Europese regelgeving, en een historische vergissing is geweest.

Wij schreven een ander artikel, over een ander onderwerp; het is zoals het is. Meijer en Van der Eijk hebben tevens geschreven dat wij recht hebben op onze eigen mening. Dat stelt in dit verband gerust. Overigens zou het door hen gewenste artikel niet tot een dwingende conclusie hebben kunnen leiden voor de relatie tussen pacht en fosfaatrechten. Een analyse van het Europese arrest inzake de toeslagrechten had volgens Meijer en Van der Eijk moeten opleveren dat het Nederlands recht inzake de relatie tussen pacht en melkquota met terugwerkende kracht onhoudbaar was gebleken. Dat zou betekenen dat het Europese hof met aan Europees recht ontleende argumenten (impliciet) was teruggekomen op het Bostock arrest (HvJ EG 24 maart 1994, zaak C-2/92, *Jur.* I, p. 955-978). Met dat arrest werd de in ons artikel besproken Nederlandse rechtspraak inzake pacht en melkquotum destijds gelegitimeerd; de desbetreffende rechtsbetrekkingen tussen pachters en verpachters werden volgens het

Europese hof immers beheerst door het recht van de individuele lidstaten. In het geval van de fosfaatrechten spelen aan Europees recht ontleende argumenten geen enkele rol, aangezien de fosfaatrechten niet door de Europese maar door de nationale wetgever zijn ingesteld. Met andere woorden: ook indien het Europese arrest inzake de toeslagrechten in de door Meijer en Van der Eijk gehoopte richting zou kunnen of moeten worden uitgelegd, zou dat de Nederlandse rechter volstrekt vrij laten om in het geval van de fosfaatrechten Nederlands recht toe te passen. Daarbij zou de tot dusverre ontwikkelde rechtspraak inzake pacht en productierechten nog altijd gevolgd kunnen worden.

Wij houden vast aan hetgeen wij hebben geschreven over het antwoord van de staatssecretaris op de van de zijde van het CDA gestelde vraag. De vraag was civielrechtelijk (lees: pachtrechtelijk) van aard; de staatssecretaris stelde de vragensteller – al of niet bewust – met een bestuursrechtelijk kluitje in het riet (zie in dit kader overigens ook par. 3.5 van ons artikel).

Anders dan Meijer en Van der Eijk aan het slot van hun betoog suggereren, zijn wij in ons artikel niet tot de conclusie gekomen dat aanspraken op fosfaatrechten per definitie naar redelijkheid en billijkheid fifty-fifty tussen pachters en verpachters moeten worden verdeeld. Wij betwisten uitdrukkelijk dat een dergelijke conclusie ons doel geweest. Wij hebben slechts geconstateerd dat deze wijze van verdeling tot dusverre in de rechtspraak over pacht en productierechten is toegepast, met een uit Europese rechtspraak verklaarbare afwijking in het geval van de toeslagrechten. Daar hebben wij uitdrukkelijk aan toegevoegd dat de lijnen van de rechtspraak tot dusverre in het geval van de fosfaatrechten niet zomaar tot uitgangspunt kunnen worden genomen (p. 11, rechter kolom, eerste alinea). De vorige zin behelst een mening (onze mening, wel te verstaan), de zin die eraan voorafging niet meer dan een feitelijke vaststelling. Zoals hierboven reeds aan de orde kwam, zien wij vooralsnog niet in dat een pachter van losse grond zijn verpachter bij het eindigen van de pacht een hoeveelheid fosfaatrechten ter beschikking zou moeten stellen. De slotzin van ons artikel ziet op een specifieke situatie.

Meijer en Van der Eijk kondigden in de aanhef van hun reactie aan, dat zij zouden gaan betogen dat iedere vergelijking met welk ander eerder ontstaan productierecht zonder grond is. Een dergelijk betoog zou een inhoudelijke bijdrage aan de door ons beoogde gedachtewisseling hebben opgeleverd. Helaas zijn de auteurs hun belofte niet nagekomen; wij hebben het betoog althans niet kunnen ontdekken. Maar misschien wordt hun eerste reactie door een tweede gevolgd.

Wetgeving literatuur rechtspraak

Pacht

Bedrijfsmatig

De pachtkamer ziet zich gesteld voor de volgende situatie. Eisers hebben een volledige baan in dienstbetrekking, zodat zij kennelijk niet afhankelijk zullen zijn van de opbrengsten van ook agrarische activiteiten. Het feitelijke gebruik van het door eisers aan gedaagde verkochte perceel is vervolgens beperkt tot enerzijds een bescheiden perceel gedeelte, waarop een inmiddels verouderde aspergeaanplant aanwezig is en anderzijds een als weiland ingericht perceel gedeelte, waarop eisers dan kennelijk een niet te bepalen aantal dieren aanwezig hebben of hebben gehad. Een verdergaand gebruik van het perceel door eisers, al dan niet in combinatie gezien met overige agrarische activiteiten, valt niet vast te stellen. Bovendien kan de aankoop van het perceel door gedaagde in 2008 – waarbij voortgaand gebruik aan eisers werd gelaten – niet uit het oog worden verloren. Die aankoop heeft plaatsgevonden tegen betaling van € 20,00 per vierkante meter, waarmee toch pachtvrije verwerving van eigendom aan de orde lijkt te zijn. Tegen deze achtergrond constateert de pachtkamer dat de door eisers bedoelde pachtverhouding niet valt vast te stellen bij gebreke van een voldoende kenbare, bedrijfseconomische achtergrond van met behulp van dit perceel ontplooiende activiteiten. Rechtbank Limburg 14-02-2018, ECLI:NL:RBLIM:2018:1400

Ruimtelijke Ordening

Dempen

Afwijzing ontheffingsverzoek voor dempen ringsloot. Handhaving verwijderen geriefbosje. Belangenafweging. Omschrijving last onder dwangsom. Gelijkeheidsbeginsel. Het verzoek om ontheffing voor het dempen van de ringsloot is door het college van GS terecht afgewezen. Demping van de ringsloot levert een onaanvaardbare aantasting op van de ter plaatse aanwezige landschappelijke- en cultuurhistorische waarden, als bedoeld in art. 33 van de Landschapsverordening. De tekst van dit artikel biedt geen ruimte voor de afweging van het agrarisch belang van eiser. Over de handhaving ten aanzien van het verwijderen van het geriefbosje: Het college van B&W heeft zich in redelijkheid op het standpunt gesteld dat geen sprake is van zodanig onevenredige gevolgen dat van handhaving had moeten worden afgezien. De last onder dwangsom is pas in beroep voldoende duidelijk en

concreet omschreven, waardoor aan eiser een proceskostenvergoeding wordt toegekend. Het beroep op het gelijkheidsbeginsel slaagt niet. Rechtbank Midden-Nederland 22-02-2018, ECLI:NL:RBMNE:2018:691

Landinrichting

Erfdienstbaarheid

Erfdienstbaarheid gevestigd in 1964, akte van toedeling in 2008. De vraag is of de oude erfdienstbaarheid is blijven bestaan (inclusief onderhoudsverplichting) of dat een nieuwe erfdienstbaarheid is gevestigd, zonder zo'n verplichting. De rechtbank oordeelt dat de in 1964 gevestigde erfdienstbaarheid met het overschrijven van de akte van toedeling teniet is gegaan. Bij de toedeling zijn echter wederom erfdienstbaarheden betreffende recht van weg gevestigd. De kern van de stellingname van [eisers] is dat de oude en nieuwe situatie ten aanzien van het zandpad en het gebruik ervan identiek zijn en dat de nieuwe erfdienstbaarheden feitelijk op hetzelfde neerkomen als het in 1964 gevestigde recht van reed. Beoordeeld moet worden of om die reden sprake is van gehandhaafde erfdienstbaarheden als bedoeld onder N. van de akte van toedeling. De rechtbank stelt vast dat de begrippen gehandhaafde- en nieuw gevestigde erfdienstbaarheid zijn gebruikt in het hiervoor aangehaalde onderdeel N. van de akte van toedeling, maar dat deze begrippen in de in deze procedure overgelegde delen van de akte niet nader zijn gedefinieerd. Bezien in het licht van de verdedigbare stelling van [eisers] dat strikt genomen alle bij akte van toedeling gevestigde erfdienstbaarheden nieuw zijn, zal de rechtbank moeten oordelen hoe het gehanteerde begrip 'gehandhaafde erfdienstbaarheid', dat enigszins in tegenstrijd lijkt met de voorgaande constatering, moet worden uitgelegd. Alhoewel het feitelijke (recht van) overpad over het zandpad en de betrokken dienende en heersende percelen niet zijn gewijzigd en [eisers] kan worden nagegeven dat er in die zin feitelijk sprake is van een voortzetting op identieke wijze van de oude situatie, is de rechtbank desondanks van oordeel dat dit niet een gehandhaafde erfdienstbaarheid als bedoeld onder N. van de akte van toedeling betreft. Daartoe overweegt de rechtbank dat er als gevolg van de werking van art. 208 lid 2 Liw een rechtens volledig nieuwe situatie is ontstaan, met alle gevolgen van dien. Uit de door Staatsbosbeheer overgelegde gedeelten uit de akte van toedeling blijkt dat in meerdere gevallen bij de daar genoemde, gevestigde erfdienstbaarheden

is verwezen naar voorgaande erfdiensbaarheden door middel van de omschrijving: 'zoals gevestigd en omschreven in akte (...)', waarbij in een enkel geval zelfs specifieke uit de voorgaande erfdiensbaarheid voortvloeiende lasten zijn vermeld. Naar het oordeel van de rechtbank kwalificeren die gevallen als voortgezette erfdiensbaarheden zoals bedoeld onder N. van de akte van toedeling, omdat uit deze vermelding in de akte blijkt dat deze erfdiensbaarheden zijn gaan gelden zoals dat voordien het geval was. Met andere woorden, de akte van toedeling zelf herbevestigt in feite de oude erfdiensbaarheden. In het onderhavige geval ontbreekt echter de verwijzing naar de akte uit 1964. Omdat dit met zoveel woorden is omschreven in de akte van toedeling is het recht van overpad (wederom) gevestigd, maar niet de eveneens in de akte uit 1964 vastgelegde onderhoudsregeling. Rechtbank Noord-Nederland 07-02-2018. ECLI:NL:RBNNE:2018:405

Beheer landelijk gebied

NB-vergunning rundveehouderij

De door het college overgelegde uitdraaien van AERIUS Monitor en AERIUS Calculator, overgelegd bij brief van 14 juni 2017, bevestigen de stelling van MOB dat ter plaatse van het rekenpunt 'Alde Feanen hab2', dat niet is betrokken in de passende beoordeling, de stikstofdepositie per saldo toeneemt ten opzichte van de toegestane referentiesituatie op 10 juni 1994. Het college heeft zich met voortschrijdend inzicht op het standpunt gesteld dat de onder 5.3 vermelde aanname waarop het bestreden is gebaseerd onjuist is. Door slechts te constateren dat de stikstofdepositie op de rand van het Vogelrichtlijngebied Alde Feanen per saldo niet toeneemt, is in de passende beoordeling die aan het bestreden besluit ten grondslag ligt buiten beschouwing gebleven dat in ieder geval ter plaatse van het rekenpunt 'Alde Feanen hab2' de stikstofdepositie per saldo wel toeneemt. In de passende beoordeling is niet onderkend dat deze toename plaatsvindt en evenmin zijn mitigerende maatregelen getroffen of is anderszins onderbouwd dat door deze toename de natuurlijke kenmerken van het gebied niet worden aangetast. Dit klemmt temeer nu zich volgens het college ter plaatse van het rekenpunt 'Alde Feanen hab 2' het voor stikstof gevoelige habitatype blauwgraslanden (H6410) bevindt en ter plaatse de kritische depositiewaarde wordt overschreden. Ter zitting is vastgesteld dat dit habitatype leefgebied vormt van de aangewezen vogelsoorten grutto en kempfaan. Nu het college zich in zoverre op een ander standpunt stelt dan hij in het bestreden besluit heeft gedaan en niet is gebleken dat gewijzigde omstandigheden hiertoe aanleiding hebben gegeven, moet worden geoordeeld dat het bestreden besluit niet met de vereiste zorgvuldigheid is voorbereid. ABRvS 14-02-2018, ECLI:NL:RVS:2018:524

Landgoed

De voorzieningenrechter oordeelt dat de burgemeester van Landerd niet mocht overgaan tot sluiting van alle opstallen op het perceel van Landgoed De Oldenbergen. In één van de loodsen op het perceel is in november 2017 door de politie een drugslaboratorium aangetroffen. De sluiting van die loods mag doorgang vinden, maar de voorzieningenrechter is van oordeel dat de burgemeester niet goed heeft gemotiveerd waarom hij bevoegd is om ook de rest van de op het perceel aanwezige opstallen (o.a. chalets, binnenmanege, paardenstallen) te sluiten. Daarom schorst de voorzieningenrechter het besluit voor de duur van de bezwaarprocedure, voor zover dat besluit niet ziet op sluiting van de loods waarin het drugslaboratorium is aangetroffen. Rechtbank Oost-Brabant 14-02-2018, ECLI:NL:RBOBR:2018:723

Natura 2000

De vaste commissie voor Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit heeft een aantal vragen voorgelegd aan de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit over de brief van 11 oktober 2018 inzake de reactie op verzoek commissie op de Tussenbalans van de Leefomgeving 2017 en de PAS Monitoringsrapportage Stikstof: Stand van zaken 2016. Veel vragen en antwoorden over de werking van de PAS. *Kamerstukken II* 2017/18, 32679, nr. 130.

Beheersplannen

De ABRvS heeft verschillende beroepen tegen beheersplannen voor Natura 2000 gebieden afgerond. 'Willinks Weust': ABRvS 21-02-2018, ECLI:NL:RVS:2018:605; 'De Bruuk': ECLI:NL:RVS:2018:613; 'Haringvliet': ECLI:NL:RVS:2018:603 (De Leenherenpolder moet ook worden aangewezen).

Verordening stikstof Brabant

Betreft last onder dwangsom om de Verordening stikstof en Natura 2000 Noord-Brabant (VS2013) na te leven en de afwijzing van het verzoek om toepassing van de hardheidclausule. De rechtbank gaat na of de last in stand kan blijven nu VS 2013 ingevolge art. 9.2 van de Verordening natuurbescherming Noord-Brabant 2016 (Vnb2016) is ingetrokken. De rechtbank stelt vast dat de Vnb2016 niet in strijd is met de Wet natuurbescherming (Wnb). Dat een inrichting over een geldige Wnb-vergunning beschikt, hoeft provinciale staten er niet van te weerhouden bij verordening op basis van art. 2.4 van de Wnb verdergaande verplichtingen op te leggen. Niet bestreden is dat de opgenomen verplichtingen noodzakelijk zijn in het kader van de instandhoudingsdoelstellingen. Het beroep op het overgangsrecht slaagt niet omdat het in het kader van het Besluit ammoniakemissie huisvesting veehouderij ingediende bedrijfsontwikkelingsplan geen nieuwe aanvraag is. Dit plan kan wel aanleiding zijn voor toepassing van de hardheidsclausule. Verweerder dient de rentabiliteit van de op grond van de Vnb2016 noodzakelijke investeringen te betrekken bij de beoordeling. Verweerder dient ook te beoordelen of toepassing van de hardheidclausule

een negatieve invloed heeft op de bescherming van Natura 2000-gebieden. De rechtbank vernietigt de bestreden besluiten en ziet aanleiding om zelf in de zaak te voorzien door de last te herroepen en te gelasten art. 1.4 van de Vnb2016 na te leven op straffe van een dwangsom ingaande vier maanden nadat een nieuw besluit is genomen op het bezwaar tegen de afwijzing het verzoek om toepassing van de hardheidsclausule. Rechtbank Oost/Brabant 05-02-2018, ECLI:NL:RBOBR:2018:496

Subsidieverordening Kwaliteitsimpuls natuur en landschap Gelderland

Eiseres heeft de eigendom van een perceel. Eiseres wil het perceel omvormen en inrichten met (meer) kruiden- en faunairijk grasland dat wordt omzoomd door landschapselementen, voornamelijk om het leefgebied van de das aldaar te verbeteren en te vergroten. Eiseres heeft hiervoor subsidie aangevraagd op twee gronden. Ten eerste wil eiseres dat verweerder de kosten voor de door haar beoogde herinrichting van het perceel vergoedt. Dit is de investeringssubsidie als bedoeld in art. 8, eerste lid, aanhef en onder a of b, van de Subsidieverordening Kwaliteitsimpuls natuur en landschap Gelderland. Ten tweede wil eiseres een vergoeding van de afwaardering van de grond van het perceel. Dit is de functieveranderingssubsidie als bedoeld in art. 15, aanhef en onder a, van de Verordening. Verweerder heeft art. 18, eerste lid, onder b van de Verordening aan het besluit ten grondslag gelegd. Uit de ontgrondingenvergunning komt de verplichting naar voren om het perceel als natuurterrein in te richten. Die omstandigheid staat in de weg aan verlening van de gevraagde functieveranderingssubsidie. De investeringssubsidie is geweigerd omdat de voorgestelde maatregelen de fysieke condities of kenmerken van het natuurterrein onvoldoende wijzigen. Beroep gegrond. Rechtbank Gelderland 02-03-2018, ECLI:NL:RBGEL:2018:951

Structuurbeleid

Jonge boeren

Art. 2:45, eerste lid, van de Regeling (Regeling LNV-subsidies, onderdeel Jonge Landbouwers) bepaalde dat subsidie wordt verleend onder de voorwaarde dat de subsidieontvanger met het oog op de investeringen een schriftelijke overeenkomst van geldlening met een looptijd van ten minste drie jaar heeft afgesloten met een bank. Blijkens de Toelichting op de Regeling (*Stcrt.* 15 februari 2007, nr. 33, p. 33 en 34) is het uitgangspunt dat subsidie wordt verleend aan de jonge landbouwer voor investeringen die hij dient te plegen om het pas door hem gestarte bedrijf duurzaam en vitaal te houden, maar waar de liquiditeitspositie van het pas gestarte bedrijf een belemmering kan vormen. Met het oog hierop is de hoogte van de subsidie gekoppeld aan de lening die de jonge landbouwer aangaat voor het plegen van de desbetreffende investering, aldus de toelichting. Gelet op de tekst van art. 2:45, eerste lid, van de Re-

geling en toelichting daarop moet, zoals verweerder terecht heeft uiteengezet, de overeenkomst van geldlening zien op de investeringen waarvoor de subsidie is verleend. Aangezien subsidie is verleend voor de nieuwbouw van een vleesveestal en niet voor de bouw van een vakantiewoning en de overeenkomst van geldlening ziet op de bouw van de vakantiewoning en niet op de nieuwbouw van de vleesveestal, heeft verweerder zich terecht op het standpunt gesteld dat appellant niet heeft voldaan aan het bepaalde in art. 2:45, eerste lid, van de Regeling. Voor zover al met appellant moet worden aangenomen dat de bouw van een vakantiewoning aansluit bij de in art. 2.37 van de Regeling genoemde doelstellingen en hij de aan hem verleende subsidie daarvoor had willen gebruiken, had het, zoals verweerder ter zitting van het College ook heeft toegelicht, op zijn weg gelegen een wijziging van het subsidiebesluit te vragen. Appellant heeft dit niet gedaan. Beroep ongegrond. CBB 12-12-2017, ECLI:NL:CBB:2017:469

Blokkerende zeggenschap

Anders dan waarvan appellante lijkt uit te gaan bepaalt art. 5, tweede lid, aanhef en onder b, van de Beleidsregel - en niet art. 5, derde of vierde lid, van de Beleidsregel - op basis waarvan wordt beoordeeld of de jonge landbouwer blokkerende zeggenschap heeft; namelijk in geval van een maatschap op basis van een schriftelijk vastgelegde overeenkomst met alle maten. Het derde lid van dat artikel ziet blijkens de tekst ervan, de toelichting erop en de plaats in het artikel op de datum vanaf welke de jonge landbouwer wordt geacht blokkerende zeggenschap te hebben; dus in de situatie dat – anders dan hier aan de orde – al is vastgesteld dat de jonge landbouwer blokkerende zeggenschap heeft. Die datum is blijkens de toelichting op dat artikel van belang, omdat steun voor de jonge landbouwer uitsluitend wordt verstrekt gedurende vijf jaar na de vestiging van de jonge landbouwer. Het vierde lid van dat artikel maakt een uitzondering op het in het derde lid neergelegde uitgangspunt ingeval de jonge landbouwer aantoonbaar op een later moment dan de inschrijving in het handelsregister de blokkerende zeggenschap te hebben verworven. Gezien het voorgaande is het College van oordeel dat de maatschap niet heeft aangetoond dat de jonge landbouwer in de periode voorafgaand aan de indiening van de aanvraag blokkerende zeggenschap had. CBB 07-12-2017, ECLI:NL:CBB:2017:470

Marktordening

Percelen GLB

Het aantal betalingsrechten wordt bepaald op basis van het aantal subsidiabele hectaren landbouwgrond dat een landbouwer op 15 mei 2015 in gebruik heeft en als zodanig in de verzamelaanvraag van de Gecombineerde opgave 2015 heeft opgegeven. Aangezien niet in geschil is dat appellant de oppervlakte van 6,96 ha van de acht percelen op 15 mei 2015

in gebruik had en dat dit subsidiabele hectaren betreffen, heeft verweerder de oppervlakte van deze percelen terecht betrokken bij het vaststellen van het aantal betalingsrechten. Het bedrijf had deze hectaren niet opgegeven omdat het om eenjarige pacht ging. CBB 05-02-2018, ECLI:NL:CBB:2018:12.

Op basis van de door appellant gepresenteerde stukken is het College van oordeel dat de feitelijke situatie aldus een andere lijkt te zijn dan waarvan verweerder is uitgegaan. Niet is vast komen te staan dat de greppel 1,9 meter breed is zoals verweerder heeft gesteld. Hoewel, zoals verweerder ter zitting van het College terecht heeft opgemerkt, op de door appellant getoonde foto's ook pitrus is te zien, biedt dit op zich zelf genomen onvoldoende aanknopingspunten voor het oordeel dat het gehele door verweerder afgekeurde gedeelte van de greppel om die reden geen landbouwareaal zou zijn. De beroepsgrond van appellant slaagt dan ook. CBB 30-01-2018, ECLI:NL:CBB:2018:11

Voormalige vuilstortplaats. Niet tot het bedrijf behorende landbouwgrond. Niet de feitelijke beschikingsmacht om teelt- en bemestingsplan op elkaar af te stemmen. De bepalingen in de pachtovereenkomst beperken de vrijheid om over de percelen te beschikken. CBB 13-12-2017, ECLI:NL:CBB:2017:418

Geen kennelijke fout. Papieren opgave. Perceel opgegeven met een oppervlakte van 6,92 a en daarnaast ingetekend op de bedrijfskaart en daarbij expliciet 6,92 ha vermeld. Geen tegenstrijdigheid, want het is op het oog niet te zien dat dat ingetekende oppervlakte van het perceel afwijkt van de opgegeven oppervlakte. Daarvoor is het verschil te klein. CBB 13-11-2017, ECLI:NL:CBB:2017:454

Niet in geschil is dat op de percelen 16, 17 en 18 pitrus groeit. Het College heeft geen aanwijzingen dat pitrus moet worden aangemerkt als gras of kruidachtig voedergewas. Beoordeeld moet dus worden of de grassen en andere kruidachtige voedergewassen op die percelen overheersen. Daarvan is sprake als zij meer dan 50% van het subsidiabele areaal innemen. Voor het College is niet duidelijk geworden op grond waarvan verweerder het percentage van 60% hanteert, zij het dat appellante daardoor niet wordt benadeeld. In zijn algemeenheid kan niet met vrucht worden gezegd dat verweerder percelen niet op basis van luchtfoto's kan beoordelen. In de onderhavige zaak heeft verweerder daarmee echter niet mogen volstaan. Beroep gegrond. CBB 02-11-2017, ECLI:NL:CBB:2017:419

Het College overweegt dat verweerder in dit geval, waarin hij geen enkele twijfel koesterde over de aan de luchtfoto's ontleende meetgegevens, kon afzien van het houden van een veldinspectie en zich bij het vaststellen van de subsidiabele oppervlakte van de percelen van appellante uitsluitend kon baseren op de luchtfoto's. Voor zover appellant stelt dat verweerder de percelen met een veldmeting had moeten komen opmeten, kan deze stelling niet slagen. Met de enkele verwijzing naar de kadastrale gegevens heeft appellante niet aannemelijk gemaakt dat verweerder de subsidiabele oppervlakten van de percelen op grond van de luchtfoto's onjuist heeft vastgesteld. Anders dan appellante

meent, zijn de kadastrale maten niet maatgevend voor de bepaling van de subsidiabele oppervlakte. CBB 26-10-2017, ECLI:NL:CBB:2017:440

Door aanwezigheid van een hekwerk is niet aanneemelijk dat dit strookje land kan worden gebruikt voor landbouwactiviteiten. CBB 05-12-2017, ECLI:NL:CBB:2017:471

Boete wegens onjuiste opgave gewaspercelen in gecombineerde opgave; ook lagere vaststelling bedrijfstoeslag; geen dubbele bestraffing. CBB 27-11-2017, ECLI:NL:CBB:2017:459

Een perceel niet aangevinkt. Geen kennelijke fout. CBB 13-11-2017, ECLI:NL:CBB:2017:453

Wat betreft perceel 22 houdt partijen verdeeld of verweerder de grens van het perceel terecht bij de insteek van de sloot heeft gelegd. Appellante heeft over dit perceel betoogd dat de taluds minimaal zijn en in hoofdzaak landbouwkundig worden gebruikt. Er groeit immers tot aan de insteek van de sloot gras, dat wordt geoogst en vervoerd. Verweerder heeft in zijn brief van 16 januari 2017 uiteengezet dat hij de grens heeft gelegd op de zichtbare gewasgrens tussen akkerland en talud en dat op het talud geen gewas wordt geteeld zoals op het naastliggende akkerland en dat het talud dus ook niet bij het aangevraagde gewasperceel behoort. Nu appellante in de Gecombineerde Opgave heeft opgegeven dat perceel 22 wordt gebruikt voor poot-aardappelen is verweerder bij de vaststelling van de oppervlakte terecht uitgegaan van de grens van het gewasperceel. In hetgeen appellante heeft aangevoerd ziet het College onvoldoende aanleiding voor het oordeel dat verweerder de perceelgrens ruimer had moeten trekken. CBB 05-10-2017, ECLI:NL:CBB:2017:494

Geen aanvraag

Het College stelt vast dat appellante in 2013 geen steunaanvraag heeft gedaan. Appellante heeft in 2013 haar in eigendom toebehoorde toeslagrechten verhuurd en daarom niet om uitbetaling hiervan verzocht. Verweerder heeft zich daarom terecht op het standpunt gesteld dat appellante op grond van art. 24, eerste lid, eerste alinea onder b, van Verordening 1307/2013 niet in aanmerking komt voor toewijzing van betalingsrechten. Dat appellante indirect, via de huurder, een bedrag ontving ter hoogte van de toeslagrechten maakt dit niet anders. Appellante bestrijdt niet dat zij niet voldoet aan één van de andere voorwaarden om anderszins in aanmerking te komen voor betalingsrechten in 2015. CBB 30-11-2017, ECLI:NL:CBB:2017:452

Handelsregister

Het College sluit op zichzelf niet uit dat zich zeer bijzondere omstandigheden kunnen voordoen waarin de betrokkene op geen enkele manier erop bedacht hoeft te zijn dat zijn inschrijving buiten zijn schuld niet of niet langer correct in het handelsregister voorkomt. Van zodanige omstandigheden is in dit geval geen sprake, reeds omdat appellante zelf op de desbetreffende opgave bij KvK-nummer heeft vermeld 'Geen' en voor verweerder louter in dat feit geen aanleiding hoefde te bestaan om aan te

nemen dat hier sprake was van een kennelijke fout. CBB 26-10-2017, ECLI:NL:CBB:2017:436
 Uitvoeringsregeling rechtstreekse betalingen GLB. Actieve landbouwer. Inschrijving KVK. Ontbreken SBI-codes. Anders dan waarvan verweerder in het bestreden besluit is uitgegaan, gold ten tijde hier van belang niet het vereiste dat de landbouwer of het landbouwbedrijf met als hoofd- en nevenactiviteit landbouw moest staan ingeschreven, terwijl ook het vereiste om met een bepaalde SBI-code te staan ingeschreven geen vereiste is dat is af te leiden uit de toen geldende tekst van art. 2.3, vijfde lid, van de Uitvoeringsregeling. CBB 20-12-2017, ECLI:NL:CBB:2017:488

Betalingsrechten

In 2013 geen rechtstreekse betaling ontvangen. Het gaat erom of appellante in het verleden over toeslagrechten heeft beschikt, niet of op het betreffende perceel toeslagrechten hebben gerust. Art. 24 van verordening 1307/2013 biedt geen ruimte om aanvragen voor 2015 te toetsen aan regelgeving voor betalingsrechten uit het nationaal reserve. CBB 30-11-2017, ECLI:NL:CBB:2017:462

Dieren

Transport

De veesectoren hebben in 2014 de mogelijkheid gekregen om sectorgewijs met kwaliteitssystemen te komen. De kwaliteitssystemen in de dierlijke sectoren zijn opgericht om als sector te laten zien dat ze werken aan het verbeteren van dierenwelzijn, diergezondheid en voedselveiligheid. De private kwaliteitssystemen transport en preventie hadden tot doel het welzijn tijdens het transport van landbouwhuisdieren te borgen en verspreiding van ziekten tijdens transport of tijdens het verzamelen te voorkomen. Daarnaast hebben deze kwaliteitssystemen tot doel om een ontheffing te krijgen van bepaalde artikelen van de Regeling Preventie en de Regeling Handel (nationale regelgeving). Belangrijke voorwaarde om de genoemde toezichtsmodaliteiten te verlenen, is dat bewezen moet zijn dat de private kwaliteitssystemen werken en de borging goed is. Voor alle sectoren is recent geconcludeerd dat dit niet het geval is. Daarom is het proces voor de erkenning van private kwaliteitssystemen voor transport en preventie voor varkens, schapen en runderen beëindigd. (*Kamerstukken II* 2017/18, 28286, nr. 942). In deze brief wordt ook aangegeven dat het couperen van varkensstaarten een keer afgelopen moet zijn. In 2019 wordt daarvoor een reële einddatum bepaald.

Nertsen

Er is opnieuw een ontwerp van een algemene maatregel van bestuur, houdende regels met betrekking tot subsidiëring van de kosten van sloop en ombouw van nertsenhouders. Deze is, samen met een advies van de Raad van State, gepubliceerd in *Stcrt.* 2018, nr. 7428. De Regeling subsidiëring sloop-

en ombouwkosten pelsdierhouderij is geplaatst in *Stcrt.* 2018, nr. 9184. Het Besluit subsidiëring sloop- en ombouwkosten pelsdierhouderij treedt in werking op 28 februari 2018. Hiermee wordt afgeweken van het beleid van vaste verandermomenten en van de minimumtermijn van twee maanden tussen publicatie en inwerkingtreding van regelgeving (*Stb.* 2018, 53). Toch zijn er kennelijk nog steeds die nertsenfarms bouwen: zie ABRvS 28-02-2018, ECLI:NL:RVS:2018:710 over een vergunning voor zo'n bedrijf in Putten.

Rundvee

Last onder bestuursdwang en kostenbesluit naar aanleiding van feitelijke toepassing van bestuursdwang waarbij de dieren zijn meegevoerd en opgeslagen. De rapporten van de toezichthouders rechtvaardigen de last onder bestuursdwang. Uit de opgelegde last onder bestuursdwang moet een overtreder kunnen opmaken met welke gevolgen hij financieel of anderszins rekening moet houden indien hij niet voldoet aan de last. In dit geval lopen de in de last beschreven maatregelen en het feitelijk optreden van verweerder te ver uiteen, dat de effectuering van de last onder bestuursdwang disproportioneel is geweest. De kosten mogen daarom niet ten laste van appellant worden gebracht. CBB 17-10-2017, ECLI:NL:CBB:2017:421

Last onder dwangsom Wet dieren. Het College overweegt wat betreft het herstel op de locatie van appellante dat verweerder niet aannemelijk heeft gemaakt dat de in de last opgelegde maatregelen geenszins op het bedrijf van appellante konden worden uitgevoerd. Het College ziet niet in dat het uitvoeren van de maatregelen ten aanzien van het bekappen van de runderen, het verzorgen van de zieke dieren en het aanpassen van de voerhekken niet, zo nodig gefaseerd, op het bedrijf kon plaatsvinden. Verweerder had het aanpassen van de voerhekken en het reinigen van de stallen bijvoorbeeld door de Agrarische Bedrijfsvoering kunnen laten uitvoeren en de eigen dierenarts van appellante opdracht kunnen geven de zieke dieren te laten behandelen. De conclusie van de toezichthoudend dierenarts in de veterinaire verklaring dat het niet uitvoeren van de maatregelen en de beschreven omstandigheden ertoe leiden dat een aantal dieren 'in de knel dreigt te komen' en om die reden de dieren meegevoerd dienden te worden, is onvoldoende gemotiveerd en kan daarom niet leiden tot een ander oordeel. Voor een andersluidend oordeel acht het College ook onvoldoende het standpunt van verweerder dat op het bedrijf geen geschikte huisvesting aanwezig was. Hierbij is van belang dat uit het toezichtrapport van de hercontrole op 20 april 2016 niet kan worden opgemaakt dat verweerder toen of op 22 april 2016 heeft onderzocht of elders op het bedrijf van appellante geschikte huisvesting aanwezig was. Nu het bedrijf van appellante is gevestigd op vier verschillende locaties en, naar appellante onweersproken heeft gesteld, de beschikking heeft over in totaal 120 ha grond, had het op de weg van verweerder gelegen te onderzoeken of de dieren elders op dit bedrijf konden worden gehouden,

alvorens over te gaan tot het ingrijpende middel van het meevoeren en opslaan van de dieren. Nu verweerder dit heeft nagelaten, moet het ervoor worden gehouden dat ten tijde van het meevoeren van de runderen niet vast stond dat alternatieve huisvesting op het bedrijf van appellante redelijkerwijs niet mogelijk was. CBB 18-01-2018, ECLI:NL:CBB:2018:20. Zie voorts CBB 22-12-2017, ECLI:NL:CBB:2017:483 over verwaarloosde pony's.

Varkensbesluit

Huisvesting van varkens i.s.m. art. 5.2 Varkensbesluit (oud). Uitleg van het begrip 'de oppervlakte van het dichte deel' van de voor gelten of zeugen zonder biggen beschikbare vloer a.b.i. deze bepaling. Blijkens de nota van toelichting strekt art. 5.2 Varkensbesluit (oud) ertoe te garanderen dat een gelt of zeug over voldoende ligruimte op een dichte vloer beschikt. Gelet hierop moet worden aangenomen dat onder 'de oppervlakte van het dichte deel' van de beschikbare vloer a.b.i. deze bepaling moet worden verstaan het dichte deel waarop een gelt of zeug vrij, dus zonder gehinderd te worden door enig obstakel, kan liggen. Het kennelijke oordeel van het Hof dat voor het bepalen van de oppervlakte daarvan uitsluitend aaneengesloten dichte delen van de vloer in aanmerking dienen te worden genomen, geeft derhalve niet blijk van een onjuiste rechtsopvatting. De HR merkt verder op dat hetgeen is overwogen ook van toepassing is op het huidige art. 2.18.2 Besluit houders van dieren, dat in essentie gelijklopend is aan art. 5.2 Varkensbesluit (oud). HR 13-02-2018, ECLI:NL:HR:2018:77

Schapen

Verdachte heeft als dierenarts, samen met anderen, ten behoeve van de dieren van (naam) opzettelijk URA diergeneesmiddelen voorgeschreven zonder deze (schapen)bedrijven daaraan voorafgaand te hebben bezocht, de schapen niet (tenminste één keer) aan een klinische inspectie/diagnose te hebben onderworpen dan wel hun medicatiehistorie na te hebben nagekeken. Boete € 30.000. Rechtbank Gelderland 01-02-2018, ECLI:NL:RBGEL:2018:633

Planten

Rozen

Op basis van de Plantenziektenwet zijn rozen geruimd wegens een besmetting met RS. Ter beoordeling staat of verweerder, gelet op enerzijds de ernst van (mogelijke) schade veroorzaakt door RS en anderzijds de bezwaarlijkheid van de door appellante te nemen maatregelen van het opleggen van de onderhavige maatregelen had moeten afzien. Hoewel het voldoen aan de aangezegde maatregelen voor appellante ontegenzeggelijk bezwaarlijk was, weegt hetgeen verweerder heeft gesteld omtrent de risico's van RS – met name in het licht van de eerdere constatering hiervan op het bedrijf en het gegeven dat eerdere, minder vergaande, maatregelen,

onvoldoende zijn gebleken – dermate zwaar dat de maatregelen hierdoor kunnen worden gerechtvaardigd. Dat appellante, naar zij stelt en wat daar van zij, niet uit eigen beweging tot ruiming van de planten zou zijn overgegaan, doet aan het vorenstaande niet af. Dat andere kwekers zelf voorzorgsmaatregelen kunnen nemen ter voorkoming van besmetting met RS evenmin. Beroep ongegrond. CBB 25-01-2018, ECLI:NL:CBB:2018:13

Pootaardappelen

Besluit tot aanzegging van maatregelen op grond van het Besluit bestrijding schadelijke organismen, in verband met aantasting van pootaardappelen door *Meloidogyne fallax* (wortelknobbelaaltje). Beroep ongegrond. CBB 02-11-2017, ECLI:NL:CBB:2017:432

Gewasbescherming

Het Besluit gewasbeschermingsmiddelen en biociden is op enkele punten geactualiseerd. Er zijn enkele wijzigingen ter aanvulling van de aan het College voor de toelating van gewasbeschermingsmiddelen en biociden (Ctgb) toegekende taken. Daarnaast wordt ter verkleining van het risico van het niet-professioneel gebruik van gewasbeschermingsmiddelen een beperking gesteld aan het formaat van de verpakking. Tot slot wordt de verwijzing naar enkele beoordelingsmethoden geactualiseerd (*Stb.* 2018, 54).

Milieurecht

Fraude

Op basis van uitkomsten van onderzoek zijn ruim 2.100 bedrijven geheel geblokkeerd vanwege het ontbreken van een geboortemelding in relatie tot een melkgevende/afgekalfde vaars en daarbovenop worden dieren individueel geblokkeerd vanwege het niet (volledig) voldoen aan de I&R-voorschriften. Blokkade van het bedrijf betekent dat van het bedrijf geen dieren meer kunnen worden afgevoerd en geen dieren kunnen worden aangevoerd. Wel is toegestaan om melk en dierlijke bijproducten af te voeren. Deze bedrijven ontvangen een besluit waarin de opgelegde maatregelen zijn opgenomen inclusief een dossier met informatie waarop het besluit gebaseerd is. In het besluit wordt ook aangegeven wat een bedrijf moet doen om de (dier- dan wel bedrijfs)blokkade opgeheven te krijgen. Dit komt erop neer dat het bedrijf de registratie in I&R aantoonbaar kloppend moet maken. Dit geldt zowel voor de vaarsen als voor het (op basis van DNA-onderzoek) aantonen van de juiste kalf-moederrelatie wanneer de betrokken meerlingkalveren nog op het bedrijf aanwezig zijn. *Kamerstukken II* 2017/18, 33037, nr. 269. Er is gebleken dat ook bedrijven en dieren zijn geblokkeerd waarbij naderhand bleek dat er van onregelmatigheden geen sprake is. Het gaat om bedrijven met geïmporteerde melkkoeien en om meerlingkalveren geboren na 1 januari 2018. Van de geïmporteerde

melkkoeien waren alleen melkproductiegegevens aanwezig en geen gegevens of de koe had gekalfd. Een afkalfdatum uit het buitenland wordt namelijk niet standaard geregistreerd in I&R, hier is ook geen verplichting toe. Inmiddels is uit aanvullende gegevens duidelijk geworden dat deze koeien in het buitenland hebben gekalfd waardoor ze niet hadden moeten worden meegenomen in het onderzoek. Dit heeft ertoe geleid dat bij ruim 100 bedrijven de blokkade is ingetrokken. Daarnaast zijn kalveren geboren na 1 januari 2018 die abusievelijk in het onderzoek waren betrokken, alsnog daarbuiten gelaten. Het betreft ruim 900 individuele kalveren waarvan de individuele blokkade is ingetrokken. Momenteel zijn er dus ca. 150 bedrijven niet langer geblokkeerd. Er zijn op dit moment nog ruim 2000 bedrijven geblokkeerd op basis van de administratieve controles en de daarvoor uitgevoerde inspecties. *Kamerstukken II* 2017/18, 33037, nr. 271.

Gebruiksnormen

Boetes voor overschrijding fosfaatgebruiksnorm en voor het ontbreken van een vervoersbewijs dierlijke meststoffen; grondgebruikersverklaring; tegenstrijdige verklaringen; tweemaal boete voor hetzelfde feit? Beroep ongegrond. CBB 13-11-2017, ECLI:NL:CBB:2017:434

Boete overschrijding gebruiksnorm van € 45.000. Matiging wegens niet voldoen aan derogatievoorwaarden. In het kader van (verdergaande) matiging heeft [naam] nog gewezen op zijn slechte financiële situatie. Om deze stelling te onderbouwen is hij in beroep in de gelegenheid gesteld zijn stellingen daaromtrent te onderbouwen. Ondanks dat er herhaaldelijk en uitdrukkelijk (onder meer bij brieven 12 september 2014 en 18 november 2014) op is gewezen dat voor een beoordeling van deze beroepsgrond gegevens dienen te worden aangeleverd waaruit zijn vermogenspositie blijkt heeft [naam] geen daarop betrekking hebbende gegevens overgelegd. Ook in hoger beroep heeft [naam] geen financiële stukken aangeleverd. Het beroep van [naam] op verminderde draagkracht slaagt daarom niet. CBB 19-10-2017, ECLI:NL:CBB:2017:444

Boete, matiging wegens termijnoverschrijding. CBB 16-10-2017, ECLI:NL:CBB:2017:442

Gezondheid

De Gezondheidsraad heeft weer een advies uitgebracht over gezondheidsrisico's rond veehouderijen. Er zijn aanwijzingen dat wonen in de buurt van veehouderijen specifieke gezondheidsrisico's met zich meebrengt. De bewijskracht voor causaliteit schiet echter tekort. Wel kunnen zich rond veehouderijbedrijven verhoogde fijnstofconcentraties voordoen. Aanpak van dergelijke hot spots wordt aanbevolen in het advies Gezondheidswinst door schonere lucht. Reductie van de uitstoot van ammoniak vanuit de veehouderij, dat bijdraagt aan de vorming van fijnstof, is eveneens van belang ter bevordering van de volksgezondheid als geheel, aldus het vervolgadvis. *Kamerstukken II* 2017/18, 28973, nr. 197.

Geluidhinder

Ingevolge de rechtspraak van de ABRS mag in bijzondere omstandigheden aansluiting worden gezocht bij de normstelling geluid van het Activiteitenbesluit; in dat geval moet wel sprake zijn van een toereikend beschermingsniveau voor geluidgevoelige objecten in de nabijheid van de desbetreffende inrichting. Uit het dossier blijkt niet dat verweerder in dit geval heeft onderzocht of de afwijking van de normstelling in de Handreiking gerechtvaardigd is gelet op het vereiste beschermingsniveau van de nabijgelegen woningen; dat met de verleende vergunning sprake van een toereikend beschermingsniveau is evenmin op enige manier onderbouwd of gemotiveerd. Ook is niet gebleken van een onderzoek naar het ter plaatse voorkomende referentieniveau, op grond waarvan met een nadere bestuurlijke afweging een hoger geluidsniveau kan worden toegestaan dan de aanbevolen richtwaarde die hoort bij de typering van de woonomgeving. De stelling dat er veel agrarische bedrijven in de omgeving zijn en dat ook voor deze bedrijven de normen uit het Activiteitenbesluit gelden, is niet met feiten inzichtelijk gemaakt door verweerder. Van bijzondere omstandigheden die rechtvaardigen dat in dit geval afgeweken kan worden van de normstelling in de Handreiking is dan ook op geen enkele manier gebleken. De stelling van verweerder dat in het huidige Activiteitenbesluit (na opnemingsdaarvan van het Besluit landbouw) wordt uitgegaan van de nieuwste inzichten op het gebied van milieunormen voor agrarische bedrijven en daarom hierbij aansluiting is gezocht, is onvoldoende om van de hiervoor geschetste, uit de rechtspraak voortkomende lijn af te wijken. Nu verweerder niet aanmerkelijk heeft gemaakt dat het bedrijf is gelegen tussen andere agrarische bedrijven, die conform de normen van het Activiteitenbesluit werkzaam zijn, is er naar het oordeel van de rechtbank ook onvoldoende feitelijke onderbouwing voor het in de vergunning opnemen van een andere etmaalindeling dan de indeling die in de Handreiking is opgenomen. Hoewel de gekozen etmaalindeling blijkens het advies van StAB voor het langtijdgemiddelde beoordelingsniveaus niet tot een overschrijding van de gestelde grenswaarden leidt, moet wel worden geconstateerd dat noch in de aanvraag noch in de vergunning is omschreven welke activiteiten tussen 6.00 en 7.00 uur plaatsvinden. Daarmee is niet uitgesloten dat alle geluidveroorzakende vervoersbewegingen juist in dit uur plaats vinden en er een piek in het geluidsniveau zal plaatsvinden die met deze etmaalsindeling 10 dB (namelijk als vallend in de dagperiode) ruimer wordt beoordeeld dan bij toepassing van de etmaalsindeling uit de Handreiking. Ook daarvoor ontbreekt een afdoende onderbouwing. Rechtbank Midden-Nederland 14-04-2015, ECLI:NL:RBMNE:2015:3926

Fosfaatreductieplan

Eén van de toepassingsvoorwaarden voor de uitschaarregeling is dat het verzoek tot toepassing uiterlijk voor 15 april 2017 is ingediend. De voorzieningenrechter stelt voorop dat het de regelgever

vrij staat een dergelijke eindtermijn in de Regeling op te nemen. Tussen partijen is niet in geschil dat het verzoek te laat is ingediend. De Regeling kent geen voorziening voor verschoonbaar te laat ingediende verzoeken. Ter zitting heeft de minister verklaard dat hij in gevallen waarin de te late indiening verschoonbaar is, (buitenwettelijk) niet vasthoudt aan deze einddatum. Op de inschaarverklaring staat vermeld dat de inschaarder op 11 april 2017 het formulier heeft ondertekend. De ter zitting overgelegde verklaring van de inschaarder is onvoldoende concreet om daarmee de late inzendingsdatum afdoende te verklaren. Uit de thans ter beschikking staande gegevens blijkt bovendien onvoldoende welk vee appellante had uitgeschaard bij deze inschaarder. Het bezwaar leent zich hierover duidelijkheid te krijgen. De vraag of verweerder door verzoekster in dit geval de te late indiening van het verzoek tegen te werpen evident onrechtmatig handelt, beantwoordt de voorzieningenrechter ontkennend. CBB 15-12-2017, ECLI:NL:CBB:2017:485

POR-regeling

Civiel kort geding. Vordering tot het verlengen van ontheffingen voor pluimvee- en varkenshouders voor wat betreft de aanschaf van dierrechten. Eiseressen zijn niet-ontvankelijk in hun vordering omdat de pluimvee- en varkenshouders op grond van de Meststoffenwet een nieuwe ontheffing kunnen aanvragen. Tegen een eventuele afwijzing staat bezwaar open en vervolgens beroep bij de bestuursrechter. De belangenorganisaties die als eiser optreden (waaronder LTO), komen op voor de belangen van de pluimvee- en varkenshouders. De niet-ontvankelijkheid geldt dus ook voor hen. De vorderingen strekkende tot (financiële) compensatie dan wel schadevergoeding zijn prematuur, omdat op dit moment niet bekend is of via de bestuursrechtelijke weg nieuwe ontheffingen zullen worden verleend. Rechtbank Den Haag 01-03-2018, ECLI:NL:RBDHA:2018:2336

Omgevingsvergunning

Hoger beroep Stichting Leefbaar Buitengebied Gelderland tegen vergunningverlening varkenshouderij De Heurne. Aspecten: geluidhinder, geurhinder, NB-wet, bestemmingsplan. Het hoger beroep is ongegrond. ABRvS 28-02-2019, ECLI:NL:RVS:2018:700 Bij een varkensschuur te Haghorst was een omgevingsvergunning eerste fase verstrekt. ABRvS: 'Uit het bepaalde in art. 2.12, eerste lid, van de Wabo volgt dat de gevraagde omgevingsvergunning eerste fase slechts kan worden verleend indien de activiteit niet in strijd is met een goede ruimtelijke ordening. Daarnaast geldt dat het college bij zijn besluitvorming over een aanvraag als hier aan de orde beleidsruimte heeft. Dat betekent dat het college, indien de activiteit niet in strijd met een goede ruimtelijke ordening is, de keuze heeft om zijn bevoegdheid tot afwijking van het bestemmingsplan al dan niet te gebruiken. Bij de beoordeling of de activiteit niet in strijd met een goede ruimtelijke ordening is, heeft het college de uitvoerbaarheid van

het project in aanmerking kunnen nemen. Daarbij is niet alleen de activiteit bouwen van belang. Indien de tweede fase niet kan worden gerealiseerd, betekent dat immers dat het project, waarvoor vergunning in twee fasen is aangevraagd, niet kan worden uitgevoerd. De enkele, nog niet onherroepelijke verlening van een omgevingsvergunning voor uitbreiding van de woning van [belanghebbende A] is echter onvoldoende voor de conclusie dat het project niet uitvoerbaar is wegens strijd met art. 3.119, eerste lid, van het Activiteitenbesluit milieubeheer. De Afdeling heeft bij uitspraak van heden, zaak nr. 201702453/1/A1, bovendien geoordeeld dat de vergunde uitbreiding van de woning in strijd met het bestemmingsplan is. Bij zijn beoordeling of het project vanuit het oogpunt van een goede ruimtelijke ordening al dan niet aanvaardbaar is, kon het college derhalve niet volstaan met de vaststelling dat die vergunning is verleend. Het bestreden besluit berust gelet hierop niet op een deugdelijke motivering en is daarom in strijd met art. 7:12, eerste lid, van de Algemene wet bestuursrecht. ABRvS 28-02-2018, ECLI:NL:RVS:2018:655

Fiscaal recht

WOZ Bos

Niet in geschil is dat belanghebbende een bosbedrijf exploiteert. In geschil is of de onderhavige percelen als onderdeel van dat bosbedrijf bedrijfsmatig geëxploiteerde cultuurgrond zijn. Ter zitting heeft [A] als rentmeester verklaard dat de onderhavige percelen op dezelfde wijze worden geëxploiteerd als de andere bospercelen die belanghebbende bezit. Hij heeft daarbij een uitvoerige toelichting gegeven over de wijze waarop de exploitatie plaatsvindt. Voorts is deze verklaring ondersteund door overlegging van de hiervoor onder 2.5 vermelde overeenkomst. Het Hof acht op grond van de overtuigende verklaring van [A] aannemelijk dat de onderhavige percelen in het bosbedrijf van belanghebbende worden gebruikt als bedrijfsmatig geëxploiteerde cultuurgrond. De waarde ervan moet daarom bij de vaststelling van de waarde van de onroerende zaak buiten aanmerking blijven. De waarde van de onroerende zaak moet worden vastgesteld op nihil. Gelet op het vorenoverwogene heeft de Rechtbank geen juiste beslissing genomen. Het Hof zal dan ook de uitspraak van de Rechtbank vernietigen. Hof Arnhem. 22-03-2011, ECLI:NL:GHARN:2011:618

Europees agrarisch recht

Landbouwraad

Het Bulgaarse Voorzitterschap heeft in de Raad van 29 januari 2018 haar werkprogramma op het gebied van landbouw en visserij gepresenteerd. De modernisering en vereenvoudiging van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) en het landbouwbudget in het volgende Meerjarige Finan-

cieel Kader (MFK) zijn de belangrijkste prioriteiten van het Bulgaars Voorzitterschap. Het Voorzitterschap heeft verder aangegeven dat zij de situatie op de landbouwmarkten, vooral wat betreft de gevoelige sectoren, en de internationale handel in landbouwproducten nauwlettend zal volgen. Het Voorzitterschap wil voortgang boeken in de strijd tegen oneerlijke handelspraktijken. Verder is gesproken over het nieuwe GLB: de lidstaten, inclusief Nederland, gaven zeer brede steun aan vereenvoudiging en meer subsidiariteit. Het nieuwe model zal moeten leiden tot daadwerkelijke vereenvoudigingen, tot minder lasten en controles en tot meer flexibiliteit voor lidstaten om rekening te houden met de specifieke nationale en regionale situatie. Verschillende lidstaten tekenden daarbij aan dat het gemeenschappelijk karakter van het beleid behouden moet blijven onder meer om het gelijk speelveld te garanderen. *Kamerstukken II 2017/18, 21501-32, nr. 1081.*

De geannoteerde agenda van de Landbouwrap van 19 februari 2018 biedt de volgende onderwerpen: de toekomst van het GLB, het Eiwitplan van de EU (minder import van eiwitrijke gewassen van buiten Europa) en herziening van de EU-strategied voor de bio-economie en de rol van de landbouwsector. *Kamerstukken II 2017/18, 21501-32, nr. 1082.*

Diversen

Sanering

Kippenhouder heeft grond heeft gesaneerd (geïsoleerd) omdat het PCB-gehalte in de eieren van zijn kippen boven de toegestane norm lag en dat het ernaar uitzag dat dit werd veroorzaakt door PCB's in de grond, wat zou zijn veroorzaakt door de dakplaten van de kippenstal. Hij claimt de kosten daarvan op een door hem afgesloten milieuschadeverzekering met 'topdekking'. De verzekeraar wijst dekking af. Het hof honoreert dat standpunt. Het komt er echter op neer dat in de, niet door de benadeelde betwiste, uitleg van de polis de verzekering geen dekking biedt voor een grondsanering die (enkel) noodzakelijk is om de eieren aan de eisen te laten doen, maar alleen voor een sanering die nodig is om de grond zelf aan de (overheid)eisen te laten voldoen. En van dit laatste is niet gebleken. Hof Arnhem-Leeuwarden 13-02-2018, ECLI:NL:GHARL:2018:1399

Verpanding melkquotum

Tenietgaan pandrecht door tenietgaan gesecureerde vordering (art. 3:7 BW); schending grievenstelsel en twee-conclusieregel; ambtshalve aanvulling feiten; Haviltexmaatstaf bij uitleg pandrecht. Parket HR 26-01-2018, ECLI:NL:PHR:2018:55

Aankondiging

MAATSCHAPSCONTRACTEN IN DE LANDBOUW

Agrarische ondernemers maken vaak gebruik van een maatschapsovereenkomst. Soms is dat met de echtgenoot, soms met een bedrijfsopvolger. De doelstellingen van zo'n samenwerking kunnen verschillen, maar er zijn altijd fiscale aspecten. Mede aan de hand van concrete voorbeelden zullen de docenten de hierboven genoemde onderwerpen behandelen. Enige basiskennis wordt verondersteld. De cursus is bedoeld voor juristen werkzaam in de land- en tuinbouw en voor adviseurs in deze sector die fiscale overwegingen bij hun adviezen moeten betrekken.

Datum en plaats

Woensdag 23 mei 2018, Fletcher Hotel-Restaurant De Wageningsche Berg te Wageningen

Docenten

mr. A. (André) Verduijn RB
prof. mr. T. (Tea) Mellema-Kranenburg

PROGRAMMA

12.30 uur

Ontvangst met broodjeslunch

13.15 uur

Welkom

prof. mr. D.W. Bruil, directeur Instituut voor Agrarisch Recht, bijzonder hoogleraar Rijksuniversiteit Groningen

13.20 uur

Het maatschapscontract

- Doelstellingen van samenwerking
- Maatschap of anders?
- Bedingen in contracten: meerwaardeclausule, overnemingsbeding, ontbinding etc.
- Waardering maatschapsaandeel
- Het wettelijk stelsel van huwelijksvermogensrecht(2018) en de maatschap
- Vererving van het maatschapsaandeel, het arrest van 29 januari 2016
- Aangaan maatschap en het beleid van RVO over het begrip bedrijfsopvolger

15.00 uur

Pauze

15.15 uur

Fiscale aspecten maatschap

- De inbreng:
Hoe om te gaan met stille reserves?

Mogelijkheden (stakings-)lijfrente?

Herwaardering landbouwgrond

Inbreng met 'doorschuiving'

Gevolgen voor de overdrachtsbelasting

- De winstverdeling:
Zakelijkheid
Jaarwinst en stille reserves
Investeringsaftrek
Gevolgen van vrije afschrijving
- Overnameprijs en meerwaardeclausule:
gevolgen voor de erf- en schenkbelasting
het arrest van 29 januari 2016
meerwaardeclausule en inkomstenbelasting
- Overdracht evenredig gedeelte onderneming
binnen maatschap/v.o.f.:
Hoe om te gaan met stille reserves?
Toepassing bedrijfsopvolgingsregeling erf- en schenkbelasting
Herwaardering landbouwgrond
- Andere fiscale aspecten

17.30 uur

Einde

Docenten

André Verduijn is senior belastingadviseur en Hoofd Vaktechniek Fiscaal Juridisch bij Countus accountants + adviseurs te Zwolle. Regelmatig verzorgt hij cursussen en lezingen op agro-fiscaal gebied en publiceert hij in vakbladen. Verduijn is lid van het bestuur van de Vereniging voor Agrarisch Recht.

Tea Mellema-Kranenburg is notaris te Katwijk, gespecialiseerd in het erfrecht en huwelijksvermogensrecht. Daarnaast is zij hoogleraar familierecht aan de Universiteit van Leiden. Zij is gepromoveerd op "De legitieme portie" en publiceert regelmatig met name op het gebied van het erfrecht en huwelijksvermogensrecht en hiermee verband houdend agrarische bedrijfsopvolging. Voorts is zij raadsheer-plaatsvervanger in het Hof 's-Hertogenbosch.

Locatie

De cursus wordt gehouden in Fletcher Hotel-Restaurant De Wageningsche Berg, Generaal Foulkesweg 96, 6703 DS Wageningen.

Deelname en kosten

Aan cursus kunnen maximaal 50 personen deelnemen. In geval van overtekening is de volgorde van aanmelding bepalend voor deelname.

Deelname aan de cursusmiddag kost € 375,00 exclusief 21% BTW. Bij dit bedrag is inbegrepen syllabus, broodjeslunch en koffie/thee. Leden van de Nederlandse Vereniging van Rentmeesters en leden van de Vereniging voor Agrarisch Recht betalen € 360,00 exclusief 21% BTW.

Deelnemers aan de cursus ontvangen op de dag zelf de syllabus.

Studiepunten

Bij de Nederlandse Vereniging van Rentmeesters, de Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie, de Vereniging Agrarische Bedrijfsadviseurs, de Vereniging voor Agrarisch Specialisten in het Notariaat en het Register voor Belastingadviseurs worden studiepunten aangevraagd.

In het kader van de Verordening Permanente Opleiding van de Nederlandse Orde van Advocaten willen wij advocaten er op wijzen dat zij op grond van de Verordening op de vakbekwaamheid en meer in het bijzonder artikel 4 van de Regeling vakbekwaamheid zelf mogen beoordelen of het onderwijs hun vakbekwaamheid ten goede is gekomen, aan de voorwaarden uit de Regeling vakbekwaamheid voldoet en daarmee opleidingspunten kan opleveren.

Bewijs van deelname zal na de cursusdag achteraf aan de deelnemers toegezonden worden.

Informatie en aanmelding

Instituut voor Agrarisch Recht
Postbus 245
6700 AE WAGENINGEN
T 0317 – 42 41 81
F 0317 – 42 43 13
M info@iar.nl
www.iar.nl

Rechtspraak

Pacht

5917

Pachtkamer Hof Arnhem-Leeuwarden, 4 april 2017

ECLI:NL:GHARL:2017:2935

(Schouten/Herwijnen)

(mrs. Th.C.M. Willemse, B.J.H. Hofstee en W.C. Haasnoot en de deskundige leden mr. ing. H.J. Vinke en ir. H.B.M. Duenk)

Pachtovereenkomst

[Burgerlijk Wetboek, art. 7:363, Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, art. 334]

In conventie vorderen vermeend pachters (vader en zoon) vastlegging en in reconventie vorderen de verpachters (erfgenamen) ontbinding.

Ten aanzien van een vordering tot vastlegging dienen alle bij die rechtsverhouding betrokken partijen in het geding te worden betrokken. Twee van de erfgenamen hebben zich in eerste aanleg uitsluitend gevoegd in de procedure in reconventie. Dat zij op de hoogte zijn van de vordering in conventie en in eerste aanleg ter comparitie zijn verschenen, maakt hen geen partij bij de vordering in conventie (vergelijk Hoge Raad 21 mei 1999, ECLI:NL:HR:1999:ZC2904).

Vader is pachter maar hij heeft de zeggenschap over het bedrijf, de gronden en zijn pachtrechten overgedragen aan zijn zoon zodat hij als pachter tekortschiet. Voor de stelling dat sprake is van (mondelinge) instemming met (mede)pacht door de zoon is onvoldoende gesteld. Zoon is geen pachter. De ontbinding van de pachtovereenkomst wordt bekrachtigd.

Met noot G.M.F. Snijders

arrest van de pachtkamer
inzake

1. Gerrit Schouten,
 2. Cornelis Martinus Schouten,
- beiden wonende te Waardhuizen, gemeente Woudrichem,
appellanten in het principaal hoger beroep,
geïntimeerden in het (voorwaardelijk) incidenteel hoger beroep,
in eerste aanleg: eisers in conventie en verweerders in (voorwaardelijke) reconventie,
hierna: (Gerrit respectievelijk Kees) Schouten,
advocaat: mr. ing. A. van Weverwijk,
tegen:
1. P. van Herwijnen,

wonende te Giessen, gemeente Woudrichem,
2. J. Straver-Van Herwijnen,
wonende te Giessen, gemeente Woudrichem,
3. A.P. van Herwijnen,
wonende te Waardhuizen, gemeente Woudrichem,
4. A. Schoggers-Van Herwijnen,
wonende te Dalem, gemeente Gorinchem,
5. W.T. van Weelden-Van Herwijnen,
wonende te Woudrichem,
6. C.W. van Herwijnen,
wonende te Gorinchem,
7. T.H. van Herwijnen
wonende te Reeuwijk, gemeente Bodegraven-Reeuwijk,
geïntimeerden in het principaal hoger beroep,
appellanten in het (voorwaardelijk) incidenteel hoger beroep,
in eerste aanleg: geïntimeerden 1 tot en met 5 gedaagden in conventie, allen eisers in (voorwaardelijke) reconventie,
hierna: Van Herwijnen (mannelijk enkelvoud),
advocaat: mr. B. Nijman.

1 Het verdere verloop van het geding in hoger beroep

1.1 Het hof neemt de inhoud van het tussenarrest van 22 november 2016 hier over. Bij dat arrest is een comparitie van partijen bepaald, die heeft plaatsgevonden op 15 februari 2017. Hierbij is akte verleend van de stukken die bij bericht van 3 januari 2017 door mr. Van Weverwijk namens Schouten zijn ingebracht. Aan het slot van de comparitie heeft het hof arrest bepaald.

1.2 Schouten vordert in het hoger beroep - kort samengevat en na wijziging van eis - de vernietiging van het vonnis van 28 augustus 2015 en in conventie de schriftelijke vastlegging van de mondelinge pachtovereenkomst tussen Schouten en Van Herwijnen en subsidiair de schriftelijke vastlegging van de mondelinge pachtovereenkomst tussen Gerrit Schouten en Van Herwijnen en in reconventie de afwijzing van de vorderingen van Van Herwijnen met veroordeling van Van Herwijnen in alle proceskosten.

1.3 Van Herwijnen vordert in het voorwaardelijk incidenteel hoger beroep, voor het geval de vordering van Schouten (deels) wordt toegewezen - kort samengevat en naar het hof begrijpt - de (schriftelijk vast te leggen) pachtovereenkomst te ontbinden met veroordeling van Schouten in de proceskosten.

2 De vaststaande feiten

Het hof gaat in hoger beroep uit van de volgende feiten:

2.1 Kees Schouten (thans 74 jaar oud) is de vader van Gerrit Schouten (thans 52 jaar oud). Zij exploiteerden samen vanaf 1984 onder verband van eerst een maatschap en daarna een vennootschap onder

firma een gemengd landbouwbedrijf. In 2014 heeft Kees Schouten het bedrijf aan Gerrit Schouten overgedragen inclusief pachtrechten. Met ingang van 31 oktober 2014 is de vennootschap onder firma met terugwerkende kracht tot 30 maart 2012 ontbonden.

2.2 Van Herwijnen is de erfgenaam van de nalatenschap van de (groot)moeder T. van Herwijnen-Nieuwenhuizen, overleden op 2 maart 2013. De vader, W.C. van Herwijnen, is overleden op 1 augustus 1980. Vanaf de tijd dat de vader ziek was, rond 1970, heeft Kees Schouten de grond van Van Herwijnen tegen betaling in gebruik gekregen voor zijn bedrijf. Het gaat om het perceel gelegen aan de Heulstaat te Woudrichem, kadastraal bekend gemeente Woudrichem, sectie G, nummer 1367 en groot circa 4.20 ha.

2.3 In 2014 heeft Van Herwijnen laten weten dat de grond per 1 januari 2015 vrij van pacht moest zijn. Schouten is de grond nadien blijven gebruiken.

3 Het geschil en de beslissing in eerste aanleg

3.1 Schouten heeft in eerste aanleg in conventie appellanten 1 tot en met 5 alsmede A.H. Pullen-Bouwman gedagvaard en gevorderd de schriftelijke vastlegging van de bestaande pachtovereenkomst tussen Kees en Gerrit Schouten als pachters en Van Herwijnen als verpachters. Indien de vordering in conventie zal worden toegewezen heeft Van Herwijnen in voorwaardelijke reconventie de ontbinding van de pachtovereenkomst gevorderd en de ontruiming van het gepachte.

3.2 Bij incidentele conclusie tot voeging hebben C.W. van Herwijnen en T.H. van Herwijnen, de kinderen van W. van Herwijnen, overleden op 24 mei 1984 en broer van geïntimeerden 1 tot en met 5, verzocht zich in voorwaardelijke reconventie te mogen voegen aan de zijde van Van Herwijnen.

3.3 De pachtkamer heeft bij vonnis van 28 augustus 2015 in het incident de vordering toegewezen, in conventie geoordeeld dat A.H. Pullen-Bouwman ten onrechte was gedagvaard en dat niet alle erfgenamen in het geding waren betrokken zodat Schouten in zijn vordering niet kan worden ontvangen. In reconventie heeft de pachtkamer geoordeeld dat tussen Van Herwijnen en Kees Schouten een pachtovereenkomst voor onbepaalde duur van kracht is. Omdat Kees Schouten zijn bedrijf heeft beëindigd, exploiteert hij het bedrijf niet meer bedrijfsmatig, aldus de pachtkamer, waarop de pachtovereenkomst is ontbonden. Instemming van medepacht door Gerrit heeft de pachtkamer niet aangenomen. Schouten is veroordeeld in de kosten in conventie en in reconventie, de kosten van het incident heeft de pachtkamer gecompenseerd.

4 De beoordeling van de grieven en de vordering in het principaal hoger beroep

4.1 Van Herwijnen heeft aangevoerd dat Schouten niet-ontvankelijk is in zijn hoger beroep omdat enerzijds niet alle erven in conventie in eerste aanleg zijn gedagvaard en anderzijds dat Schouten heeft berust in het vonnis overeenkomstig artikel 334 Rv.

4.2 Schouten heeft A.H. Pullen-Bouwman, echtgenote van de overleden W. van Herwijnen en moeder van C.W. van Herwijnen en T.H. van Herwijnen, in hoger beroep gedagvaard. De dagvaarding is niet geldig betekend. Schouten heeft aangevoerd jegens haar te berusten in het oordeel dat haar in eerste aanleg verstek is verleend en dat hij geen hersteleploit zal uitbrengen omdat zij, anders dan Schouten had aangenomen, geen erfgenaam is en dus geen verpachtster.

4.3 Jegens A.H. Pullen-Bouwman heeft Schouten berust in het vonnis voor zover dat ziet op de overweging van de pachtkamer dat tegen haar verstek verleend wordt en dat zij geen erfgenaam is. Een verderstrekkende berusting kan daarin niet gevonden worden. Anders dan namens Van Herwijnen is gesteld, is het niet noodzakelijk dat in deze zaak het hoger beroep tegen alle gedaagden uit de eerste aanleg werd ingesteld. De vordering tegen Van Herwijnen is gebaseerd op de door Schouten gestelde pachtovereenkomst. Gesteld noch gebleken is dat A.H. Pullen-Bouwman op enig moment door opvolging onder algemene titel, of anderszins, partij is geworden bij die pachtovereenkomst. Van een processueel ondeelbare vordering die meebrengt dat alleen tegen alle oorspronkelijk gedaagde partijen hoger beroep kan worden ingesteld, is daarom geen sprake.

4.4 Ten aanzien van een vordering tot vastlegging dienen alle bij die rechtsverhouding betrokken partijen in het geding te worden betrokken. C.W. van Herwijnen en T.H. van Herwijnen hebben zich in eerste aanleg uitsluitend gevoegd in de procedure in reconventie. Dat zij op de hoogte zijn van de vordering in conventie en in eerste aanleg ter comparitie zijn verschenen, maakt hen geen partij bij de vordering in conventie (vergelijk Hoge Raad 21 mei 1999, ECLI:NL:HR:1999:ZC2904). Het vonnis van de pachtkamer in conventie zal dan ook worden bekrachtigd.

4.5 In reconventie sluit het hof zich aan bij de overwegingen van de pachtkamer in eerste aanleg over de bedrijfsbeëindiging aan de zijde van Kees Schouten. Voor zover moet worden aangenomen dat Kees Schouten nog werkzaamheden op het bedrijf verricht, staat vast dat hij de zeggenschap over het bedrijf, de gronden en zijn pachtrechten heeft overgedragen aan zijn zoon zodat hij niet meer voldoet noch kan voldoen aan de verplichtingen van de (goed) pachter.

4.6 Ook sluit het hof zich aan bij het oordeel van de pachtkamer in eerste aanleg dat Van Herwijnen niet heeft ingestemd met medepacht door Gerrit Schouten (rov. 16 en 17). In hoger beroep zijn geen andere voldoende redengevende feiten en omstandigheden naar voren gekomen of gebracht die mee kunnen brengen dat Van Herwijnen met Gerrit als medepachter heeft ingestemd of dat Gerrit dat zo had mogen begrijpen. De ondertekende grondgebruikersverklaringen uit 2002 en 2003 die Schouten heeft overgelegd, zien op het gebruik door de vennootschap, zodat alleen daarom al uit die verklaringen niet kan worden afgeleid dat Van Herwijnen ook Gerrit heeft geaccepteerd als pachter. Im-

mers, de pachter Kees Schouten was toen één van de vennoten. Door de wetenschap van en de mogelijke instemming met het gebruik van grond door een vennootschap waarvan de pachter vennoot is, bestaat of ontstaat niet een contractuele pachtverhouding met de vennootschap of, na beëindiging daarvan, met de andere vennoten. Dat aan de eisen van indeplaatsstelling van artikel 7:363 BW is voldaan, is gesteld noch gebleken. De overige stellingen en weren ten aanzien van de gebruikersverklaringen kunnen dan ook onbesproken blijven.

4.7 Bij deze stand van zaken komt het hof niet toe aan het voorwaardelijk incidenteel hoger beroep.

4.8 Het door Schouten gedane bewijsaanbod passeert het hof, omdat de door Schouten ingenomen stellingen niet kunnen leiden tot de ingeroepen rechtsgevolgen.

Slotsom

4.9 Het principaal hoger beroep faalt, zodat het bestreden vonnis moet worden bekrachtigd. Als de in het ongelijk te stellen partij zal het hof Schouten in de kosten van het hoger beroep veroordelen. De kosten aan de zijde van Herwijnen zullen worden vastgesteld op € 96,16 aan exploitkosten, € 311 aan griffierecht en op € 1.788 aan salaris advocaat (2 punten x tarief II).

5 De beslissing

Het hof, recht doende in hoger beroep: bekrachtigt het vonnis van de pachtkamer te Middelburg (rechtbank Zeeland-West-Brabant) van 28 augustus 2015; veroordeelt Schouten in de kosten van het hoger beroep, tot aan deze uitspraak aan de zijde van Van Herwijnen vastgesteld op € 96,16 voor exploitkosten, € 311 voor griffierecht en op datum: 4 april 2017 € 1.788 voor salaris overeenkomstig het liquidatietarief; verklaart dit arrest voor zover het de hierin vermelde proceskostenveroordeling betreft uitvoerbaar bij voorraad.

Noot

De kern van de zaak is te lezen in de eerste zin van r.o. 4.4 uit het eind arrest: "Ten aanzien van een vordering tot vastlegging dienen alle bij die rechtsverhouding betrokken partijen in het geding te worden betrokken". Eisers zouden deze op het oog eenvoudige regel niet hebben nageleefd. Daar moet op voorhand reeds bij worden aangetekend dat de naleving problematisch kan blijken indien en zodra een van de betrokken partijen is overleden. Maar er blijkt in dit geval meer aan de hand. De relevante feiten luiden als volgt.

Toen vader Van Herwijnen rond 1970 ziek werd, heeft Kees Schouten diens grond tegen betaling in gebruik gekregen ten behoeve van zijn landbouwbedrijf. De desbetreffende afspraken werden niet op schrift gesteld. Vader Van Herwijnen is in 1980 overleden. Vanaf 1984 is Kees Schouten zijn bedrijf samen met zoon Gerrit gaan exploiteren. De desbetreffende vennootschap onder firma werd in 2014 met terugwerkende kracht tot 30 maart 2012

ontbonden. Moeder Van Herwijnen overleed op 2 maart 2013. In 2014 heeft Kees Schouten het landbouwbedrijf - inclusief pachtrechten - aan Gerrit overgedragen. In hetzelfde jaar hebben de erfgenamen van moeder Van Herwijnen aan de heren Schouten, althans aan één van hen, laten weten dat de grond per 1 januari 2015 vrij van pacht moest zijn.

Kees en Gerrit Schouten hebben zich vervolgens tot de pachtrechter gewend met een vordering tot schriftelijke vastlegging van de mondelinge pachtovereenkomst tussen (één van) hen enerzijds en vader respectievelijk moeder Van Herwijnen anderzijds. Moeder Van Herwijnen had zes erfgenamen (vermoedelijk de zes kinderen van haar en haar eerder overleden echtgenoot). Eén van deze erfgenamen (W. van Herwijnen) was zelf reeds overleden. In verband hiermee is kennelijk besloten om de vijf nog levende erfgenaam te dagvaarden, en A.H. Pullen-Bouwman, weduwe van de overleden erfgenaam.

De weduwe liet verstek gaan, terwijl haar kinderen (C.W. van Herwijnen en T.H. van Herwijnen) zich op hun verzoek aan de zijde van de vijf hebben mogen voegen. De weduwe zal welbewust verstek hebben laten gaan, aangezien zij geen erfgenaam was, en diens gevolg bij de pachtovereenkomst geen partij was. Voor haar kinderen lag dat anders: zij waren wel erfgenaam en wel partij bij de overeenkomst, maar niet gedagvaard. En daar liep de zaak, gelet op de in de eerste alinea van deze noot aangehaalde regel, in eerste aanleg op stuk. De eisers werden in hun vordering tot schriftelijke vastlegging niet-ontvankelijk verklaard.

Ook het hof heeft bedoelde regel als uitgangspunt genomen, en vervolgens overwogen dat de kinderen van de overleden erfgenaam weliswaar van de zaak op de hoogte waren (zij hadden zich immers zelf gevoegd), maar dat zij daarmee geen partij waren geworden bij de vordering tot schriftelijke vastlegging. Kennelijk heeft het hof hierbij over het hoofd gezien dat de Hoge Raad drie weken vóór het wijzen van het eindarrest een uitspraak had gedaan die tot een andere redenering had moeten leiden. Aangezien de vordering was gericht tegen de erfgenamen van een overleden verpachter, was sprake van een zogenoemde processueel ondeelbare vordering. Dat is een vordering betreffende een rechtsverhouding, waarbij het rechtens noodzakelijk is dat een beslissing daarover in dezelfde zin luidt ten aanzien van alle bij die rechtsverhouding betrokkenen. In HR 10 maart 2017, ECLI:NL:HR:2017:411 was de Hoge Raad "omgegaan" wat betreft een aantal bij dergelijke vorderingen in acht te nemen regels.

De Hoge Raad overwoog onder meer dat in geval van een processueel ondeelbare vordering alle betrokkenen het recht hebben verweer te voeren, ongeacht wie de procedure heeft aangespannen en ongeacht tegen wie de bij dagvaarding ingestelde vordering zich richt. Gelet op het arrest had het hof zich om te beginnen moeten afvragen of in eerste aanleg terecht tot niet-ontvankelijkheid was geconcludeerd. Hadden de beide kinderen met de voe-

ging geen gebruik gemaakt van hun bevoegdheid als 'betrokkenen' om verweer te voeren tegen een vordering die niet tegen hen was ingesteld? Indien laatstbedoelde vraag in ontkennende zin werd beantwoord, had het hof tot de conclusie moeten komen dat de niet-ontvankelijkheid die zich in eerste aanleg had voorgedaan, in het hoger beroep was geheeld doordat de beide kinderen in appel alsnog waren gedagvaard. Overigens, zelfs indien zij niet waren gedagvaard, had dat niet tot een onoverkomelijk beletsel hoeven te leiden, aangezien het hof de appellanten Schouten in dat geval de gelegenheid had moeten geven om de beide kinderen in het geding te betrekken door oproeping op de voet van art. 118 Rv.

De conclusie van het voorgaande luidt, dat de in eerste aanleg uitgesproken niet-ontvankelijkheid in hoger beroep hoe dan ook niet bekrachtigd had behoren te worden. De vordering tot schriftelijke vastlegging was dan naar alle waarschijnlijkheid voor toewijzing in aanmerking gekomen, aangezien de rechtsverhouding tussen partijen alle kenmerken van een pachtovereenkomst vertoonde (art. 7:311 BW).

De mogelijke processuele ondeelbaarheid van een vordering speelt in het eindarrest van het Pachthof wel een rol; zie r.o. 4.3. Ook in de aanloop naar het hoger beroep bleek er iets te zijn misgegaan. Het was de bedoeling om de weduwe ook in appel te dagvaarden, maar de desbetreffende dagvaarding bleek niet rechtsgeldig aan haar te zijn betekend. Voor de behandeling van de zaak maakte dit volgens het hof geen verschil, aangezien de weduwe toch geen partij was bij de pachtovereenkomst waarvan de schriftelijke vastlegging werd gevorderd. Met andere woorden: ten aanzien van haar was van een processueel ondeelbare vordering geen sprake. De formulering van de laatste volzin van de overweging is gebaseerd op het recht van vóór 10 maart 2017.

Volgens het hof (r.o. 3.1) had de familie Van Herwijnen in eerste aanleg een vordering in voorwaardelijke reconventie aanhangig gemaakt. Voor het geval dat in conventie de vordering tot schriftelijke vastlegging werd toegewezen, zou ontbinding van de pachtovereenkomst zijn gevorderd. De pachtkamer in eerste aanleg heeft de tegenvordering kennelijk als een niet-voorwaardelijke beschouwd. Hoewel de eisers in hun vordering tot schriftelijke vastlegging niet-ontvankelijk werden verklaard (omdat niet alle erfgenamen waren gedagvaard), werd de tegenvordering inhoudelijk behandeld. Dit doet de vraag rijzen of de familie de tegenvordering wel een voorwaardelijk karakter had gegeven. Gelet op de omstandigheden bestond alle reden voor een niet-voorwaardelijke vordering in reconventie, aangezien onmiskenbaar van een pachtovereenkomst tussen partijen sprake was; hun rechtsverhouding voldeed immers in alle opzichten aan de definitie van pacht in art. 7:311 BW. Indien de overeenkomst niet schriftelijk werd vastgelegd, zou deze desondanks van kracht blijven. Verpachters hadden er dan ook belang bij dat de pacht - indien

daarvoor gronden aanwezig waren - werd beëindigd.

Wat hier ook van moge zijn, de pachtkamer in eerste aanleg is tot ontbinding overgegaan, omdat Kees Schouten zijn bedrijf had gestaakt en dat bedrijf dus niet meer bedrijfsmatig exploiteerde (zie hierover r.o. 3.3). Hij gebruikte het gepachte dan ook niet meer voor de uitoefening van de landbouw (art. 7:312 BW), waarmee hij werd geacht te zijn tekortgeschoten bij het naleven van zijn verplichtingen (art. 7:376 lid 1 BW). Dat zoon Gerrit ooit medepachter was geworden, werd niet door de pachtkamer aangenomen.

Het hof heeft in r.o. 4.7 overwogen dat het niet aan het voorwaardelijk incidenteel hoger beroep toekwam. Uit het arrest wordt niet duidelijk wat het onderwerp van het daar bedoelde appel was. Aangenomen moet worden dat het niet overeenkwam met dat van de (al of niet voorwaardelijke) vordering in reconventie in eerste aanleg. Het hof is immers eveneens ingegaan op de vraag of de pachtovereenkomst voor ontbinding in aanmerking kwam. In r.o. 4.5 heeft het hof zich aangesloten bij de overwegingen van de pachtkamer in eerste aanleg over de bedrijfsbeëindiging door Kees Schouten, en in r.o. 4.6 bij de overwegingen inzake het ontbreken van de vereiste instemming van verpachters met medepacht door Gerrit.

Een en ander betekent dat het over het hoofd zien van het arrest van de Hoge Raad per saldo voor appellanten geen nadelige gevolgen heeft gehad. Het arrest had er weliswaar naar alle waarschijnlijkheid toe moeten leiden dat de vordering tot schriftelijke vastlegging was toegewezen, maar had niets gewijzigd aan het oordeel dat de pachtovereenkomst hoe dan ook ontbonden diende te worden.

G.M.F. Snijders

5918

Centrale Grondkamer, 20 april 2017, GP 11.775 en GP 11.776

(Van Putten c.s./Autobedrijf G. van Putten)

(mrs. Th.C.M. Willemse, F.J.P. Lock, H.L. Wattel en de deskundige leden mr. ing. H.J. Vinke en ir. J.H. Jurrius)

Geen pachtovereenkomst.

[Burgerlijk Wetboek, art. 7:311, art. 7:325]

Het in gebruik geven van vijf hectare landbouwgrond voor een autobedrijf wordt niet als pacht gekwalificeerd. Beroep ongegrond.

Met noot B. Nijman

Beschikking
in de zaken van:
1. D. van Putten,

2. C. van Putten-van Ginkel,
 gemachtigde: ing. B. van Dasselaar van Dasselaar
 Advies, Rentmeesters B.V.
 -hierna te noemen: de ouders-
 - en -
 W. van Putten, handelend onder de naam Autobedrijf W. van Putten,
 gemachtigde: ing. B. van Dasselaar van Dasselaar
 Advies, Rentmeesters B.V.
 -hierna te noemen: de zoon-

Het geding in eerste aanleg

De grondkamer Noordwest heeft bij beschikking van 16 februari 2017, waarvan afschrift aan partijen is verzonden op 22 februari 2017, geoordeeld dat de tussen de ouders en de zoon gesloten overeenkomst niet kan worden gekwalificeerd als een pachtovereenkomst en het verzoek de ter toetsing voorgelegde overeenkomst als reguliere pachtovereenkomst goed te keuren, niet-ontvankelijk verklaard.

Voormelde beschikking is in fotokopie aan deze beschikking gehecht. Daarnaast wordt verwezen voor de procesgang in eerste aanleg en de bij de beschikking gegeven motivering.

Het geding in hoger beroep

Zowel de ouders als de zoon zijn bij één gezamenlijk op 17 maart 2017 per gewone post ter griffie ingekomen beroepschrift in beroep gekomen van voormelde beschikking. Zij verzoeken de tussen hen gesloten overeenkomst alsnog goed te keuren.

De grieven

In hun beroepschrift hebben de ouders en de zoon bij één gezamenlijke gemachtigde aangevoerd dat de zoon ter plaatse een autobedrijf en een agrarisch bedrijf exploiteert, waarbij het laatst genoemde bedrijf ook als zodanig is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel. Met verwijzing naar regelgeving en jurisprudentie wordt gesteld dat de grond wordt gepacht voor de uitoefening van bedrijfsmatige landbouw en dat de teelt van gewassen gericht is op winst en bedrijfsinkomen, waarmee voldaan wordt aan de definitie van bedrijfsmatige landbouw als bedoeld in het Burgerlijk Wetboek. Dat door de zoon mest wordt aangevoerd van een ander bedrijf en met deze agrariër een geliberaliseerde pachtovereenkomst is afgesloten voor de plaatsingsruimte in het kader van de mestwetgeving doet daaraan niets af.

Beoordeling van het geschil in hoger beroep

1. De ouders en de zoon hebben op 18 april 2016 een reguliere pachtovereenkomst voor los land (volgens art. 7:325 van het BW) ondertekend voor de percelen grasland/bouwland kadastraal bekend gemeente Amersfoort, sectie R, nrs. 488 en 716, tezamen groot 5.00.00 ha. De overeenkomst heeft een looptijd van zes jaar en kent een begindatum van 1 mei 2016 en een einddatum van 30 april 2022. De pacht prijs bedraagt € 1.500,00 per jaar in twee jaarlijkse termijnen van € 750,00 te betalen. In de

overeenkomst is - voor zover voor dit geschil van belang - onder meer het volgende bepaald:

“5. Bijzondere voorwaarden

Pachter heeft toestemming om het op het gepachte staande gewas op stam te verkopen aan een derde. Pachter heeft toestemming om het gepachte in geliberaliseerde pacht in onder pacht uit te geven voor een looptijd korter dan de looptijd van de onderhavige overeenkomst.”

2. De beroepen stellen de aanvraag aan de orde of de ter goedkeuring aan de grondkamer gezonden overeenkomst een pachtovereenkomst is in de zin van artikel 7:311 Burgerlijk Wetboek. De grondkamer heeft die vraag ontkennend beantwoord.

3. De ouders en de zoon hebben, kort gezegd, gesteld dat wat betreft het landbouwbedrijf dat W. van Putten exploiteert, sprake is van bedrijfsmatige landbouw en dat ook overigens aan alle in artikel 7:311 Burgerlijk Wetboek vermelde elementen is voldaan en verbinden daaraan de gevolgtrekking dat de bedoelde aanvraag bevestigend moet worden beantwoord.

4. Voor de beantwoording van de vraag of sprake is van pacht is nodig dat het agrarisch gebruik van het ter beschikking gestelde gericht is op een agrarische onderneming. Het tegen betaling in gebruik geven van landbouwgrond voor een ander bedrijf dan een landbouwbedrijf is onder het nieuwe recht geen pacht, maar huur. (ECLI:NL:GHARL:2016:9551, Valkenburg/Silverentand).

5. De Centrale Grondkamer heeft in deze kennis genomen van de in het beroepschrift niet betwiste feiten in het Verslag Taxatie dat de grondkamer Noordwest, alvorens op het verzoek tot goedkeuring van de onderhavige overeenkomst te beslissen, door haar deskundige heeft laten opstellen. In dat taxatieverslag staat dat de zoon heeft verklaard dat de stallen zijn omgebouwd en dat hij geen boer meer is. Het land wordt onderverpacht aan een agrariër.

6. De Centrale Grondkamer stelt vast dat de zoon de aan hem in gebruik gegeven gronden via een geliberaliseerde pachtovereenkomst aan een derde heeft verpacht. Voor het bemesten van de gronden maakt de zoon gebruik van door die derde aangevoerde mest. Voorts is onweersproken gebleken dat de zoon de bedrijfsgebouwen, die voorheen door zijn vader in diens landbouwonderneming in gebruik waren, heeft omgebouwd voor zijn autobedrijf en dus niet meer kunnen dienen ter uitoefening van een landbouwbedrijf. Gelet op deze feiten en omstandigheden is onvoldoende aangevoerd om aan te kunnen nemen dat sprake is van ingebruikgeving gericht op een agrarische onderneming en dient om die reden het verzoek tot goedkeuring van de overeenkomst als pachtovereenkomst te worden afgewezen.

Slotsom

De beroepen van de ouders en de zoon moeten ongegrond worden verklaard. De bestreden beschikking zal worden bevestigd, met dien verstande dat waar de grondkamer het verzoek niet-ontvankelijk

heeft verklaard, moet worden gelezen dat het verzoek is afgewezen.

Beslissing

De Centrale Grondkamer, beschikkende in beide hoger beroepen:

Bevestigt de beschikking, waarvan beroep.

Noot

In het arrest Valkenburg/Silverentand oordeelde het pachthof dat het tegen betaling in gebruik geven van landbouwgrond, voor een ander bedrijf dan een landbouwbedrijf, in dat geval een hoveniersbedrijf, onder het nieuwe recht geen pacht is, maar huur. In het hier aan de orde zijnde geval had de zoon met wie een overeenkomst was aangegaan een autobedrijf. De conclusie dat het in gebruik geven van vijf hectare landbouwgrond voor dat bedrijf niet als pacht kwalificeert, is weinig verrassend.

Het land in kwestie wordt wel agrarisch geëxploiteerd. Dat gebeurt door een agrariër, aan wie de zoon met het autobedrijf het land tegen een vergoeding in gebruik heeft gegeven. Hij heeft het land 'onderverpacht' zoals onderdeel 5 van de beschikking vermeldt. Wordt landbouwgrond tegen betaling in gebruik gegeven aan iemand met een landbouwbedrijf dan is er sprake van pacht. Gaat het om iemand met een autobedrijf of een hoveniersbedrijf, dan is er sprake van huur. Dat vloeit voort uit de wijze waarop pacht in artikel 7:311 BW is gedefinieerd. Onderdeel van die definitie is de ingebruikgeving 'ter uitoefening van de landbouw'. Het begrip 'landbouw' veronderstelt op grond van artikel 7:312 BW bedrijfsmatig gebruik.

Uit de beschikking blijkt niet wat de achtergrond was van de regeling tussen de ouders en de zoon. Bij een dergelijke regeling spelen fiscale motieven vaak een rol. In de praktijk wordt een geliberaliseerde pachtovereenkomst ook wel gebruikt, wanneer het niet op voorhand duidelijk is of de gebruiker van een perceel landbouwgrond al dan niet een landbouwbedrijf voert. Een manegebedrijf is geen agrarisch bedrijf. Worden in dat bedrijf ook paarden gefokt, dan zou toch sprake kunnen zijn van een agrarisch bedrijf. Om te voorkomen dat een situatie ontstaat, waarin bij een geschil met succes een beroep wordt gedaan op pachtbescherming, wordt (preventief) gebruik gemaakt van geliberaliseerde pacht. In een dergelijke situatie zou bij de toetsing van de overeenkomst de grondkamer kunnen oordelen dat van pacht geen sprake is. Dat oordeel biedt aan de verhuurder/verpachter niet de gewenste zekerheid. De grondkamer beantwoordt immers rechtsvragen uitsluitend bij wijze van voorvraag en een beschikking verkrijgt geen gezag van gewijsde (Valk, *T&C Pachtrecht*, toelichting op artikel 34 Uitvoeringswet grondkamers). Wordt door de pachter/huurder in een geschil situatie een beroep gedaan op pachtbescherming en een vordering bij de pachtrechter ingesteld, dan is deze rechter niet gebonden aan het oordeel van de grondkamer.

B. Nijman

Diversen

5919

The European Court of Human Rights (Third Section), 10 oktober 2017

ECLI:CE:ECHR:2017:1010DEC004376817

(Han Aarts B.V. e.a. vs. Nederland)

(Luis López Guerra, President, Dmitry Dedov, Jolien Schukking, judges, and Fatoş Aracı, Deputy Section Registrar)

[Wet Verbod Pelsdierhouderij]

[Eerste Protocol EVRM, art.1, EVRM, art. 13, art. 14]

Art. 1 Protocol 1 omvat niet het recht om in de toekomst eigendom te verwerven. Klacht niet-ontvankelijk

Met noot W.J.E. van der Werf

Application no. 43768/17 HAN AARTS B.V. and others against the Netherlands

Having regard to the above application lodged on 14 June 2017,

Having deliberated, decides as follows:

THE FACTS

1. The 409 applicants, comprising both natural and legal persons, are all involved in professional fur farming in the Netherlands. A list of them is set out in the appendix. They were represented before the Court by the Netherlands Federation of Fur Farmers (Nederlandse Federatie van Edelpelsdierenhouders; "NFE") of which all the applicants are members. The registered office of the NFE is located in Nederasselt.

A. The circumstances of the case

2. The facts of the case, as submitted by the applicants, may be summarised as follows.

3. On 14 February 1995 the Van der Vlies motion was adopted in the Lower House of Parliament (Tweede Kamer) calling on the fur farming sector and the Government to present a plan for improving the well-being of minks held in captivity. This resulted in the Mink Farming Action Plan (Plan van Aanpak Nertsenhouders), established jointly by the NFE and the Ministry of Agriculture, Fisheries and Nature Management (Minister van Landbouw, Visserij en Natuurbeheer). On 1 July 1999 the Lower House adopted the Swildens-Rozendaal c.s. motion requesting that the Government prepare measures aimed at ending commercial mink farming. On 18 October 2001 the Government submitted a bill on the prohibition of fur farming (wetsvoorstel verbod op de pelsdierhouderij) to the Lower House. This bill was withdrawn on 14 February 2003 after a change of government.

4. On 11 December 2003 the Product Board for Poultry and Eggs (Productschap Pluimvee en Eieren) issued the Regulation on Norms for the Well-being of Minks 2003 (Verordening Welzijnsnormen Nertsen 2003; “the Regulation”), allowing fur farmers until 1 January 2014 to comply with the standards laid down in this regulation.

5. On 4 October 2006, Ms Van Velsen, a member of the Lower House, submitted a private member’s bill (initiatiefwetsvoorstel) seeking a complete prohibition of fur farming. The bill was based on the notion that it was ethically unacceptable to keep furred animals and kill them solely for the purpose of fur production. This resulted in the Act on the Prohibition of Fur Farming (Wet Verbod Pelsdierhouderij; “the Act”) which entered into force on 15 January 2013.

6. The Act prohibits the keeping and/or killing of furred animals for the sole or main purpose of fur production. Under section 4 of the Act, this prohibition is not applicable – during a transitional period lasting until 1 January 2024 – to mink farmers who comply with certain conditions. This transitional period was included in the Act in order to enable fur farmers to recoup investments made and/or investment commitments undertaken, in particular those made or undertaken in order to meet the stricter well-being norms introduced under the Regulation. The Act includes three accompanying measures (flankerende maatregelen) whereby compensation can be obtained for financial losses caused by the Act. The first fixes the rules to be laid down by or pursuant to an order in council (algemene maatregel van bestuur) governing contributions to the cost of demolishing or converting buildings where minks were formerly kept (section 7), the second amends fiscal rules in order to allow tax-free reinvestment in a new business activity (section 10), and a third defines a hardship clause for individuals whose pension arrangements are adversely affected (section 11).

7. On 16 May 2013, the NFE and about twenty other (legal or natural) persons involved in fur farming (“the plaintiffs”) who believed that the Act was not binding since it was contrary to Article 1 of Protocol No. 1 and Article 14 of the Convention, challenged the Act in civil proceedings against the State before the Regional Court (rechtbank) of The Hague, demanding that it be declared inoperative. They also demanded a declaratory judgment (verklaring voor recht) to the effect that the Netherlands had committed a wrongful act vis-à-vis the plaintiffs and was thus liable to offer compensation to the plaintiffs in respect of the resulting damage.

8. In its judgment of 21 May 2014, the Regional Court found in favour of the plaintiffs, holding – with reference to Article 1 of Protocol No. 1 – that a fair balance had not been struck between the public interest considerations and the plaintiffs’ property rights. The State filed an appeal (principaal appel) and the plaintiffs a conditional cross-appeal (voorwaardelijk incidenteel appel).

9. In an extensive judgment of 10 November 2015, the Court of Appeal (gerechtshof) of The Hague

quashed the impugned judgment of 21 May 2014 and found against the plaintiffs. In respect of Article 1 of Protocol No. 1 it held inter alia that future income could not be regarded as a “possession” for the purposes of this provision and that, taking into account the transitional period together with the accompanying measures provided for in the Act, a fair balance had been struck between the competing interests. It also rejected the plaintiffs’ argument that the difference in the treatment of fur farmers and farmers keeping animals for human consumption was discriminatory and contrary to Article 14 of the Convention. The Court of Appeal held that the prohibition set out in the Act was based on an ethical norm according to which killing for food is accepted as justified, whereas killing for (other) ends was not justified. Given the prevailing view in present-day Dutch society that meat is a primary necessity (een eerste levensbehoefte) and fur a luxury product, the legislator could conclude that there are differences between the production of fur and the production of meat for human consumption which justify a difference in treatment. This was not altered by the fact that use could be made of the skins of animals slaughtered for their meat, as such skins were a by-product of animals kept for human consumption. These two situations were different in the Court of Appeal’s view.

10. The plaintiffs subsequently lodged a cassation appeal – statutorily limited to questions of procedural conformity and points of law – but this was rejected by the Supreme Court (Hoge Raad) on 16 December 2016.

11. On the basis of an elaborate reasoning referring to Article 1 of Protocol No. 1, and with reference to the Court’s established case-law under this provision (Van Marle and Others v. the Netherlands, 26 June 1986, Series A no. 101; Tre Traktörer AB v. Sweden, 7 July 1989, Series A no. 159; Fredin v. Sweden (no. 1), 18 February 1991, Series A no. 192; Ian Edgar (Liverpool) Ltd v. the United Kingdom (dec.), no. 37683/97, ECHR 2000-I; Wendenburg and Others v. Germany (dec.), no. 71630/01, ECHR 2003-II (extracts); Malik v. the United Kingdom, no. 23780/08, 13 March 2012; Vékony v. Hungary, no. 65681/13, 13 January 2015; and Topallaj v. Albania, no. 32913/03, 21 April 2016), the Supreme Court agreed with the Court of Appeal that the case did not concern a de facto deprivation of possessions but should rather be regarded as a form of control over the use of property, since the fur farmers remained in possession of their assets and could continue to operate in a profitable manner during the transitional period. It also agreed with the Court of Appeal that, under the Court’s settled case-law, future earnings – unlike existing assets, goodwill (such as customer lists), and legally enforceable claims – fall outside the scope of this provision. Moreover, in the light of the transitional period, it agreed with the Court of Appeal that a fair balance had been struck between the plaintiffs’ individual interests and the public interest served by the Act. The Supreme Court also found that the difference between business assets accepted as falling within the scope of Article 1 of

Protocol No. 1 and future income which was not accepted as falling within the scope of Article 1 of Protocol No. 1 was not arbitrary and did not raise a discrimination issue under Article 14 of the Convention. It also rejected the arguments put forward by the plaintiffs – which the latter claimed were based on prevailing views and current practice in international investment law – with respect to assessing the value of commercial enterprises. On this point it held *inter alia* that the reference in Article 1 of Protocol No. 1 to the general principles of international law relates only to the measure of deprivation of property, which was not the case here. Moreover, and with reference to the judgment in the case of *James and Others v. the United Kingdom* (21 February 1986, Series A no. 98), those principles can be relied on only by those who do not hold the nationality of the Contracting State which has taken the measure. None of the plaintiffs had argued that they could rely on those principles on the basis of not holding Netherlands nationality. No further appeal lay against this judgment.

B. Relevant domestic law

12. Pursuant to Article 93 of the Netherlands Constitution (*Grondwet*), the Convention forms part of domestic law. Pursuant to Article 94 of the Constitution, the provisions of the Convention take precedence over domestic statutory rules in case of conflict.

COMPLAINTS

13. The applicants complained under Article 1 of Protocol No. 1 that the interference with their property rights under this provision as a consequence of the entry into force of the prohibition under the Act was disproportionate in that no fair balance had been struck between the general interest and their individual rights, in particular because future earnings were not taken into account.

HAN AARTS B.V. AND OTHERS v. THE NETHERLANDS DECISION 5

14. The applicants further complained that to exclude future earnings from the protection of Article 1 of Protocol No. 1, unlike goodwill such as customers lists, was not only at variance with social and economic views about valuating a business but was also arbitrary, resulting in a violation of Article 14 of the Convention.

15. The applicants lastly complained under Article 13 that to exclude future earnings from the protection of Article 1 of Protocol No. 1 rendered the rights guaranteed by this provision theoretical and illusory and not effective and practical.

THE LAW

A. Article 1 of Protocol No. 1

16. The applicants complained that the provisions of the Act were contrary to their rights under Article 1 of Protocol No. 1, which reads:

“Every natural or legal person is entitled to the peaceful enjoyment of his possessions. No one shall be deprived of his possessions except in the public interest and subject to the conditions provided for

by law and by the general principles of international law.

The preceding provisions shall not, however, in any way impair the right of a State to enforce such laws as it deems necessary to control the use of property in accordance with the general interest or to secure the payment of taxes or other contributions or penalties.”

17. The Court would first confirm its well-established case-law that any complaint of a loss of “goodwill” in the form of future income falls outside the scope of Article 1 of Protocol No. 1 (see, for instance, *Malik v. the United Kingdom*, no. 23780/08, §§ 88-93, 13 March 2012, and *Tipp 24 AG v. Germany* (dec.), no. 21252/09, §§ 25-26 with further references, 27 November 2012) and it has found no reasons in the present case to reach a different finding. Further noting that both the Court of Appeal and the Supreme Court have extensively examined the arguments raised by the parties in the domestic proceedings in respect of Article 1 of Protocol No. 1 and have determined the issues raised under this provision in accordance with the principles defined in the Court’s case-law under Article 1 of Protocol No. 1, the Court sees no reason to substitute its own assessment for that of the domestic courts.

18. It follows that this complaint is inadmissible under Article 35 § 3 (a) of the Convention as manifestly ill-founded and must therefore be rejected pursuant to Article 35 § 4 thereof.

B. Article 14 taken together with Article 1 of Protocol No. 1

19. The applicants further complained that to exclude future earnings from the protection of Article 1 of Protocol No. 1, unlike goodwill, was contrary to Article 14 of the Convention. This provision reads:

“The enjoyment of the rights and freedoms set forth in [the] Convention shall be secured without discrimination on any ground such as sex, race, colour, language, religion, political or other opinion, national or social origin, association with a national minority, property, birth or other status.”

20. The Court has established in its case-law that only differences in treatment based on an identifiable characteristic, or “status”, are capable of amounting to discrimination within the meaning of Article 14 and that, moreover, in order for an issue to arise under Article 14 there must be a difference in the treatment of persons in analogous, or relevantly similar, situations (see *Carson and Others v. the United Kingdom* [GC], no. 42184/05, § 61, ECHR 2010).

21. The Court notes that the applicants complained of a difference in treatment between assets accepted under the Court’s established case-law as “possessions” for the purposes of Article 1 of Protocol No. 1 and future earnings which, in its settled case-law, the Court regards as falling outside the scope of Article 1 of Protocol No. 1. The difference complained of is thus based on an established principle in the Court’s case-law under Article 1 of Protocol No. 1 and not on any aspect of the applicants’ personal

status. Consequently, no issue of discrimination arises under Article 14 of the Convention.

22. It follows that this part of the application must also be rejected, pursuant to Article 35 §§ 3 (a) and 4 of the Convention.

C. Article 13 taken together with Article 1 of Protocol No. 1

23. The applicants lastly complained under Article 13 that to exclude future earnings from the protection of Article 1 of Protocol No. 1 rendered the rights guaranteed by this provision theoretical and illusory and not effective and practical. Article 13 reads: "Everyone whose rights and freedoms as set forth in [the] Convention are violated shall have an effective remedy before a national authority notwithstanding that the violation has been committed by persons acting in an official capacity."

24. The Court reiterates that this provision guarantees the availability at national level of a remedy to enforce the substance of the Convention rights and freedoms in whatever form they may happen to be secured in the domestic legal order. The effect of Article 13 is thus to require the provision of a domestic remedy to deal with the substance of an "arguable complaint" under the Convention and to grant appropriate relief (see, among many other authorities, *M.S.S. v. Belgium and Greece* [GC], no. 30696/09, § 288, ECHR 2011).

25. Even assuming that the applicants could be said to have an arguable claim under Article 1 of Protocol No. 1, the Court notes that the applicants did not dispute the existence of domestic remedies for their grievances under the Convention but wished to complain of judicial findings made in the domestic proceedings at issue. The Court reiterates that the expression "effective remedy" used in Article 13 cannot be interpreted as a remedy that is bound to succeed; it simply means an accessible remedy before an authority competent to examine the merits of a complaint (see, for instance, *M.R.A. and Others v. the Netherlands*, no. 46856/07, § 114, 12 January 2016).

26. The Court notes that the Convention complaints at issue have been considered before three successive domestic courts and that at all stages of the domestic proceedings the parties to these proceedings have been given ample opportunity to state their case, to challenge the submissions by the adversary party, and to submit whatever they found relevant for the outcome. The fact that the applicants' arguments under the Convention were not accepted by the Court of Appeal and the Supreme Court does not render these remedies ineffective.

27. It follows that also this part of the application must be rejected, pursuant to Article 35 §§ 3 (a) and 4 of the Convention.

For these reasons, the Court, unanimously, Declares the application inadmissible.

Done in English and notified in writing on 9 November 2017.

Noot

Inleiding

Onderhavig arrest van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (hierna: EHRM) betreft het slotstuk van de langstlopende procedure tussen de Nederlandse Federatie van Edelpelsdierhouders en een groep nertsenhouders (hierna: NFE) tegen de Staat. Na eerder bij arresten van het Gerechtshof Den Haag (d.d. 10 november 2015, ECLI:NL:GHDHA:2015:3025, *TvAR* 2016/5825, m.nt. W.J.E. Van der Werf en M.J.W. Timmer) en de Hoge Raad (d.d. 16 december 2016, ECLI:NL:HR:2016:2888, *TvAR* 2017/5870, m.nt. M.J.W. Timmer) in het ongelijk te zijn gesteld, heeft de NFE nu ook bij het EHRM nul op het rekest gekregen. Het EHRM heeft de klacht van de NFE niet-ontvankelijk verklaard, omdat de klacht volgens het EHRM kennelijk ongegrond is.

Feiten

Een korte terugblik: op 15 januari 2013 is de Wet verbod pelsdierhouderij (hierna: Wvp) in werking getreden. Het houden, doden of doen doden van pelsdieren is vanaf dat moment verboden. Dit verbod komt volgens de wetgever de bescherming ten goede aan pelsdieren die worden gehouden en gedood ten behoeve van de bontproductie. De wetgever heeft met de Wvp specifiek beëindiging van de exploitatie van nertsenhouderijen beoogd (*Kamerstukken II* 2006/07, 30826, nr. 3, p. 2). Bestaande nertsenhouders mogen hun bedrijf tot 1 januari 2024 voortzetten, mits zij hun bedrijf niet uitbreiden of overdragen. Verder zijn voor hen 'flankerende maatregelen' getroffen, waarmee de gevolgen van de Wvp worden verzacht en de afbouw wordt vergemakkelijkt. De NFE heeft naar aanleiding van de Wvp bij de civiele rechter verzocht om een onverbindendverklaring van de Wvp en om een verklaring voor recht dat de Staat onrechtmatig handelt. De NFE beriep zich onder meer op een inbreuk op het recht op eigendom van art. 1 Eerste Protocol van het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (hierna: art. 1 EP EVRM), omdat het verlies aan goodwill niet wordt gecompenseerd.

Arrest EHRM

De NFE stelde dat sprake was van een disproportionele schending van het recht op eigendom als bedoeld in art. 1 EP EVRM, omdat er geen 'fair balance' bestond tussen het algemeen belang en het individuele belang van de nertsenhouders, in het bijzonder omdat geen rekening was gehouden met 'goodwill'. Het EHRM oordeelt echter dat 'goodwill', in de vorm van een toekomstige inkomstenbron zonder een al bestaande en rechtens afdwingbare aanspraak, volgens vaste rechtspraak van het EHRM niet kan worden aangemerkt als (onderdeel van de) eigendom in de zin van art. 1 EP EVRM (r.o. 17). Het EHRM voegt daaraan - zonder nadere motivering - toe dat er geen reden is om in deze zaak tot een ander oordeel te komen. Daarbij acht het EHRM van belang dat het Gerechtshof en de Hoge Raad zeer uitvoerig de argumenten met betrekking tot art. 1 EP EVRM en de daarmee samenhangende

vraagstukken hadden beoordeeld en dat die beoordeling in overeenstemming is met de principes die volgen uit de rechtspraak van het EHRM.

Zowel het Hof als de Hoge Raad waren tot de conclusie gekomen dat de betreffende 'goodwill' geen in rechte afdwingbare aanspraak betrof: er was geen sprake van een bestaande klantenkring - de pelzen werden nagenoeg geheel verkocht via de beurs -, van een bestaande vergunning of een 'legitimate expectation' dat inkomsten kunnen worden verworven omdat sprake is van een wettelijk privilege (zoals bij advocaten). Bovendien oordeelden Hof en Hoge Raad dat geen sprake was van een de facto-ontneming van eigendom, maar van een regulering van eigendom, omdat de fysieke bedrijfsmiddelen van de nertsenhouders na inwerkingtreding van de Wvp hun waarde blijven behouden en deze middelen ook door de nertsenhouders te gelde kunnen worden gemaakt. Tot slot oordeelden Hof en Hoge Raad dat sprake was van een fair balance tussen het algemene en individuele belang. Het verbod was in de eerste plaats geruime tijd voorzienbaar. Ten tweede betreft de overgangperiode van bekendmaking van de Wvp en de inwerkingtreding van het verbod elf jaar, waardoor de nertsenhouders de investeringen in het dierenwelzijn kunnen terugverdienen en hun ondernemingen nog enige tijd winstgevend kunnen zijn. Ten derde waren er flankerende maatregelen getroffen. Kennelijk acht het EHRM deze drie waarborgen voldoende voor het aannemen van een fair balance tussen het algemene en individuele belang. Van een schending van art. 1 EP EVRM was in elk geval geen sprake.

De NFE klaagde in Straatsburg voorts dat sprake is van schending van het in art. 14 EVRM neergelegde discriminatieverbod indien toekomstige inkomstenbronnen worden uitgezonderd van de werking van art. 1 EP EVRM. Het EHRM oordeelt dat de individuele nertsenhouders zelf niet verschillend zijn behandeld op basis van 'identificeerbare karakteristieken' of hun status, zodat reeds om die reden geen sprake van schending van art. 14 EVRM kan zijn. Een verschil in behandeling gebaseerd op bestendige rechtspraak van het EHRM kan geen schending van het discriminatieverbod met zich brengen, aldus het EHRM.

Op dezelfde wijze doet het EHRM de klacht af over de vermeende schending van art. 13 EVRM, het recht op effectieve rechtsbescherming. De klagers hebben niet betwist dat zij in de nationale procedure hun klachten naar voren hebben kunnen brengen. Daarnaast hebben de klagers in de nationale procedure voor drie gerechtelijke instanties hun standpunten kunnen verdedigen, hebben zij de argumenten van de Staat kunnen weerspreken en hebben zij hun standpunten met bewijsmiddelen kunnen onderbouwen. Gelet op deze beoordeling is het recht op effectieve rechtsbescherming volgens het EHRM niet geschonden.

Commentaar

Dat Nederland niet zou worden veroordeeld door het EHRM voor een onrechtmatige inbreuk op art. 1 EP EVRM, lag wel in de lijn der verwachting. Het

EHRM neemt niet snel een schending van art. 1 EP EVRM aan. Uitzonderingen vormen de gevallen waarin ontneming van eigendom niet bij wet is voorzien (EHRM 3 juli 2014, 37926/05, (R&L e.a./Tsjechië), r.o. 113-127) of waarin tegenover ontneming van eigendom geen enkele compensatie staat (EHRM 13 december 2016, 53080/13, EHRC 2017/64, m.nt. A.E.M. Leijten (Béláné Nagy/Hongarije), r.o. 123-124). Voorts laat het EHRM verdragsstaten een grote beoordelingsruimte toe bij de beoordeling van een fair balance tussen het algemene belang van de inbreuk en de individuele last. Binnen de beoordelingsmarge hebben verdragsstaten de ruimte om politiek geladen en sociaal-economische maatregelen te nemen, tenzij deze maatregelen niet in het algemeen belang zijn (vgl. N. Jak en J. Vermont, 'De Nederlandse rechter en de margin of appreciation. De rol van de margin of appreciation in de interne horizontale relatie tussen de rechter, de wetgever en het bestuur', *NJCM-bulletin* 2007, p. 138). Dit geldt in het bijzonder indien op grond van beleid inzake ruimtelijke ordening en milieu inbreuk op het recht van eigendom wordt gemaakt. Het EHRM overweegt in het arrest Lohuis als volgt: 'Moreover, regional planning and environmental conservation policies, where the community's general interest is pre-eminent, confer on the State a margin of appreciation that is greater than when exclusively civil rights are at stake' (EHRM 30 april 2013, 37265/10, (Lohuis e.a./Nederland), r.o. 57). De bescherming van pelsdieren lijkt ook onder de noemer 'environmental conservation policies' te vallen. Ook in de Nederlandse zaak Lohuis e.a. betreffende mestproductierechten voor varkenshouderijen is deze zeer ruime beoordelingsmarge aangenomen. Bij een dergelijke beoordelingsmarge moet de individuele last dermate buitensporig zijn, wil het EHRM een schending van art. 1 EP EVRM aannemen. Een schending door een buitensporige last zou bijvoorbeeld het geval kunnen zijn wanneer een persoon een excessieve individuele last ten opzichte van de andere leden van een beroepsgroep ondervindt of wanneer effectieve rechtsbescherming tegen een inbreuk van het recht op eigendom niet openstaat. Een excessieve individuele last lijkt voor de nertsenhouders weinig aannemelijk. De gehele bedrijfssector van nertsenhouders ondervindt immers hinder van het verbod van art. 2 Wvp. Geen enkele marktdeelnemer aan de Nederlandse nertsenhouderij is volgens de Wvp 'singled out for special treatment' (Vgl.: EHRM 30 april 2013, 37265/10, (Lohuis e.a./Nederland), r.o. 58).

Helaas velt het EHRM geen inhoudelijk oordeel over de 'flankerende maatregelen', in het bijzonder niet over de vraag of de overgangperiode van bijna elf jaar al dan niet voldoende is. In een zaak van Hongaarse vergunninghouders van tabakverkooppunten, die geen nieuwe vergunning kregen, hadden de verkopers effectief slechts drie maanden om hun leven en werk opnieuw in te richten. Het EHRM oordeelde in die zaak dat '(i)n the context of a business benefiting from a tobacco retail licence for nearly twenty years previously, these transitory periods can hardly be regarded as sufficient.'

(EHRM 13 januari 2015, 65681/13, *JB* 2015/82, m.nt. M.K.G. Tjepkema, (*Vékony/Hongarije*), r.o. 32-36). Deze termijn leverde volgens het EVRM geen 'fair balance' van belangen op, maar betrof een 'excessive burden on the person concerned'. Dat een termijn van elf jaar voldoende is, volgt kennelijk impliciet uit het arrest. Hoewel deze termijn inderdaad voldoende lijkt, is discussie daarover zeer wel mogelijk. Advocaat-Generaal Vlas heeft in zijn conclusie voor het arrest van de Hoge Raad aangegeven dat het Gerechtshof onvoldoende had onderzocht of de overgangstermijn op individueel niveau een toereikende tegemoetkoming in de schadevergoeding zou zijn. Hij meende dat het Gerechtshof het bewijsaanbod van de NFE had moeten honoreren (ECLI: NL:PHR:2016:898, r.o. 2.58). De Hoge Raad ging mee met het oordeel van het Hof dat een generieke overgangsperiode van bijna elf jaar voldoende is. Waar volgens het EHRM de grens tussen drie maanden en bijna elf jaar ligt en of die grens generiek is of individueel moet worden bepaald, blijft nu ongewis. Het uitermate beknopte oordeel van het EHRM had op dit punt wel iets uitgebreider mogen zijn, ook al was hierover al uitgebreid in drie nationale instanties geprocedeerd.

W.J.E. van der Werf

Heeft u een abonnement op Tijdschrift voor Agrarisch Recht?

NEE

Registreer dan nu via
<https://denhollander.info>
voor veel extra voordelen!

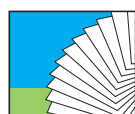
Zo kunt u:

- als eerste via emailnotificatie de volledige inhoud van iedere nieuwe editie raadplegen,
- gelijk doorlinken naar gerelateerde artikelen in het archief,
- inloggen zonder wachtwoord en gebruikersnaam via uw linkedIn-account, en nog veel meer!

Registreren op de vernieuwde website

Om succesvol te kunnen inloggen op deze nieuwe website dienen abonnees zich eenmalig te registreren en een nieuw profiel aan te maken door een nieuwe gebruikersnaam en een nieuw wachtwoord te kiezen. De gegevens hiervoor vindt u in een aan u toegezonden brief. Bent u die kwijt of hebt u de brief niet ontvangen? Mail ons dan even met uw naam en adresgegevens op ict@denhollander.info.

DEN HOLLANDER

UITGEVERIJ

Uitgeverij Den Hollander B.V.
Postbus 325
7400 AH Deventer
T. 0570-751 225
E. info@denhollander.info
<https://denhollander.info>